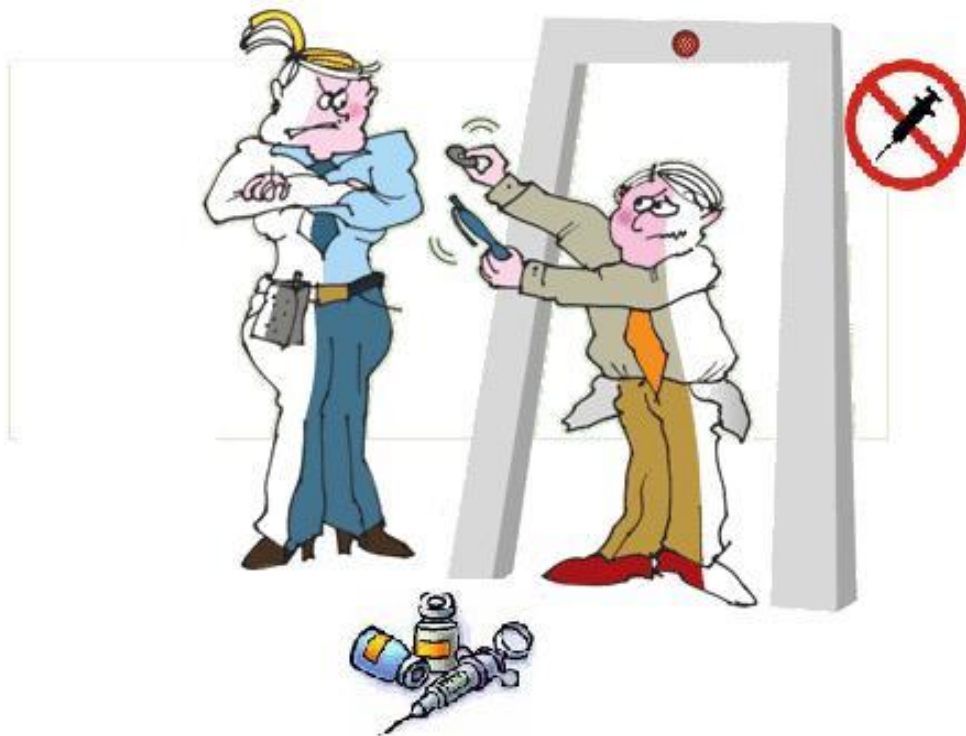

Fængselsbetjente i 'Kampen mod Narko'

10.semester
Vejleder Lars Skov Henriksen

Antal ord: 49994

Af Louise Nielsen og Michelle Bryde Nielsen

Forord

Nærværende speciale er udarbejdet på sociologistudiet på Aalborg Universitet i perioden fra 9.februar 2009 til 7.august 2009. Specialet omhandler danske fængselsbetjentes erfaring med implementeringen og virkningen af den politisk vedtagne handlingsplan 'Kampen mod Narko', herunder både betjentenes erfaringer med øget stofmisbrugsbehandling samt den skærpede narkotikakontrol.

Der er til undersøgelsen anvendt empiri indhentet i forbindelse med ansættelsesforhold på et større projekt om stofbrugsbehandling i danske fængsler forestået af Center for Rusmiddelforskning, Aarhus Universitet. Ifølge aftale med Center for Rusmiddelforskning kan vi anvende den af os indsamlede empiri til nærværende speciale. Empirien tilhører dog Center for Rusmiddelforskning, hvorfor bilagsmappen er fortrolighedsstemplet. De analyser, konklusioner og eventuelle holdninger, anvisninger og andre tilkendegivelser, der er udtrykt i specialet er dog udelukkende vores: Louise Nielsen og Michelle Bryde Nielsen. Specialet er ikke et produkt, der kommer fra Center for Rusmiddelforskning, der heller intet ansvar har for indholdet i specialet. Dette ansvar tilfalder udelukkende os.

De fængselsbetjente, der har medvirket i undersøgelsen, er blevet lovet anonymitet. For at enkeltpersoner således ikke kan genkendes, anvender vi koder (eksempelvis åbentfængsel1) for de implicerede fængsler i rapporten. Ligeledes er alle fængselsbetjente i rapporten blevet anonymiseret. Af denne grund er bilagsmappen også fortrolighedsstemplet.

Der skal lyde en stor tak til Center for Rusmiddelforskning for et godt samarbejde samt til Kriminalforsorgen og dens ansattes for medvirken til undersøgelsens udførelse.

Lars Skov Henriksen har bistået projektet med kyndig vejledning, og vi takker ham for hans inspiration og hjælpsomhed.

I henhold til reglerne er der i indholdsfortegnelsen angivet ansvarsområder for de enkelte afsnit, men undersøgelsen skal ses som et fælles produkt, hvor alle afsnittene er udarbejdet i fællesskab.

Specialet er udarbejdet af følgende:

Louise Nielsen

Michelle Bryde Nielsen

Indholdsfortegnelse

1	Problemformulering	5
1.1	Narkopolitik overordnet – ‘Kampen mod Narko’ (LN)	7
1.2	Narkotikapolitik i fængslerne anno 2009	7
1.2.1	Skærpet narkotikakontrol (MB)	8
1.2.2	Behandlingsformer (LN)	9
1.2.3	Status for ‘Kampen mod Narko’ (MB)	12
1.3	Fængslet som institution	13
1.3.1	De organisatoriske rammer (LN)	14
1.3.2	Fængslets opgave (MB)	14
1.4	Dilemmaer ved politik i praksis	16
1.4.1	Dilemma i fængselsbetjentenes arbejdsbeskrivelse? (LN)	16
1.4.2	De mange niveauers autoritet (MB)	17
1.4.3	Den umulige opgave - dilemmaer i narkotikabekæmpelsen (LN)	17
1.4.4	For eller imod? (MB)	20
1.5	Relevans	21
1.6	Problemstilling	22
2	Metode	22
2.1	Undersøgelsens videnskabsteoretiske tilgang	23
2.1	Casestudie	24
2.2	Metodetriangulering	26
2.3	Observation	28
2.3.1	Forud for observationerne (LN)	28
2.3.2	Udførelse af observationer (MB)	30
2.3.3	Observationsnoter (LN)	31
2.3.4	Observationsroller, udvikling og konsekvenser (MB)	31
2.4	Interview	33
2.4.1	Forud for interviewene (LN)	34
2.4.2	Interviewguide (MB)	35
2.4.3	Interviewsituation (LN)	36
2.5	Spørgeskemaundersøgelse	37
2.5.1	Spørgeskemakonstruktion (MB)	37
2.5.2	Udsendelse og rekruttering af respondenter (LN)	39
2.5.3	Svarprocent og bortfald (MB)	40
2.5.4	Elektronisk spørgeskemaundersøgelse (LN)	41
2.6	Kodning og analysestrategi	43
3	Analyse	44
3.1	Arbejdsopgaver i praksis - narkotikakontrollen	44
3.1.1	Statisk og dynamisk sikkerhed (MB)	44
3.1.2	Visitationer (LN)	45
3.1.3	Urinprøver (MB)	47
3.1.4	Disciplinærstraffe (LN)	47
3.1.5	Normer i forbindelse med narkotikakontrollen (MB)	48
3.2	Arbejdsopgaver i praksis - behandling	48
3.2.1	Udbud af stofmisbrugsbehandling i fængslerne (LN)	48
3.2.2	Kendskab til indholdet i stofmisbrugsbehandling (MB)	50
3.2.3	Arbejdsopgaver i praksis i forbindelse med behandlingen (LN)	52
3.1	Flere kasketter	56
3.1	Det personlige skøn - dømmekraft og værdier	60
3.1.1	Kontekstens betydning for det personlige skøn (MB)	61
3.1.2	Værdier og mål - fængslets og den enkelte fængselsbetjents (LN)	68
3.1.3	Skøn i forhold til ressourcer – dilemmaet (MB)	75

3.1.4	Genveje, rutiner og simplifikationer (LN)	82
3.2	Holdning til politik og politiks betydning	85
3.2.1	Fængselsbetjentenes holdninger til narkotikakontrollen (MB)	85
3.2.2	Typer og omfanget af narkotika (LN)	87
3.2.3	Narkotikakontrollens betydning for den enkelte (MB)	91
3.2.4	Fængselsbetjentenes holdning til stofmisbrugsbehandling (LN)	97
3.3	Politiks betydning for relationer	102
3.3.1	Relationen mellem fængselsbetjente og behandlere (MB)	103
3.3.2	Politiks betydning for relationen mellem indsatte (LN)	109
3.3.3	Politiks betydning for relationen - fængselsbetjente og indsatte (MB)	113
3.3.4	Behandlingens betydning for relationen - fængselsbetjente og indsatte (LN)	116
3.3.5	Kontrollens betydning for relationen - fængselsbetjente og indsatte (MB)	117
4	Konklusion og perspektivering	120
5	Summary	129
6	Litteraturliste	131

Louise Nielsen (LN), Michelle Bryde Nielsen (MB)

1 Problemformulering

"Jeg har en eller anden frygtet vision om, at vores forhold bliver så meget forværret, ikke i Kriminalforsorgen men i hele det kriminelle miljø udenfor, [...] det bliver mere og mere råt ude i den store verden, de slår hinanden mere ihjel[...] det ikke skal undre mig, at inden for en årrække, så bliver vi som fængselsbetjente både mere adskilt, måske ikke på de åbne men på de lukkede fængsler, mere adskilte fra de indsatte a'la amerikanske fængsler. Allerede nu er nogen blevet bevæbnet med peberspray, hvad bliver det næste? Strømpistoler? Rigtige pistoler? Halvanden meters stave? Det kommer, tror jeg. [...] selvfølgelig skal vi være på vagt, men vi kan jo ikke, når vores umiddelbart gode Folketing og Regering prøver med magt at stoppe drab og narko og alt muligt ude i samfundet, men når de ikke kan det, hvordan skal vi så kunne stille os en illusion om, at det bliver bedre herinde? Tværtimod, når det bliver mere råt udenfor, bliver det det også herinde. Og på den måde bliver de indsatte mere og mere rå, [...]at alle de gode fanger, de gode gamle fanger, som stadig har noget at flytte med, de har fodlænker, de har samfundstjeneste og så finder man højst sandsynligt snart på noget tredje, de kan lave eller gøre [...] Så det er taberne, der er de dårlige, de dårligste at vi får herind." (Jens, åbentfængsel:269).

I citatet problematiseres Kriminalforsorgens svære opgave at bekæmpe narkotika i de danske fængsler, når en sådan opgave ikke engang lader sig løse i samfundet. Ligeledes indfanger citatet, hvordan en fængselsbetjent oplever den gennemgribende forandring, samfundet og Kriminalforsorgen løbende har været underkastet, hvor de kriminelle, kriminalitetens art og håndteringen heraf ændrer karakter, og dermed indvirker på fængselsbetjentenes arbejdsbetingelser. Som en konsekvens af samfundsudviklingen tvinges Kriminalforsorgen til at være nytænkende og ændre form, eftersom dens opgave og målgruppe ændrer karakter. Videre tvinges Kriminalforsorgen til at ændre karakter i takt med, de politiske tiltag tilpasses samfundsændringerne.

Kriminalforsorgen er gennem tiden gået fra at være et opbevaringshus til nu at være et forbedringshus med en todelt opgave, hvor fuldbyrdelse af straffene sker med den nødvendige kontrol og sikkerhed, samtidig med at den dømte støttes og motiveres til gennem personlig udvikling at leve en kriminalitetsfri tilværelse. Forbedringstanken slog for alvor igennem i 1990'erne med behandlingsprogrammer, der medvirkede til at nedbringe recidivprocenten (Smith 2003:22-23,325-327; Internetkilde 1). Et tilbagevendende problem blandt Kriminalforsorgens klientel er brugen af narkotika. Kriminalforsorgen har gennem tiden været meget eksperimenterende i forhold til at sætte ind overfor narkotika i fængslerne, og har med forskellige tiltag forsøgt med at bekæmpe narkotika både ved opprioritering af kontrol og behandling i fængslerne. Mens kontrolelementerne er at spore langt tilbage i fængslets historie, er behandlingstanken imidlertid af nyere karakter. Med behandlingstanken tilstræber Kriminalforsorgen at være mere rummelig i sin form og forsøger at 'gøre noget godt', selvom opgaven med at udrydde narkotika i fængslerne ikke nødvendigvis står til at løse, idet man kun 'kan tvinge hesten til truget, men ikke til at drikke' (Smith 2003:22-23,325-327; Internetkilde 2).

Et eksempel på, at Kriminalforsorgen har været eksperimenterende i bekæmpelsen af narkotika, er, hvordan behandlingstanken i fængslerne har ændret karakter over tid. Ændringerne i behandlingen omtales i Kriminalforsorgens institutioner som et pendul, der svinger, som opgaven ændrer karakter. Et pendul, der har svinget mellem to yderpunkter, hvor den indledende behandlingsepoke har været præget af 'en ultrahård behandlingsform med kæft, trit og retning', efterfulgt af en behandlingsepoke i den modsatte grøft med 'en superblød behandlingsform' med socialpædagogik, lallepladder og med alt for bløde værdier'. Nu er behandlingen på vej mod midten, hvor pendulet står lodret, men den tenderer stadig til den bløde side, men er 'heldigvis på vej mod noget fornuftigt, vi kan bruge til noget'. Fængselsbetjenten understreger, at der er tale om ændringer og ikke en udvikling i behandlingsformen (Observation, lukketfængsel1). Men hver epoke har hver sine karaktertræk og sine måder at håndtere narkotikaproblematikkerne. Inddragelsen af behandling af indsatte narkotikaproblemer i fængslerne er et eksempel på, hvordan Kriminalforsorgen organisatorisk forsøger at komme et konkret problem med narkotika i fængslerne til livs. Ved at inddrage behandlingen kan narkotikaproblemet forskydes delvist over i behandlingsapparatet i fængslerne, mens Kriminalforsorgen samtidig søger at begrænse omfanget af narkotika i fængslerne.

Kriminalforsorgen forsøger i dag at håndtere den svære opgave med at bekæmpe narkotika i fængslerne ud fra det politiske tiltag 'Kampen mod Narko', som både opprioriterer kontrolelementet og behandlingselementet på en og samme tid. Spørgsmålet er imidlertid, hvordan det politiske tiltag fungerer i den institutionelle virkelighed i landets fængsler?

Nærværende rapport er en undersøgelse af, hvorledes de danske fængselsbetjente oplever implementeringen og virkningen af handlingsplanen 'Kampen mod Narko', herunder narkotikakontrollen samt behandlingstiltagene, som den kommer til udtryk i de danske fængsler. Dette undersøges ud fra et kvalitativt casestudie i 4 udvalgte fængsler (to åbne og to lukkede fængsler) og et kvantitativt studie blandt alle landets 14 fængsler. Det kvalitative element udgøres af deltagende observationer med udgangspunkt i betjentenes daglige praksis, samt kvalitative interviews med betjente fra de observerede afdelinger. Den kvantitative del består af et elektronisk spørgeskema, der er distribueret ud til fængselsbetjente i alle landets 14 fængsler for at afprøve de hypoteser, som er udledt af det kvalitative materiale.

For at forstå, hvordan narkotikapolitikken og behandlingstiltagene i praksis kommer til udtryk i fængslerne og erfaringerne som følger heraf, er det centralt at afdække de kontekstuelle rammer. Derfor introduceres indledningsvist i følgende kapitel indholdet i handlingsplanen 'Kampen mod Narko', den

ationale narkotikapolitik, samt den nationale narkotikapolitik i fængslerne. Herefter belyses de organisatoriske og kontekstuelle rammer, handlingsplanen er implementeret indenfor, samt de umiddelbare dilemmaer der problematiseres ved at realisere de politiske tiltag i praksis. Slutteligt i afsnittet belyses studiets relevans samt undersøgelsens problemstilling.

1.1 Narkopolitik overordnet – 'Kampen mod Narko'

1990'erne og starten af det nye årtusinde blev en tid, hvor nye lovtiltag kom til, og den danske narkotikapolitik oplevede væsentlige ændringer. For det første bragte et kursskifte i slutningen af 1990'erne Danmark nærmere den repressive linje, og for det andet kom der fokus på behandling (Asmussen m.fl. 2007:109-110; Frank 2008a:26-27).

I 2003 indledte den danske regering en altomfattende handlingsplan mod stofmisbrug kaldet 'Kampen mod Narko', som i 2004 blev vedtaget ved lov (Frank 2008a:28-29). Med loven blev der indført et dobbeltmål om nul-tolerance overfor narkotika og en ambition om at udvide behandlingsfaciliteter for stofmisbrugere i Danmark (Frank m.fl. 2008b:62). Nul-tolerancen kom bl.a. til udtryk ved, at 'Loven om Euforiserende Stoffer' blev ændret på to områder. Den overordnede straf for at sælge stoffer blev hævet med omkring 1/3 del af den eksisterende maksimum straf, og besiddelse af hash til eget forbrug skærpes fra en diskriminerende advarsel til en obligatorisk bøde. Med denne lovændring blev det ulovligt at besidde et hvilket som helst slags stof. Ændringerne i 'Loven om Euforiserende Stoffer' står centralt i den danske narkotikapolitik, og er blevet brugt til at annullere den tidligere differentiering mellem bløde (hash) og hårde stoffer, og mellem stofbrugere og pushere (Frank 2008a:28-29). Det større fokus på behandling kommer bl.a. til udtryk ved, at stofmisbrugsbehandling bliver en social rettighed, og i 2003 vedtages en behandlingsgaranti om, at stofbrugere skal modtage stofmisbrugsbehandling inden 14 dage efter at have ansøgt om behandling. Ligeledes indførtes der forskellige typer af behandling i forsøget på at imødekomme forskellige typer af klienter og forskellige typer af narkotikaproblemer (Frank m.fl. 2008b:9,12).

1.2 Narkotikapolitik i fængslerne anno 2009

Den nye og mere restriktive linje i dansk narkotikapolitik har også haft en stor betydning for de danske fængsler, idet et led i handlingsplanen 'Kampen mod Narko' er at bekæmpe narkotika i fængslerne.

1.2.1 Skærpet narkotikakontrol

Siden 2004 har 'Kampen mod Narko' betydet, at man i fængslerne har skærpet kontrolementet og disciplinære sanktioner, da nul-tolerancepolitikken sigter mod at bekæmpe brug af narko i fængslerne ved at mindske adgangen til stoffer. Dette er sket ved bl.a. at vanskeliggøre indsmugling af stoffer ved at forbedre den fysiske sikring af Kriminalforsorgens institutioner med net og hegn ved fængslerne, ved at øge antallet af narkohunde til at opspore indsmuglet narkotika samt implementere mere og ny teknologi som fx bagagescannere. Videre er der etableret begrænsning og bortfald af indsattes mulighed for at få udleveret egne effekter som fx TV, som er vanskelige at gennemsnøge for narkotika, og som samtidig kan anvendes som betalingsmidler. Slutteligt anvendes tilpasning af udgang og prøveløsladelse ud fra omfanget af de indsattes idømte disciplinærstraffe, som fx hvis en indsat afgiver en uren urinprøve, kan dennes udgang inddrages. Alt med sigte på at vanskeliggøre adgangen og brugen af stoffer i fængslet, samt at sanktionere herimod (Internetkilde 3).

Siden juli 2004 er det blevet obligatorisk dagligt at udføre tilfældige stikprøvevise urinkontroller på de indsatte som led i at håndhæve nul-tolerancepolitikken, mens urinprøver tidligere kun blev foretaget ved begrundet mistanke af indsatte og før og efter udgang (Frank m.fl. 2008b:63). Dermed udføres urinprøvekontrollen nu både før og efter udgang, ved mistanke og som stikprøvekontrol. Den stikprøvevise urinprøvekontrol anses som et middel, der giver Kriminalforsorgen mulighed for at gribe ind overfor indsattes narkotikamisbrug, samt mere bredt at kunne sætte ind overfor narkotikamisbrug ved rutinemæssigt at forlange, at de indsatte aflægger urinprøve (Internetkilde 4). Fængslerne tildeles urinprøveplader til stikprøvevise urinprøvekontrol fra Kriminalforsorgen, således at fængslerne kan indfri ambitionen om mindst at tage stikprøvevise urinprøvekontroller i et omfang svarende til 2 pct. af den daglige belægningsprocent (Internetkilde 5) Det enkelte fængsel kan vælge at opgradere antallet af urinprøver mod, at fængslet selv finansierer de ekstra urinprøveplader (Mailkorrespondance 1). Den skærpede urinprøvekontrol kan dermed fremstå som havende flere funktioner.

Generelt er disciplinære sanktioner skærpet, så både indtagelse, besiddelse og indsmugling af alkohol, hash, hårde stoffer eller dopingmidler kan udløse straffe. Straffene er lige fra mindre økonomiske bøder, til strafcelle, udgangskarantæne samt inddragelse af besøgstilladelser, udelukkelse fra fængselselskab og til politianmeldelser samt overførsel til andre afdelinger. Straffen afhænger af forseelsens karakter (Internetkilde 6).

Udover at narkotikakontrollen anvendes til kontant sanktionering ved konstatering af narkotikamisbrug, -besiddelse eller -salg under afsoningsforløbet, udgør den et forsøg på at nedbringe

ulovlige stoffer i fængslerne og fungerer som et præventivt tiltag. Samtidig medvirker den skærpede urinprøvekontrol til en skærpet dokumentation af narkotikamisbrugets omfang i fængsler og arresthuse, da urinprøveresultaterne registreres i det elektroniske klientsystem (Internetkilde 7).

1.2.2 Behandlingsformer

Implementeringen af handlingsplanen 'Kampen mod Narko' har udover nul-tolerance politikken betydet et øget fokus på behandlingsmulighederne i fængslerne. Siden 1. januar 2007 har loven om fuldbyrdelse af straf sikret en behandlingsgaranti i de danske fængsler, som sikrer de indsatte behandlingstilbud inden for 14 dage efter, at den indsatte har ytret ønske herom (Internetkilde 8). Retten til vederlagsfri behandling mod stofmisbrug er dog betinget af, at den indsatte ikke forventes løsladt inden for 3 måneder, og at den indsatte skønnes egnet og motiveret til behandling (Internetkilde 9). Behandlingen beror videre på frivillighed fra den indsatte. Med denne behandlingsgaranti er der fulgt et behov for øget kapacitet i behandlingssystemet i Kriminalforsorgen, selvom Kriminalforsorgen siden 1990'erne har iværksat forskellige behandlingsinitiativer.

Det første initiativ var de såkaldte kontraktafdelinger, som blev indrettet for første gang i 1994. Princippet bag kontraktafdelingerne er, at indsatte, som ønsker en stoffri afsoning, har mulighed for at indgå en 'kontrakt' med fængslet og afsone deres straf på en kontraktafdeling i et stoffrit miljø. Her består de indsattes kontraktmæssige forpligtelser i en accept af ekstra streng kontrol, hovedsagligt urinkontroller, og et langt tættere socialt samvær med både indsatte og ansatte sammenlignet med afsoninger på andre afdelinger. Tanken er, at de meget hyppige urinprøvekontroller kombineret med den tætte sociale omgang skal gøre det meget lidt sandsynligt, at der kan eksistere et skjult narkotikamarked på disse afdelinger (Internetkilde 10). Disse afdelinger omtales i praksis som enten stoffrie afdelinger eller kontraktafdelinger, hvor nærværende undersøgelse anvender sidstnævnte.

Det næste initiativ introduceres i 1995, her er konceptet, at kriminelle stofmisbrugere, som har modtaget dom for ikke-personfarlig kriminalitet, skal tilbydes afvænningsbehandling som alternativ til et fængselsophold på 6-12 måneder. Behandlingsforløbet skal uanset varighed indeholde døgnbehandling, udslusning, boligplacering og passende beskæftigelse. Dette tilbud er nu omfattet af § 78 i straffuldbyrdelsesloven, hvor behandling af stofmisbrug på en behandlingsinstitution ses som alternativ til fængselsstraf (Internetkilde 11).

Det tredje initiativ påbegyndes i 1997, hvor der åbnes en behandlingsafdeling med døgnbehandling, som er en afdeling, der ligger i fængslet, hvor de indsatte deltager i et stoffrit behandlingsforløb, og er

placeret på en særlig afdeling afskåret fra de øvrige indsatte i fængslet. Deltagelse i behandlingen rummer et tættere samvær mellem indsatte, ansatte og behandlere. Denne form for afsoning er frivillig, men forudsætter en vis motivation og ønske om stoffrihed fra den indsatte side. Bortset fra frihedsberøvelsen og de lukkede omgivelser adskiller den stoffri behandling i fængslerne sig ikke fra den stoffri døgnbehandling, som foregår udenfor fængslerne (Internetkilde 12).

Videre er der for at sikre behandlingsgarantien anno 2007 i forlængelse af de allerede eksisterende tilbud indført to nye dagbehandlingsprogrammer for stofbrugere og stofmisbrugere. Dette er psykosocial støtte til substitutionsklienter samt behandling for problematisk hashmisbrug. Med disse to behandlingsprogrammer introduceres der stofmisbrugsbehandling i form af dagbehandling, hvor de indsatte ikke lever på isolerede afdelinger, men i stedet kommer tilbage til egen afdeling efter behandlingssessionerne (Frank m.fl. 2008b:63; Internetkilde 13). Hashmisbrugsbehandling retter sig mod hashmisbrugere, som ønsker at stoppe eller minimere deres misbrug, hvor det ikke er afgørende, hvor massivt misbruget er, men derimod hvor motiveret den enkelte er for at mindske eller stoppe misbruget. Substitutionsbehandlingen er rettet mod misbrugere, der ikke nødvendigvis har et ønske om at blive stoffrie, men som er motiverede for at opnå en mere stabil situation og herunder eventuel støtte til at minimere eller eliminere et sidemisbrug (Frank m.fl. 2008b:69; internetkilde 14).

Behandlingstilbuddene i de danske fængsler udgøres i dag både af dag- og døgnbehandling (Frank m.fl. 2008b:63; Internetkilde 15). I dag driver Kriminalforsorgen, som følge af indføringen af behandlingsgarantien for stofmisbrugere i fængslerne, i alt 45 forskellige behandlingstilbud rundt omkring i landet (Internetkilde 16). I nedenstående tabel kategoriseres behandlingstilbuddene på landets 14 forskellige fængsler:

Tabel 1: Fængslernes udbud af stofmisbrugsbehandling

	Døgnbehandling på behandlingsafdeling	Dagbehandling af forskellig art ¹	Kontraktafdelinger ²
1: Statsfængslet ved Horserød	x		X
2: Statsfængslet i Jyderup	x	X	
3: Statsfængslet på Kragsskovhede		X	X
4: Statsfængslet Møgelkær		X	
5: Statsfængslet i Nyborg	x	X	X
6: Statsfængslet Renbæk		X	
7: Statsfængslet i Ringe	x	X	X
8: Statsfængslet ved Sdr. Omme	x	X	
9: Statsfængslet på Søbysøgård		X	
10: Statsfængslet i Vridsløselille	x	X	X
11: Københavns Fængsler (Vestre, Blegdamsvejen, Politigården)		X	
12: Anstalten ved Herstedvester		X	
13: Statsfængslet i Østjylland	x	X	X
14: Statsfængslet Midtjylland (Nr. Snede, Kærshovedgård)	x	X	
Total	8	13	6

Behandlingstilbud i fængslerne skal ses som et supplement til den behandling, som tilbydes i det almindelige behandlingssystem i samfundet, idet de dømte så vidt muligt skal benytte samfundets almindelige behandlingstilbud, fx ved alternativ afsoning i medfør af § 78 i straffuldbyrdelsesloven (Internetkilde 17). Narkotikabehandlingen sker i samarbejde med etablerede behandlingssystemer uden for fængslerne, så narkotikabehandlingen udføres af private og/eller offentlige behandlingsinstitutioner og ikke af Kriminalforsorgen, hvorfor behandlerne er ansat i disse institutioner og ikke i fængslerne (Frank m.fl. 2008b:67).

En af årsagerne til narkotikapolitikens restriktive linje og fokuset på behandlingen skal bl.a. ses i et internationalt perspektiv. I 1990'erne påberåbte Danmark sig international solidaritet, således at Danmark ikke kom til at virke mere tiltrækkende for narkotikakriminalitet (Jepsen 2000:240-241; Storgaard 2000:84). Ligeledes har der fra EU's side været krav til medlemslandene om, at narkotikabehandling skal integreres som en del af fængslernes generelle funktion (Frank m.fl. 2008b:63).

¹ Dagbehandling som ikke foregår på deciderede behandlingsafdelinger

² Kontraktafdelingerne omfatter også de stoffrie afdelinger.

1.2.3 Status for 'Kampen mod Narko'

Men hvorfor overhovedet dette politiske tiltag med 'Kampen mod Narko' i fængslerne i dagens Danmark? Er det aktuelt at sætte så massivt ind overfor narkotika med behandlingstiltag og narkotikakontrol?

I 2003 fremlagde Kriminalforsorgen en rusmiddelrapport, hvor andelen af befolkningen, der havde anvendt stoffer indenfor den sidste måned, sammenlignes med andelen af Kriminalforsorgens klientel, der havde anvendt stoffer inden for samme periode. Resultatet blev her, at der næsten var ti gange så mange blandt Kriminalforsorgens klientel³ end i befolkningen, som havde anvendt hash i løbet af den sidste måned. Ved indtagelsen af hårde stoffer, som er andre illegale stoffer end hash, var forskellen blandt kriminalforsorgens klientel og befolkningen endnu større. For klientellet i Kriminalforsorgen var det 33pct., der havde anvendt hårde stoffer inden for den sidste måned, mens det for befolkningen lå på 1pct. Dette giver en klar indikation af, at der anvendes flere illegale rusmidler blandt Kriminalforsorgens klientel i forhold til hele den danske befolkning (Internetkilde 18). Ligeledes kan det siges at være en indikation på, at indsatsen i fængslerne er aktuell.

For at dokumentere udviklingen af narkotikakontrollens indvirkning fører Kriminalforsorgen statistik over andelen af positive urinprøver og hvor mange fund af rusmidler, der har fundet sted i løbet af et år. Opgørelserne viser, at siden 2004, hvor 'Kampen mod Narko' blev indført, er der forekommet et væsentligt fald i andelen af positive urinprøver, og ligeledes er antallet af fund af narkotika i fængslerne faldet (Internetkilde 19). Kriminalforsorgen har i deres offentliggjorte Årsrapport fra år 2007⁴ konkluderet, at de besluttede initiativer i handleplanen 'Kampen mod Narko' overordnet er lykkedes at gennemføre, samt at indførelsen af disse samlet set har medvirket til at begrænse mængden af narkotika i fængslerne (Internetkilde 20). Af statistikopgørelsen 2007 fremgår det, at den største andel af fundene af narkotika er blevet konfiskeret ved visitering efter, at de indsatte har haft mulighed for at råde over stofferne og eventuelt indtage nogle af dem. Den mindste andel af narkotika er fundet ved indsmuglingsforsøgene (Internetkilde 21). Narkotikakontrollen og behandlingstiltagene, som har fungeret i 4 år i Kriminalforsorgen ved rapportens offentliggørelse, vurderes samlet at have en væsentlig præventiv effekt og har resulteret i, at flere indsatte henvender sig for at få behandling (Internetkilde 22).

---

³ n=1056

⁴ Her anvendes Årsrapporten fra 2007, da 2008 udgaven ikke går nærmere ind i dette.

For at forstå Kriminalforsorgens målgruppe for stofmisbrugsbehandlingen, er det relevant at afdække, hvordan Kriminalforsorgen definerer misbrug og brug. Kriminalforsorgen opererer overordnet med tre begreber til at definere indtagelsen af rusmidler; 'misbrug', 'problebrug' og 'brug'. Disse begreber defineres ud fra tidsperioden, indtagelsen har foregået indenfor og hvor ofte indtagelsen forekommer, og der tages hverken hensyn til om bruget af rusmidlet forårsager individuelle eller sociale problemer. Overgangen mellem de tre begreber defineres forskelligt afhængigt af, om det er indtagelse af et narkotisk stof, eller om det er indtagelse af alkohol (Internetkilde 23).

Kriminalforsorgens begrebsdefinition af de tre begreber skal forstås på baggrund af, at forbrug af rusmidler er en social, kulturel og politisk bestemt diagnose, og en sådan definition af forbrug af rusmidler kan variere meget afhængig af, hvem og hvor definitionen fastslås. (Pedersen 2005:36). Dette kommer også til udtryk i Kriminalforsorgen, hvor fængselsbetjentenes vurdering af om en indsat har et misbrug, ligger langt fra de indsattes egne vurderinger. I rusmiddelrapporten sammenlignes de indsattes subjektive behandlingsbehov med Kriminalforsorgens objektive behandlingsbehov. Her er det objektive behandlingsbehov meget større end det subjektive behandlingsbehov (Internetkilde 24). Den måde Kriminalforsorgen definerer et behandlingsbehov på, ligger altså langt fra, hvordan de indsatte selv definerer det, hvilket formodentligt kan være med til at besværliggøre arbejdet for fængselsbetjentene i deres 'Kamp mod Narko'.

Ud fra Kriminalforsorgens definition af 'misbrug' og 'brug' er der flere personer, der indsættes med et misbrug i de lukkede fængsler i forhold til de åbne fængsler. Omvendt er der flere personer, der indsættes i de åbne fængsler, der har et brug af forskellige rusmidler i forhold til de lukkede fængsler. De lukkede fængsler modtager de fleste og de tungest belastede misbrugere. Langt de fleste misbrugere har det, der i Kriminalforsorgen kaldes et blandingsmisbrug, hvor misbrugerne har et misbrug eller et problebrug af flere rusmidler på en gang (Internetkilde 25).

1.3 Fængslet som institution

I ovenstående afsnit er problemformuleringen forsøgt aktualiseret, og udviklingen i narkotikakontrollens virkning er dokumenteret på baggrund af talmateriale fra Kriminalforsorgen. I nærværende afsnit afdækkes de organisatoriske og kontekstuelle rammer, handlingsplanen er implementeret indenfor, da dette synes centralt for at kunne forstå, hvordan 'Kampen mod Narko' kommer til udtryk i praksis i de danske fængsler.

1.3.1 De organisatoriske rammer

Kriminalforsorgen er et formidabelt eksempel på et klassisk bureaukrati med en kompleks og hierarkisk kultur. Selve organisationen Kriminalforsorgen er underlagt Justitsministeren og Justitsministeriet. Under Kriminalforsorgen ligger fængslerne, som igen er opdelt på diverse afdelinger og lokaliteter, afhængig af fængslets størrelse og geografiske placering.

I hvert fængsel forekommer der forskellige faggrupper, bl.a. fængselsbetjentene, som i denne undersøgelse er den mest centrale gruppe, og derefter behandlere og de overliggende ledelsesniveauer i de enkelte fængsler. I Kriminalforsorgen foreligger der en række generelle retningslinjer for fængselsbetjentenes job og jobadfærd, herunder 'Kriminalforsorgens Principprogram' og en 'Overordnet Opgavebeskrivelse for Fængselsfunktionærer og Sikkerhedsfunktionærer' fra 1.oktober 2003, der er udarbejdet til internt brug. Af observationerne fremgår det, at disse overordnede, generelle retningslinjer er yderligere suppleret med de enkelte fængslers egne formulerede retningslinjer og standardprocedurer, som kan variere meget mellem fængslerne og afdelingerne. Til trods for at de generelt formulerede retningslinjer er standardiserede, er de formuleret på en sådan vis, at den enkelte fængselsbetjent må tilpasse og prioritere mellem disse afhængig af de konkrete situationer i arbejdsdagen.

1.3.2 Fængslets opgave

I dag er Kriminalforsorgens formål stadig at fuldbyrde de straffe, som domstolene har fastsat. Kriminalforsorgen skal fuldbyrde straffene med den nødvendige kontrol og sikkerhed, men skal samtidig støtte og motivere de dømte til gennem personlig og social udvikling at leve en kriminalitetsfri tilværelse. Ifølge Kriminalforsorgens hjemmeside er disse to led i hovedopgaven sidestillede og lige vigtige (Internetkilde 26).

Løsningen af Kriminalforsorgens hovedopgave foregår indenfor den institutionelle ramme, hvor hovedopgaven løses ud fra en række fastlagte principper. Disse principper gennemgås i det følgende for at forstå, hvilket grundlag fængselsbetjentene bl.a. arbejder ud fra i deres varetagelse af Kriminalforsorgens to-sidede opgave. Endvidere synes det centralt at diskutere principperne op imod handleplanen 'Kampen mod Narko', da der synes at forekomme visse uoverensstemmelser herimellem, når handleplanen skal implementeres indenfor denne kontekst:

Normaliseringsprincippet som bl.a. betyder, at forholdene i fængslerne skal indrettes, så de så vidt muligt svarer til forholdene udenfor i samfundet. Herved forstås, at de dømte i videst muligt omfang skal have tilsvarende muligheder, som andre borgere med hensyn til fx uddannelse, arbejde og sociale

ydelse. Endvidere sikrer normaliseringsprincippet, at de fysiske forhold i fængslet ikke er institutionspræget, hvorfor de indsatte i rimeligt omfang er tilladt at have egne effekter. Fængslerne skal endvidere medvirke til gennem adfærd, påklædning og sprogbrug at fremme en almindelig god omgangsform mellem personale og indsatte. **Princippet om åbenhed** indebærer bl.a. en forpligtelse for Kriminalforsorgen til at sikre de dømte mulighed for at knytte og vedligeholde forbindelse til pårørende og det almindelige samfundsliv. Dette sker bl.a. gennem besøg og udgange. Princippet skal medvirke til at begrænse de efterfølgende negative virkninger af frihedsberøvelsen. Princippet om åbenhed betyder ligeledes, at fængselsbetjentene skal samarbejde med andre dele af retssystemet og øvrige samarbejdspartnere som fx stofmisbrugsbehandlere.

Princippet om ansvarlighed indebærer, at de dømte skal have mulighed for at udvikle ansvarlighed, hvilket kan forbedre deres mulighed for efterfølgende at leve et liv uden kriminalitet. Fængselspersonalet skal derfor vejlede de dømte i at løse problemerne selv frem for at løse problemerne for dem og lade de indsatte vælge mellem relevante tilbud frem for at påtvinge dem bestemte foranstaltninger, idet de dømte skal have mulighed for at få medindflydelse på deres behandlingsplan. **Princippet om sikkerhed** indebærer, at straffuldbyrdsen skal ske med hensyntagen til beskyttelse af såvel almindelige borgere mod kriminalitet, som indsatte mod overgreb og skadelig påvirkning fra andre. Princippet udmøntes ved, at kontrol- og sikkerhedsmæssige opgaver løses ved en kombination af tekniske, disciplinære og behandlingsmæssige foranstaltninger og tæt kontakt mellem personale og indsatte. Princippet omfatter yderligere, at fængslet skal opretholde god ro og orden og den nødvendige disciplin i institutionerne, bl.a. med henblik på at søge at fjerne risikoen for, at de indsatte udsættes for skadelig påvirkning fra medindsatte, samtidig med fængslet skal søge at hindre, at de dømte bruger narkotika og misbruger medicin og alkohol.

Princippet om mindst mulig indgriben betyder, at der ikke må anvendes mere magt eller flere restriktioner end nødvendigt, og kun anvendes kontrol i det omfang, det er nødvendigt for at sikre gennemførelsen af et effektivt tilsyn m.v. Fængselsbetjentene skal derfor have de fornødne kundskaber og færdigheder i at forebygge og løse konflikter med fredelige midler, således at magtanvendelse, disciplinærstraf og lignende reaktioner begrænses mest muligt. **I princippet om optimal ressourceanvendelse** ligger bl.a. en forpligtelse til at bruge de eksisterende ressourcer, herunder personalet, bedst muligt. Endvidere sigter ressourceanvendelsesprincippet mod at etablere en personalestruktur, som muliggør en tæt kontakt samtidig med en passende differentieret kontakt til de indsatte. Og ligeledes sikrer princippet, at ansvar og kompetence i videst muligt omfang delegeres, og at personalet tilskyndes at udvise selvstændigt initiativ og kreativitet (Internetkilde 27).

Tilvejebringelsen af de 6 principper skal være gennemgående i Kriminalforsorgens løsning af dens hovedopgave. I det daglige arbejde vil et enkelt af principperne typisk ikke kunne stå alene, men flere - eventuelt indbyrdes modstridende - principper må afvejes over for hinanden, samtidig med at samtlige principper bør lægges til grund for den daglige virksomhed, da der er en indre sammenhæng imellem principperne (Internetkilde 28). Dermed bør udmøntninger af et princip også opfylde de 5 øvrige principper.

Disse 6 principper er bl.a. med til at danne rammen om betjentenes virke, og indgår i Kriminalforsorgens overordnede mål og hovedopgaver, samt ligger parallelt med den ellers gældende lovgivning, som fx handleplanen 'Kampen mod Narko'. Det er den enkelte enhed i Kriminalforsorgen, der skal udmønte de 6 principper i deres virksomhed. Dette betyder, at operationaliseringen kan ske på forskellige niveauer, det vil sige dels i relation til det samlede system Kriminalforsorgen, dels i relation til det enkelte fængsel, dels i relation til den enkelte afdeling, og endelig i relation til den enkelte fængselsbetjents daglige adfærd. Dermed bliver de øvrige kontekstuelle betingelser, som regelsættene, ledelsen og ressourcerne på de enkelte fængsler ligeledes afgørende for fængselsbetjentens varetagelse af principperne og udgør tilsammen den institutionelle ramme. Men spørgsmålet er, hvordan Kriminalforsorgens styringsparametre tilvejebringes i fængselsbetjentenes arbejde og harmonerer med handleplanen 'Kampen mod Narko'?

1.4 Dilemmaer ved politik i praksis

Når politiske tiltag er vedtaget ved lov, skal de implementeres i praksis. Dette betyder for 'Kampen mod Narko' i fængslerne, at denne skal implementeres i Kriminalforsorgens mange institutioner, og dermed indenfor en institutionel ramme med allerede eksisterende programmer, love, reguleringer og værdisæt. I praksis varetages implementeringen og gennemførelsen af disse politiske beslutninger af fængselsbetjentene, som dermed bliver aktive aktører og centrale for praksis. Endvidere er det i praksis, at politiske uoverensstemmelser udfolder sig og synliggøres over tid i form af dilemmaer i fængselsbetjentenes daglige virke.

1.4.1 Dilemma i fængselsbetjentenes arbejdsbeskrivelse?

Når man som udenforstående læser Kriminalforsorgens tosidede opgavebeskrivelse samt principprogrammet, som opgavevaretagelsen bl.a. løses ud fra, kan det synes som en kompleks og indbyrdes modsættende opgave, fængselsbetjentene står overfor i deres arbejdsdag.

Allerede i Kriminalforsorgens hovedopgave fremgår det, som nævnt ovenfor, at dennes hovedopgave er todelt, idet medarbejderne både skal støtte og motivere de dømte til en kriminalitetsfri tilværelse, samtidig med at medarbejderne og systemet skal sikre, at den nødvendige kontrol og sikkerhed er tilstede under straffuldbyrdelsen. Disse opgaver kan siges at bygge på to modsatrettede ideologier, som synes svært forenelige i praksis, da førstnævnte bygger på en form for tillid og fortrolighed mellem fængselsbetjent og indsat, mens sidstnævnte nærmere nedbryder et sådant forhold (Internetkilde 29). Det kan dermed synes som to modsatrettede ideologier, der forsøges implementeret indenfor samme system og igen er det den enkelte fængselsbetjent, der må balancere mellem hovedopgavens to sigter. Ligeledes gælder det for Kriminalforsorgens Principprogram, hvis 6 principper for en udenforstående kan synes som værende svære at opfylde i en og samme situation. Dette er ikke desto mindre Kriminalforsorgens ambition i Principprogrammet, hvor alle principper skal ligge til grund for fængselsbetjentenes daglige virksomhed, da der er en indre sammenhæng imellem principperne, og disse menes at kunne udmøntes og opfyldes samtidig. Det er igen den enkelte fængselsbetjent, der må afveje principperne op mod hinanden og udmønte disse efter bedste overbevisning i varetagelsen af hovedopgavens to sigter. Dermed bliver den enkelte fængselsbetjent en vigtig aktør for den daglige praksis og realiseringen af politikken.

1.4.2 De mange niveaurs autoritet

Som det fremgik af Kriminalforsorgens Principprogram, sker operationaliseringen af principprogrammet på forskellige niveauer, både i relation til det enkelte fængsel, den enkelte afdeling og den enkelte fængselsbetjent. Hermed kan den politisk vedtagende dagsorden fortolkes og udføres forskelligt, afhængig af de involverede aktører og niveauer samt afhængig af, hvilke faktorer der vægtes i praksis. Konteksten og de enkelte aktører er derfor central for politikens udformning i praksis. Dette må formodes også at gælde for de resterende politisk vedtagne love, hvorfor det synes plausibelt, at implementeringen af en politik som 'Kampen mod Narko' ligeledes vil komme forskelligt til udtryk i praksis afhængig af de involverede aktører og niveauer.

1.4.3 Den umulige opgave - dilemmaer i narkotikabekæmpelsen

Ligesom Kriminalforsorgens hovedopgave er todelt, kan handleplanen 'Kampen mod Narko' siges at være det, idet den både stiler mod en skærpet narkotikakontrol og en øget behandlingsskapacitet i fængslerne. Begge elementer der knytter sig til hver af delene i Kriminalforsorgens hovedopgave. Det ene led i Kriminalforsorgens todelte hovedopgave er den støttende og motiverende del, som synes at åbne op overfor handleplanens behandlingstiltag, idet begge har elementer af at hjælpe den indsatte. Omvendt synes den skærpede narkotikakontrol forenelig med det andet led i Kriminalforsorgens

todelte hovedopgave om at sikre, at den nødvendige kontrol og sikkerhed er tilstede under straffuldbyrdelsen.

Men selvom der er sammenfald mellem Kriminalforsorgens hovedopgave og handleplanen 'Kampen mod Narko', er der i forhold til behandlingsdelen tale om to forskellige enheder, der skal fungere indenfor et og samme system. Som tidligere nævnt varetages behandlingen i fængslerne af eksterne behandlingsinstitutioner for at sikre den faglige ekspertise og forankring. Med disse eksterne behandlingsinstitutioner følger også en særskilt behandlingstankegang, som kan siges at adskille sig fra fængselsystemets. Fra Kriminalforsorgens side omtales enhederne som to meget modsatrettede kulturer, eftersom de ofte er meget forskellige i deres problemforståelser og løsninger samt arbejder indenfor forskellige målsætninger, rammer og regelsæt. Det er derfor ifølge Kriminalforsorgen en udfordring at få samspillet mellem de to meget modsatrettede kulturer som fængselskulturen og behandlingskulturen til at fungere. Videre er det ifølge Kriminalforsorgen i sig selv en udfordring for hele kriminalforsorgsinstitutionen, herunder dens medarbejdere, værdisæt og arbejdsgange at acceptere og rumme behandlingstanker (Internetkilde 30). Omvendt kan Kriminalforsorgens opgave med at forhindre forekomsten af narkotika i Kriminalforsorgens institutioner også problematiseres, som en realiserbar opgave for både Kriminalforsorgen og for dens ansatte. Der kan i forlængelse af Kriminalforsorgens egen problematisering af foreningen af de to kulturer stilles spørgsmålstejn ved, hvorvidt det er en mulig opgave at forene kulturerne samt hensigtsmæssigheden i at lægge opgaveløsningen over til den enkelte fængselsbetjent.

Endvidere kan det diskuteres, hvorvidt handlingsplanen 'Kampen mod Narko' er forenelig med Kriminalforsorgens 6 principper i principprogrammet. For hvordan udmøntes princippet om mindst mulig indgriben, hvor fængselsbetjentene skal forebygge og løse konflikter med fredelige midler, således at magtanvendelse, disciplinærstraf og lignende reaktioner begrænses mest muligt, når handlingsplanen efterstræber en skærpelse og optimering af disciplinær afstraffelse ved narkotikaanvendelse og -fund. Ligeledes skal princippet om mindst mulig indgriben sikre, at der kun anvendes kontrol i forbindelse med tilsyn, særvilkår og andre ikke-frihedsberøvende foranstaltninger og kun i det omfang, det er nødvendigt for at sikre gennemførelsen af et effektivt tilsyn med videre, mens handleplanen netop sigter mod øget visitering af personer, celler, fællesarealer mm. Desuden kan den skærpede narkotikakontrol, herunder det øgede omfang af visitationer og urinprøvekontroller, siges at være i uoverensstemmelse med Kriminalforsorgens princip om optimal ressourceanvendelse.

Dette princip sigter mod at muliggøre en tæt kontakt, men samtidig en passende differentieret kontakt mellem fængselsbetjentene og de indsatte, hvilket kan problematiseres, idet fængselsbetjentene ved det øgede omfang af visitationer skal gennemgå personlige ejendele, oftere berøre de indsatte ved personvisitation og overvære urinafgivelse ved urinprøvekontrol.

Desuden kan det problematiseres, hvorledes handleplanens fokus på disciplinærstraf, herunder udgangsinddragelse, strafcelle og udelukkelse fra fællesskabet og overførelse til lukkede fængsler mm., er forenelig med princippet om åbenhed, hvor indsatte som udgangspunkt skal anbringes i åbne fængsler, hvor mulighederne for kontakt med pårørende og det omgivende almindelige samfundsliv er størst, og hvor de indsatte skal have adgang til fællesskab i videst muligt omfang. Handleplanens fokus på den skærpede narkotikakontrol omfatter videre, at indsattes muligheder for at få udleveret egne effekter, som fx TV, begrænses eller bortfalder, selvom dette synes i modstrid med normalitetsprincippet fokus på at fængslet ikke skal være institutionspræget, hvorfor de indsatte i rimeligt omfang tillades at have egne effekter.

Slutteligt kan det diskuteres, om de dagbehandlingstiltag, som er implementeret som følge af handleplanen, og som henvender sig til indsatte, som ønsker at stoppe eller minimere deres misbrug, er forenelige med Kriminalforsorgens princip om sikkerhed. Fængslet skal ifølge princippet om sikkerhed søge at hindre, at de dømte bruger narkotika og misbruger medicin og alkohol, og endvidere skal fængslet medvirke til at hindre, at der begås kriminalitet under straffuldbyrdelsen. Eftersom det både er ulovligt at fremstille, eksportere, importere, fordele, handle med, bruge og besidde narkotiske midler ifølge lovgivningen, kan det problematiseres, at dagbehandlingen accepterer et aktivt brug, mens Kriminalforsorgen skal sanktionere herimod (Asmussen m.fl. 2007:109-110; Frank 2008a:26-27, Internetkilde 30). Dermed kan der påpeges en række elementer i handlingsplanen 'Kampen mod Narko', der ikke umiddelbart synes let forenelige med Kriminalforsorgens Principprogram. Det synes i forlængelse heraf interessant at undersøge, hvordan det politisk formulerede program 'Kampen mod Narko' kommer til udtryk i praksis ud fra fængselsbetjentenes forvaltning heraf. Og er der i praksis tale om reelle, faktiske dilemmaer ved implementeringen af programmet. Og i så fald hvordan tager disse dilemmaer og paradokser form, og hvordan håndteres de af fængselsbetjentene? Er det, som Niklas Luhmann antager, ikke muligt at løse den slags dilemmaer og paradokser, hvorfor fængselsbetjentene i stedet må håndtere disse ved at lukke øjnene herfor, eller udvikler fængselsbetjentene strategier til håndteringen heraf (Kneer m.fl. 1997:111; Luhmann 1991:128)?

1.4.4 For eller imod?

I forbindelse med 'Kampen mod Narko' har der været argumenter både for og imod, at man samtidig med øget kontrol og sanktioner vil opprioritere behandling baseret på frivillighed. Fortalere har set den øgede kontrol og sanktionering som motivationsfremmende for indsattes lyst til behandling. Modstandere har argumenteret for, at 'Kampen mod Narko' afspejler en ambivalens, idet narkotikabehandlingen bliver tæt forbundet med kontrol og intensiverede disciplinære sanktioner og afstraffelse, hvilket synes som en udfordring at forene i sig selv, for hvordan går disse to elementer hånd i hånd? Narkotikakontrollen skaber ifølge kritikerne mistro og vanskeliggør opnåelse af de indsattes fortrolighed og medansvar, og videre argumenteres der for, at yderligere sanktioner kan opfattes som negativ motivering, som ikke fordrer behandling eller resocialisering (Internetkilde 32). Aspekter som synes særdeles relevante at afdække i forhold til fængselsbetjentenes individuelle opfattelser heraf.

I forlængelse heraf kan det problematiseres, hvorvidt fængselsbetjentenes individuelle holdninger indvirker på 'Kampen mod Narko'? For er det af betydning, om den enkelte fængselsbetjent er fortaler eller modstander af 'Kampen mod Narko'? Indvirker dette på, hvordan den enkelte fængselsbetjent implementerer politikken og vurderer denne overfor Kriminalforsorgens andre programmer, love, ressourcer og hensyn til den enkelte indsattes individuelle ønsker og behov for service? I så fald må dette formodes at have en afgørende rolle for realiseringen og udførelsen af politik i praksis. Videre må man antage, at det er centralt, at fængselsbetjentene tager ejerskab af 'Kampen mod Narko', både i forhold til den skærpede narkotikakontrol og de øgede behandlingstiltag og anerkender deres rolle heri. Ikke mindst må det anses som afgørende for behandlingsprogrammerne og løsningen af narkotikaproblemer i fængslerne, at vigtigheden af fængselspersonalets rolle anerkendes oppefra, herunder ledelsen, Direktoratet⁵ for Kriminalforsorgen og politikkerne samt af de indsatte, behandlingshederne og ikke mindst fængselsbetjentene selv (Internetkilde 33).

Overordnet synes det centralt ved undersøgelsen af fængselsbetjentenes erfaring med implementeringen af 'Kampen mod Narko' at have blik for, hvordan Kriminalforsorgens politiske tiltag fortolkes og udføres i praksis samt hvordan 'Kampen mod Narko' konkret er realiserbar og går i spænd med fængselsbetjentenes arbejdsfunktion og grundlæggende vilkår. Med andre ord er konteksten central for at forstå, hvordan fængselsbetjentene håndterer 'Kampen mod Narko' og hvordan fængselsbetjentene oplever 'Kampen mod Narko' spiller ind på deres daglige arbejdsopgaver og arbejdsmiljø samt hvilke følger der kan udledes heraf.

---

⁵ Herefter Direktoratet

1.5 Relevans

Eftersom fængselsbaseret narkotikabehandling har en relativ kort historie, idet den indenfor de seneste 15 år er blevet en del af de nationale narkotikapolitikker i mange europæiske lande, er dette også et relativt nyt forskningsområde. Der findes kun få europæiske studier af effekten af narkotikabehandling i fængslerne, indsattes og behandleres erfaringer med stofbehandlingen i fængsler samt sammenligninger mellem forholdene i fængselsbaseret behandling og almindelig samfundsbaseerede behandling (Frank m.fl. 2008b:61). Endvidere eksisterer der få nationale og internationale studier af relationen mellem behandlere og fængselspersonale i fængselsbaseerede stofmisbrugsbehandlingsprogrammer, ligeledes af de dilemmaer, der er forbundet med samarbejde på tværs af forskellige organisationer og kulturer (Frank m.fl. 2008b:67).

Med dette studie tilstræbes at afdække fængselsbetjentenes erfaringer med den fængselsbaseerede narkotikabehandling og narkotikakontrol i fængslerne samt hvordan betjentene i implementeringen af 'Kampen mod Narko' forvalter politik i praksis og derved bearbejde den. Når politik skal implementeres i en total institution som fængslet, udgør fængselsbetjentene de aktive aktører. Den enkelte fængselsbetjent får i kraft af sit arbejde og den direkte kontakt med de indsatte en autonomi i forhold til at realisere politik i praksis. Det er derfor centralt at afdække, hvorledes de enkelte fængselsbetjente handler i relation til 'Kampen mod Narko' og Kriminalforsorgens andre politisk vedtagne programmer, love, retningslinjer og reguleringer samt ressourcer og hensyn til de indsatte individuelle ønsker for at forstå politikken i praksis og effekten heraf (Järvinen 2003:17, Frank m.fl. 2008b: 64-68).

Hertil kommer, at de institutionelle forhold, som udgør rammerne, hvor indenfor 'Kampen mod Narko' skal implementeres, kan variere mellem fængslerne og derfor have betydning for, hvordan politikken implementeres og forklarer, hvorfor politik praktiseres forskelligt indenfor Kriminalforsorgens fængsler. Idet politik og politiske beslutninger formodes at variere både afhængig af de institutionelle rammer og de enkelte fængselsbetjentes praktisering heraf, må dette også gælde den politisk vedtagende handleplan 'Kampen mod Narko'. Derfor må det være centralt, hvordan det enkelte fængsel og dets fængselsbetjente i praksis tackler politikken i det enkelte fængsel, hvorfor det er nødvendigt at inddrage flere cases for at se, om der er systematiske forskelle og om disse forskelle kan forklares ud fra forskellige fængsler som institutionelle kontekster. Derfor kan fængselsbetjentes erfaring med arbejdet, skøn og manøvrering i fængselssystemet og generelle dilemmaer i fængselsrelateret narkotikabekæmpelse formodes at variere mellem fængslerne.

Vi mener derfor, at der er flere grunde til, at det er interessant at undersøge området. For det første fordi en given politik ikke er bedst forstået ud fra, hvordan den er lavet af politikkerne, men i stedet hvordan den udføres i praksis. For det andet ønsker vi at ændre på det faktum, at der ikke tidligere er lavet et studie af fængselsbetjentenes oplevelser af og erfaringer med implementeringen af narkotikakontrollen og behandlingstiltagene i praksis. Slutteligt finder Kriminalforsorgen selv området underbelyst og i den forbindelse har Direktoratet for Kriminalforsorgen bestilt en undersøgelse af området hos Center for Rusmiddelforskning, hvilket nærværende speciale er et led i.

1.6 Problemstilling

Sammenfattende fører ovenstående problemformulering frem til følgende problemstilling:

- *Hvilken erfaring har de danske fængselsbetjente med implementeringen af handlingsplanen 'Kampen mod narko', herunder narkotikakontrollen samt behandlingstiltagene, i de danske fængsler?*

I rapporten vil følgende arbejdsspørgsmål blive anvendt til at besvare problemstillingen:

- *Hvordan oplever fængselsbetjentene at handlingsplanen 'Kampen mod Narko' kommer til udtryk i de danske fængsler?*
- *Oplever fængselsbetjentene, at der er overensstemmelse mellem lovgivningen og deres arbejdsbetingelser i forhold til at håndhæve 'Kampen mod Narko'?*
- *Hvad er fængselsbetjentenes arbejde i forbindelse med 'Kampen mod Narko', herunder i forhold til behandlingstilbuddene og narkotikakontrollen, og hvordan håndterer fængselsbetjentene opgaverne?*
- *Hvad er fængselsbetjentenes holdninger til 'Kampen mod Narko'?*
- *Har 'Kampen mod Narko' ifølge fængselsbetjentene haft en betydning? Hvordan? For hvem? Og for hvilke relationer?*

2 Metode

Nærværende kapitel har til formål at beskrive samt diskutere undersøgelsens metodiske og metodologiske overvejelser og valg. I kapitlet belyses først undersøgelsens videnskabsteoretiske tilgang, og dernæst redegøres der for valget af tilgangene casestudie og metodetriangulering. Dernæst beskrives de udvalgte metoder; observation, interview og spørgeskema. Vores oplevelser, de relaterede

metodiske refleksioner vi har gjort os undervejs, samt konsekvensen af de metodevalg, vi har foretaget i undersøgelsesperioden, vil indgå som en væsentlig del af kapitlet og vil ligeledes blive diskuteret.

Empiriindsamlingen er finansieret af Center for Rusmiddelforskning (CRF), hvilket har betydet, at vi både har indsamlet empiri ind til CRF's forskningsprojekt samt vores speciale. Empirien er derfor centreret om vores fokus samt elementer CRF har fundet relevante i forhold til deres forskningsprojekt. CRF's hovedvægt ligger på behandlingsdelen, mens narkotikakontrol og stofmisbrugsbehandling er ligestillet i vores speciale. De dele af empirien, der ikke er benyttet i specialet, er indhentet til CRF.

2.1 Undersøgelsens videnskabsteoretiske tilgang

Undersøgelsens metodedesign er en kombination, mellem flere metodiske og metodologiske strategier samt adskillige teoretiske positioner. Disse supplerer og underbygger hinanden, i et forsøg på at gøre undersøgelsens resultater mere solide og valide (Layder 1998:171-178).

Undersøgelsen har en eksplorativ karakter, hvor vi kombinerer fængselsbetjentenes umiddelbare forståelser og perspektiver på stofmisbrugsbehandling og narkotikakontrol i fængslerne med fortolkninger og sammenligninger. Fængselsbetjentenes viden og perspektiver bliver det primære for analysen, men disse komplementeres med vores egen fortolkning, da vi ønsker at gå bagom det sagte, og søge om der er noget, fængselsbetjentene umiddelbart ikke selv ser eller er bevidste omkring (Rendtorff 2005:278-290; Højbjerg 2005:311-314).

Formålet med undersøgelsen er at generere ny empirisk viden med afsæt i allerede eksisterende teori. Teorien ønskes videreudviklet for at kunne sige noget mere generelt om fængselsbetjentenes oplevelser med misbrugsbehandling og narkotikakontrol i de danske fængsler ud fra vores casestudie. I indsamling af data vil vi lægge vægt på den konkrete virkelighed vi undersøger, hvorfor der tages udgangspunkt i empirien. Dette sker med en erkendelse af, at teori er nødvendig for at kunne fortolke fængselsbetjentenes erfaring med misbrugsbehandling og narkotikakontrol i de danske fængsler. Teorierne vil dermed være med til at danne ramme for den analytiske fase, og skal således være medvirkende til at udlede mønstre i det empiriske materiale og forklare sammenhænge i den overordnede case. Det er empirien, der bliver det styrende element i udviklingen af teori, og derfor vil de empiriske aspekter, der ikke støttes op af eksisterende teori, ikke blive frasortet, men derimod inddraget aktivt (Layder 1998:26-27,42-45; Antoft m.fl. 2007:38ff, 49-51; Yin 1994:35-36).

2.1 Casestudie

Undersøgelsen opererer som beskrevet indenfor et klart afgrænset felt, og det er oplagt at undersøge tendenser omkring fængselsbetjente som et casestudie. Vi ønsker med casestudiet, at foretage en empirisk analyse af, hvordan de fængselsbetjente oplever implementeringen af narkotikakontrollen og behandlingstiltagene i praksis. Selve analyseenheden i casestudiet er dermed fængselsbetjentenes opgavevaretagelse i forhold til misbrugsbehandling og narkotikakontrol, og hvordan det indvirker på fængselsbetjentenes relation til de indsatte. Til at belyse analyseenheden inddrages en række delemner, for at rumme analyseenhedens kompleksitet. Delemnerne omfatter bl.a., hvordan fængselsbetjentene oplever praksis i forhold til misbrugsbehandling og narkotikakontrol, interaktionsmønstre mellem aktørerne i fængslerne, samt betjentenes holdninger og erfaringer med misbrugsbehandling og narkotikakontrol.

For at afdække analyseenheden er det centralt at forstå den sociale kontekst, hvor fænomenet udspiller sig indenfor, da et fænomen ikke kan isoleres fra sin sociale kontekst. Dette fordi egenskaberne ved en case, får sin mening fra casekonteksten, hvilket betyder at casen afspejler de værdier, normer og forestillinger fra den sociale virkelighed, som casen er indlejret i (Antoft m.fl. 2007:32-33; Yin 1994:13). I denne undersøgelse betyder det, at fængselsbetjentenes oplevelser med implementeringen af narkotikakontrollen samt behandlingstiltagene, skal ses i sammenhæng med den institutionelle ramme betjentene opererer indenfor. Den institutionelle ramme fordrer i dette casestudie en nærmere præcisering, da der inddrages flere niveauer.

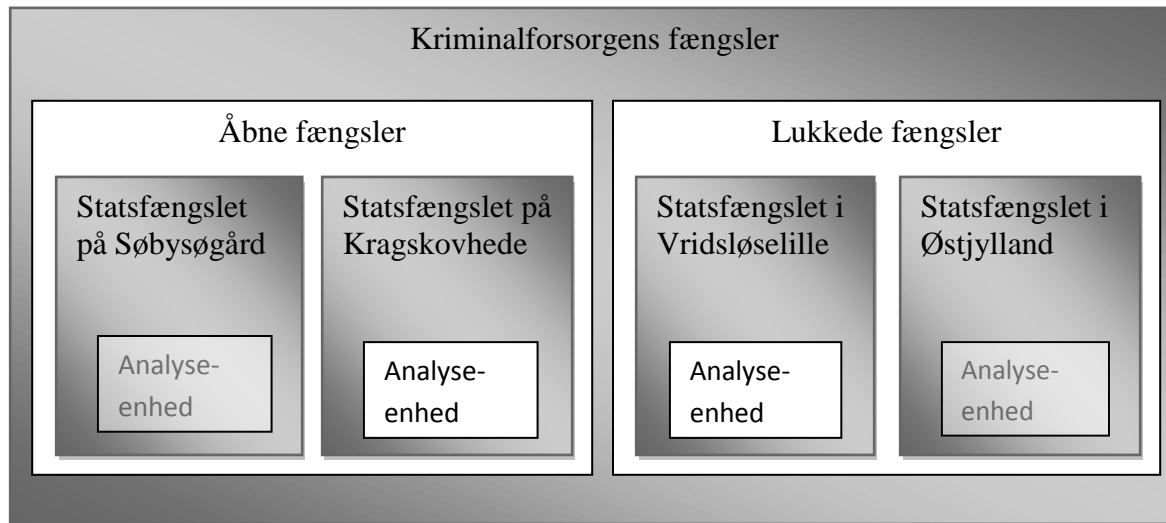
Selve analyseenheden undersøges inden for en overordnet institutionel ramme, som udgøres af alle fængslerne i Kriminalforsorgen. Fængslerne i Kriminalforsorgen kan derfor siges at udgøre den overordnede case. I den overordnede case er der indlejret flere underliggende cases. Næste niveau af cases er sondringen mellem åbne og lukkede fængsler, hvor hver type af fængsel repræsenterer en case. Herefter bliver definitionen af case-begrebet mere specifik og rummer enkelte fængsler. I denne undersøgelse har vi udvalgt 4 konkrete fængsler til nærmere kvalitativ analyse, hvoraf 2 er lukkede og 2 er åbne⁶. Inden for hver af casene afdækkes selve analyseenheden, hvorfor der er tale om et komplekst casedesign, som er visualiseret nedenfor:

---

⁶ For nærmere indblik i hver af de fire cases, se casepræsentationen i bilagsmappen

Figur 1: Case-niveauer:

Med det strategiske komparative casedesign, har vi mulighed for at afdække analyseenhedens fund på tværs af de 4 fængsler, hvor der tages højde for de kontekstuelle faktorer. Her forsøger vi, at indkapsle variationer og ligheder mellem de enkelte betjentes oplevelser på tværs af afdelinger, på tværs af de enkelte fængsler, og mellem de åbne og lukkede fængsler. Dermed afføder det strategiske komparative casedesign en række analysemuligheder på tværs af de fire cases og disses karakteristika.

Efter det klassiske komparative casedesign bevæger vi os fra at undersøge analyseenheden kontekstuel, til at undersøge analyseenheden mere generelt på tværs af de 14 fængsler. Indenfor de 14 fængsler undersøges systematiske forskelle og ligheder på individniveau, hvorfor der stadig er tale om et komparativitet, men på et mere generelt niveau. De systematiske tendenser, der forfølges på tværs af fængslerne, er eksempelvis køn, anciennitet samt fængselstyper, og dermed kan denne del stadig indeholde kontekstuelle variabler.

Kompleksiteten i vores overordnede casedesign er større end, hvad vores speciale kan rumme. Måden, hvorpå vi har forsøgt at kompensere herfor, er ved først at undersøge analyseenheden med udgangspunkt i de 4 udvalgte fængsler og med hovedvægt på kvalitative metoder. Herefter har vi forsøgt, at indkapsle noget af kompleksiteten i det overordnede casedesign, ved at udsende en spørgeskemaundersøgelse til alle landets fængsler, for at teste og validere de udledte hypoteser fra de kvalitative data (Antoft m.fl. 2007:38ff,49-51; Yin 1994:35).

Årsagen til at vi i det komparative casestudie har udvalgt 4 fængsler og forskellige typer af fængsler er, at vi ønsker at lave et multipelt casestudie og generere systematisk, generaliserbar viden og identificere

og teste sammenhænge på tværs af disse cases. Udvalgelse af de 4 fængsler er et strategisk casevalg, idet Direktoratet har udvalgt disse, med sigte på at kunne generalisere konklusionerne fra nærværende studie til den overordnede case; alle fængsler i Kriminalforsorgen. At Direktoratet selv har udvalgt de fængsler, som de ønskede skulle indgå i undersøgelsen, har både fordele og ulemper. Det kan problematiseres, at vi ikke har haft adgang og decideret indsigt i de resterende 10 fængsler, og dermed ikke ved, om de 4 udvalgte fængsler er udvalgt ud fra skjulte interesser og hensigter. Vi søger dog at validere vores fund fra de 4 fængsler gennem det kvantitative materiale. Omvendt indebærer Direktoratets udvælgelse af de 4 fængsler den fordel, at de på baggrund af deres kendskab til fængslerne, har udvalgt fængsler, der ikke er for ensartet. Eksempelvis blev Statsfængslet i Nyborg fravalgt til fordel for Statsfængslet i Vridsløselille, idet Statsfængslet i Nyborg og Statsfængslet i Østjylland ligner hinanden for meget. Yderligere har Direktoratet selv ønsket, at få udarbejdet en undersøgelse på området, hvorfor man må formode, at de har valgt de fire fængsler, der bedst repræsenterer alle fængslerne, således at resultaterne er brugbare for dem.

Det skal slutteligt påpeges, at selvom at den sociale kontekst er central for at få et samlet og fyldestgørende billede af fængselsbetjentenes oplevelser med implementeringen af misbrugsbehandling og narkotikakontrol i de danske fængsler, har vi afgrænset os fra andre aktører indenfor fængselssystemet og deres syn på misbrugsbehandling og narkotikakontrol i fængslerne, da dette vil blive for omfattende i forhold til de begrænsninger specialet har.

2.2 Metodetriangulering

Efter vores overbevisning vil den mest fyldestgørende forskningsmetode, i forbindelse med denne undersøgelse, bestå af både kvalitative og kvantitative metoder. Vi har derfor valgt at anvende metodetriangulering, da det muliggør, at belyse fængselsbetjentenes erfaringer med stofmisbrugsbehandling og narkotikakontrol fra flere sider, og derigennem sikre et nuanceret og struktureret billede af fænomenet (Riis 2001:114-125). I undersøgelsen benyttes følgende tre metoder: observation, interviews og spørgeskemaundersøgelse.

Observationerne er benyttet som den første metode i undersøgelsen til, at skabe et indblik i fængselsbetjentenes arbejde og holdninger til stofmisbrugsbehandling og narkotikakontrol. Observationerne skal bl.a. ses som en indledende metode til interviewene og interviewguiderne blev primært konstrueret på baggrund af den viden, vi fik under observationerne. Interviewene skabte en større indsigt i fængselsbetjentenes holdninger og erfaringer. Observationerne blev endvidere anvendt i

selve interviewsituationerne til at uddybe eller problematisere informanternes udsagn, ligesom de to metoder i selve analysen er sammenholdt for, at afstemme fængselsbetjentenes udsagn i interviewene med deres handlinger og udsagn fra observationerne. Observationerne og interviewene er i undersøgelsen ligestillede metoder, som begge giver forskellige typer af viden, vi ikke kunne have været foruden i besvarelsen af problemstillingen. I felten oplevede vi bl.a., at fordelen ved at benytte den kvalitative metode var, at vi i vores interaktion med fængselsbetjentene havde mulighed for at spørge uddybende til og få begrundelser for forskellige udtalelser og handlinger. Spørgeskemaundersøgelsen blev konstrueret til sidst på baggrund af vores viden fra observationerne og interviewene, og fungerer som afslutning af indsamlingen af empirisk viden. Vores teoretiske fundament har eksisteret både forud og parallelt med indsamlingen af data og har fungeret som inspirationskilde i udarbejdelse af observationsguide, interviewguide og spørgeskemaundersøgelsen.

Årsagen til, at vi benyttede spørgeskemaundersøgelsen som den afsluttende metode, var at vi her havde mulighed for, at teste de hypoteser, der var fremkommet under observationerne og interviewene. Inden spørgeskemaundersøgelsen blev konstrueret lavede vi en indledende kodning og analyse af observationerne og interviewene, for at danne os et overblik over den viden, vi havde opnået på daværende tidspunkt. Med denne viden udledte vi en række hypoteser. Eksempelvis oplevede vi under observationerne og interviewene, at nogle fængselsbetjente mente, at det kunne afføde problemer, hvis hash ikke var tilgængeligt på afdelingen, da de havde oplevet, at nogle indsatte bliver meget urolige uden deres hash. En hypotese vi valgte at efterprøve i spørgeskemaundersøgelsen. Af pragmatiske årsager har den indledende kodning og analyse af de kvalitative metoder ikke været nær så dybdegående, som man kunne ønske i forhold til at fremstille hypoteser, der kunne testes gennem spørgeskemaundersøgelsen. Dette kan betyde, at vi i den endelige kodning og analyse af observationerne og interviewene, finder hypoteser, som ikke er repræsenteret i spørgeskemaundersøgelsen. Spørgeskemaundersøgelsen blev sendt ud til alle landets fængsler, og vil dermed være med til at validere de hypoteser, vi fandt i den indledende kodning og analyse af de kvalitative data, eller videre være med til at skabe nye hypoteser.

Fordelen ved at anvende spørgeskemaundersøgelsen var først og fremmest, at vi fik mulighed for at efterprøve hypoteser fra det kvalitative materiale, og dermed bidrage med en mere faktuel og deskriptiv viden, som kunne være med til at højne undersøgelsens generaliserbarhed, reliabilitet og validitet (De Vaus 2002:4-7; Antoft m.fl. 2007:53-54). Målet med at benytte de tre metoder, udover at de supplerer hinanden i bevarelsen af problemstillingen, er således, at de også anvendes til en validering af resultaterne.

Nedenfor præsenteres en tidslinje for empiriindsamlingens forløb:

Mandag d. 23. marts	Udarbejdelse af observationsguide
Mandag d. 2. marts til torsdag d. 5. marts	4 dages observationsstudie på Søbysøgård statsfængsel
Onsdag d. 4. marts til fredag d. 6. marts	3 dages observationsstudie på Kragsskovhede statsfængsel
Onsdag d. 11. marts til fredag d. 13. marts	3 dages observationsstudie på Vridsløselille Statsfængsel
Onsdag d. 18. marts til fredag d. 20. marts	3 dages observationsstudie på Østjyllands Statsfængsel
Tirsdag d. 24. marts til torsdag d. 26. marts	3 dages observationsstudie på Østjyllandsstatsfængsel
Fredag d. 27. marts til fredag d. 3. april	Indledende kodning/analyse af observationer
Mandag d. 6. april til torsdag d. 16. april	Udarbejdelse af interviewguider
Fredag d. 17. april	4 interviews på Søbysøgård Statsfængsel
Torsdag d. 23. april	1 interview på Østjyllands Statsfængsel
Mandag d. 27. april	4 interviews på Kragsskovhede Statsfængsel
Onsdag d. 29. april	5 interviews på Vridsløselille Statsfængsel
Fredag d. 1. maj	4 interviews på Østjyllands Statsfængsel
Mandag d. 4. maj til mandag d. 11. maj	Indledende kodning/analyse af observation og interview
Tirsdag d. 12. maj til tirsdag 19. maj	Konstruktion af spørgeskema
Tirsdag d. 26. Maj til	Spørgeskemaundersøgelsen igangsæt
	Spørgeskemaundersøgelsen lukkes

I de efterfølgende afsnit vil de tre metoder blive beskrevet nærmere i praksis.

2.3 Observation

Som den indledende metode har vi anvendt observationer til at opnå et indblik i feltet samt beskrive, hvordan hverdagen tegner sig for fængselsbetjentene på de 4 udvalgte fængsler. Hovedformålet har været at afdække, hvordan behandlingstiltagene og den skærpede narkotikakontrol influerer på fængselsbetjentenes hverdag og arbejdsopgaver, samt at komme i dialog med fængselsbetjentene og få dem til at sætte ord på deres oplevelser med behandlingstiltagene og narkotikakontrollen.

2.3.1 Forud for observationerne

Forud for observationerne har vi tilvejebragt en række overvejelser omkring, hvordan observationerne ville udføres mest hensigtsmæssigt, for at opnå det mest optimale resultat.

Idet Direktoratet havde udvalgt de 4 fængsler, hvor der skulle observeres, havde Direktoratet allerede etableret den første kontakt og opnået grønt lys fra inspektørerne til, at vi måtte observere. Dernæst var det for os blot at aftale det konkrete tidspunkt for observationerne, samt hvilke afdelinger og i hvilket omfang vi ønskede at observere. Afdelingslederne og behandlingskonsulenterne har været behjælpelige med forud for observationerne at beskrive afdelingerne og vejlede os i valg af afdelinger, således at fængslernes forskellige typer af afdelinger har været repræsenteret. Inden vi valgte hvilke afdelinger, vi

ville observere på, undersøgte vi de forskellige fængslers karakteristika. På baggrund af den opnåede indsigt har vi udvalgt de pågældende afdelinger, således at alle typer afdelinger, hvor der forekommer en eller anden form for misbrugsbehandling og/eller narkotikakontrol, er repræsenteret i observationerne. I nedenstående tabel gives et overblik over, hvordan vi fordelte observationstimerne:

Tablet 2: Observationsomfang

Fængsel og afdelingstype	Type af behandling	Dage/Timer
Vridsløselille Statsfængsel - Behandlingsafdeling	Døgnbehandling	2 ½ dages observation: Cirka 20 timer
Vridsløselille Statsfængsel - Efterbehandling	Døgnbehandling	½ dags observation: Cirka 5 timer
Østjyllands Statsfængsel - Fællesskabsafdeling	Dagbehandling	3 dages observation: Cirka 35 timer
Østjyllands Statsfængsel - behandlingsafdeling	Døgnbehandling	1 ½ dags observation: Cirka 21 timer
Østjyllands Statsfængsel - Kontraktafdeling	Ingen behandling	1 ½ dags observation: Cirka 18 timer
Søbysøgård Statsfængsel - Fællesskabsafdeling	Dagbehandling	2 ½ dages observation: Cirka 26 timer
Søbysøgård Statsfængsel - Halvåben afdeling	Dagbehandling	1 ½ dags observation: Cirka 16 timer
Kragsskovhede Statsfængsel - Kontraktafdeling	Dagbehandling	3 dages observation: Cirka 32 timer

Forud for observationerne har vi ligeledes valgt, at vi ville afdække flere former for vagter, således at de vagter, hvor der forekommer mest narkotikakontrol og arbejde i forbindelse med misbrugsbehandling, indgår i observationerne. Derfor har vi valgt at være til stede på fængslerne på morgenvagter og aftenvagter, men har fravalgt nattevagten, eftersom de indsatte her er på deres aflåste celler, og derfor i mindre omfang er i kontakt med fængselsbetjentene.

Videre har vi forud for observationerne gjort os overvejelser om, hvordan vi nåede omkring og ind til alle former for fængselsbetjente. Det har inden observationerne været klart for os, at der ville forekomme forskellige karakteristika hos fængselsbetjentene og holdning til vores undersøgelse, hvorfor vi skulle bestræbe os på også at komme i kontakt med de fængselsbetjente, der har været mindre positivt stemt overfor vores tilstedeværelse. Vi har valgt kun at være en observatør til stede i hvert fængsel, for at indvirke mindst mulig på feltet, og dermed styrke gyldigheden af vores data.

Idet fængselssystemet er en meget struktureret og lukket verden, har vi været nød til forud for selve observationerne, at aftale omfanget af dage vi skulle observere i de pågældende fængsler. På nogle af fængslerne har der været mulighed for, at blive i et udvidet tidsrum på, mens dette ikke gjaldt for andre afdelinger.

Forud for observationerne har vi udarbejdet en vejledende observationsguide (Bilagsmappen:8). Observationsguiden er udarbejdet på baggrund af vores teoretiske viden og informationsøgning på nettet, hvorfra vi har drøftet en række fokusområder, vi skulle være opmærksomme på under udførelsen af observationerne. Dette har bl.a. omfattet generelle oplysninger om lokaliteter, fængselsbetjentenes arbejdsrutiner og arbejdsopgaver af alle former, samt indikatorer for politiks implementering i praksis og organiseringen i fængslerne. Endvidere har det været yderst centralt at have fokus på dialogen, relationen og interaktionen i fængslet, både mellem fængselsbetjentene og de indsatte, indbyrdes mellem fængselsbetjentene og fængselsbetjentenes forhold til behandlerne. Yderligere har vores intentioner med observationerne været, at få megen dialog med fængselsbetjentene om deres holdninger til misbrugsbehandlingen, misbruger, narkotika, narkotikakontrol.

2.3.2 Udførelse af observationer

På trods af de forudgående overvejelser, har vi været enige om, at praksis har været styrende for udførelsen af observationerne, idet vi er indtrådt i en allerede eksisterende kontekst, hvor fængselsbetjentenes dagsorden og arbejdsrutiner har været det styrende element i observationerne. Dermed har der været tale om situations- og kontekstafstemte observationer, og vi har fravalgt at følge den udarbejdede observationsplan fuldt ud til fordel for praksis. Generelt har vi haft fokus på alt det fængselsbetjentene gør og ikke gør i løbet af en arbejdsdag og hele det sociale samspil. At det er de konkrete udspillede episoder og aktiviteter, der har været styrende i observationerne, kommer bl.a. til udtryk ved en episode, hvor observationen af et sagsbehandlingsmøde straks blev afsluttet, idet hundepatruljen aflagde besøg på fængslets afdelinger, hvilket forekom mere centralt at observere for undersøgelsen.

I alle fængslerne har vi overordnet fået en modtagelse udover det forventelige. Vi har i flere tilfælde selv præsenteret os for fængselsbetjente, indsatte og personale, bl.a. på afdelingsmøder, vagtskiftemøder eller ved direkte dialog. Andre gange har fængselspersonalet selv præsenteret os. Ved præsentationerne har det været centralt for os, at komme med en kort og præcis beskrivelse af undersøgelsen, således fængselsbetjentene har fået en ensartet opfattelse, som har været let at videreformidle. Vi er konsekvent blevet præsenteret som forskningsassistenter for CRF. Størstedelen af fængselsbetjentene har været meget åbne, venlige og givet os en god modtagelse, mens enkelte har været mere tilbageholdende og skulle have lidt tid til at vænne sig til vores tilstedeværelse. Vi har formået, at nedbryde de flestes barrierer ved længerevarende observationer, og på denne måde nået en

bred skare af fængselsbetjente og kommet i en tæt dialog med disse. Der har været en række tilfælde, hvor fængselsbetjentene har ytret, at det udtalte 'er udenfor citat', mens de andre gange har udtrykt, at de gerne vil citeres personligt for deres synspunkter. Dette er håndteret således, at alt er nedfældet i noterne, men i anonym form.

Observationerne har, på trods af de forudbestemte antal dage til observation på de pågældende afdelinger, nået sit mætningspunkt. De fleksible tidsrum på observationsdagene har muliggjort, at vi kunne blive i felten, de nødvendige timer de pågældende dage, således at observationerne opnåede et mætningspunkt, så yderligere observationstimer ikke kunne bibringe nye informationer. Dog ville observationer på andre afdelinger eller i andre fængsler højst sandsynlig kunne bibringe nye informationer.

Dette mætningspunkt er opnået efter cirka 170 timers observationer, hvilket tog form i omtrent 200 siders observationsnoter.

2.3.3 Observationsnoter

Under selve observationerne har vi løbende nedfældet udførlige, håndskrevne noter. I enkelte tilfælde har vi nedfældet noter efterfølgende, fx ved aktiv deltagelse i aktiviteter. Det har været nødvendigt løbende at nedfælde noter, eftersom der har været utrolig mange personer, detaljer, informationer og iagttagelser i løbet af en observationsdag. Vi har bevidst valgt at nedfældningen skulle foregå åbenlyst, således at fængselsbetjentene ikke oplevede noget hemmelighedskræmmeri. Enkelte fængselsbetjente har været meget interesseret i vores noter, og ville gerne kigge i noterne, hvilket de kortvarigt har fået lov til. Efter observationerne var afsluttet, har vi renskrevet de håndskrevne noter elektronisk.

Vi har valgt at anonymisere informanterne ved at tildele dem dæknavn. Vi er bevidste om, at personalet og indsatte på fængslerne har været vidende om, hvilke fængselsbetjente der primært har været fulgt under observationerne.

2.3.4 Observationsroller, udvikling og konsekvenser

Ved observationerne har vores rollevalg været afgørende. Vi har forsøgt at veksle mellem to former for observationsroller, som i metodelitteraturen er beskrevet som 'observatør som deltager' og 'deltager som observatør'. Det har været situationen, der har været styrende for, hvilken rolle vi har påtaget os. Eksempelvis har nogle episoder appelleret til rollen som 'observatør som deltager', hvor kontakten til informanterne har været begrænset, formel og kortvarig, samtidig har andre episoder fordret en feltrolle

som 'deltager som observatør', hvor vi har været mere aktivt involveret. Ved begge feltroller har informanterne været bekendt med vores formål med tilstedeværelsen (Kristiansen m.fl. 1999:99-111). Årsagen til, at vi har vekslet mellem forskellige roller, er at selve observationssituationerne har fordret det. Eksempelvis har rollen som 'deltager som observatør' været nødvendig, når feltet selv har inddraget os i aktiviteter. Dette har bl.a. været ved aktiv deltagelse i cellevisitation og celletjek, hvor man som observatør bogstaveligt talt får fingrene i feltet, eller når en behandler og en fængselsbetjent har opfordret til aktiv deltagelse i HI-morgenmøder mellem indsatte og behandlere⁷, med oplæg fra talerstolen på lige fod med indsatte, behandlere og fængselsbetjente. I første tilfælde har selve feltrollen medvirket til at opnå forståelse for, hvilken kontekst fængselsbetjentene arbejder indenfor, og givet en forståelse af de konkrete arbejdsopgaver. Omvendt har rollen som 'deltager som observatør' i sidst tilfælde, været central for at morgenmødet kunne gennemføres planmæssigt, da en udenforståendes tilstedeværelse i en ellers privat og lukket kreds, kan indvirke på de involveredes tryghedsfølelse, og dermed de meget personlige fortællinger. I andre situationer, som fx ved sagsbehandlermøder på tværs af faggrupperne, har rollen som 'observatør som deltager' derimod været at foretrække, for ikke at forstyrre dagsordenen. Observationsrollen har dermed vekslet, således at vi hele tiden fik det størst mulige udbytte i observationerne ved at opnå en positiv, men vekslende relation til feltet. Rolleudvekslingen har kun delvist været vores subjektive valg, idet fængselsbetjentene også har haft stor betydning for tildeling af rollerne og indvirkning på den sociale kontekst, vi har fået adgang til (Kristiansen m.fl. 1999:105-124).

I forhold til at opnå både pålidelige og gyldige resultater, har det være afgørende for os at etablere en god og tæt kontakt til fængselsbetjentene, således at de har haft lyst til at fortælle om deres holdninger til og erfaringer med misbrugsbehandlingen og narkotikakontrollen. Men samtidig med, det har været centralt at opnå denne tætte kontakt, har vi alligevel skulle holde en vis professionel distance. På den ene side har det været afgørende at komme så tæt på, at vi kunne forstå fængselsbetjentenes selvfølgheder, samtidig med vi kunne opretholde en distance til det observerede. Denne balancegang mellem nærhed og distance har til tider været sat på prøve, når fængselsbetjentene har inddraget os i et omfang udover det forventelige eller ønskelige. Eksempelvis når en fængselsbetjent afviger fra reglerne om, at der skal være en kollega udenfor døren ved urinprøvekontrol og bruger os som stedfortræder, eller en fængselsbetjent beder os åbne døre for indsatte via teknikken. Her er grænsen hårfin mellem nærhed og distance, ligesom den er det, når fængselsbetjentene spørger ind til

---

⁷ Hospitals og institutionsmøder, som er en del af behandlingsprogrammet for personer med stofproblemer. HI-møderne er tilsvarende NA-møder (Narcotis Anonymous) men afvikles i institutionen, idet de indsatte ikke har mulighed for at deltage i de regulære NA-møder ude i samfundet.

vores personlige holdninger, og hvordan vi selv ville have tacklet eller forholdt os til forskellige situationer. Men her er den sociologiske situationsfornemmelse afgørende, og samtidig må man som observatør også give lidt af sig selv, når man beder sit felt herom (Kristiansen m.fl.1999:122-124).

Selvom vi har bestræbt os på, at påvirke feltet mindst muligt, således at den observerede adfærd og dagligdag i størst mulig omfang afspejler fængselsbetjentenes dagligdag, har der forekommet en form for adfærdsændringer. Eksempelvis har indsatte kommenteret på, at fængselsbetjentene ikke gør som sædvanligt (Observation, åbentfængsel1:21). Endvidere har påvirkningen af fængselsbetjentenes adfærd afspejlet sig i tilfælde, hvor fængselsbetjentene selv kommenterer på at de i den givne situation afviger fra daglig praksis, som fx når fængselsbetjentene spørger om, de skal foretage cellevisitationer, hvilket normalt ikke indgår i praksis på afdelingen, men udelukkende for vores skyld. Vi oplevede også i flere situationer, at vi blev 'brugt', som en del af den magtkamp, der foregår mellem de indsatte og fængselsbetjentene. Vi erfarede flere gange, at det kunne være svært altid at vide, hvem der havde ret, hvis en indsat og en fængselsbetjent var uenige, og hver især prøvede at vinde vores sympati. Under en af vores observationer udtalte en fængselsbetjent, at vi nok skulle se det som om, at fængselsbetjentene underdriver, mens de indsatte overdriver (Observation, lukketfængsel1:98). En udtalelse, som vi senere har brugt, som et godt fundament til at afstemme modsatrettede udsagn. Selve magtkampen mellem de indsatte og ansatte og vores påtvungede rolle heri, bliver behandlet som et overordnet forbehold i undersøgelsen. Hvor meget vi har indvirket på feltet, og dermed hvorvidt vores observationer afspejler den normale hverdag, er vanskeligt at bedømme. Men det er utopi at forestille sig at påvirkningerne helt kan undgås i observationerne, når man indtager denne form for observationsrolle.

Det er ved gennemførelsen af observationer altid nødvendigt at gøre sig overvejelser om observationernes rækkevidde, og tage forbehold og være selvkritisk, idet der kan forekomme mange faktorer, der kan være med til at præge feltet under observationerne, og dermed have betydning for pålideligheden og gyldigheden.

2.4 Interview

I det følgende afsnit vil der blive redegjort for, hvordan interviewene er blevet grebet an, fra forberedelse og forudgående overvejelser, til selve udførelsen af interviewene, samt til efterarbejdet, kritikpunkter og forbehold for den indsamlede empiri.

2.4.1 Forud for interviewene

Efter afslutning af observationerne i de fire fængsler, blev der udført uddybende interviews med fængselsbetjente fra de samme fængsler. Vi valgte at benytte dybdegående interviews, fordi vi her har mulighed for at fokusere på den enkelte informant og dennes synspunkter og erfaringer. Med det kvalitative interview ønsker vi altså at opnå en dybere forståelse for det problemkompleks, vi studerer, da denne lægger op til en meget personlig forklaring.

Når vi med interviewene vælger at fokusere på den enkelte informant og dennes synspunkter, er det med en erkendelse af, at undersøgelsens ontologi og epistemologi bærer præg af, at virkeligheden præges og formes af den erkendelse, mennesket tillægger den. I forhold til vores undersøgelse betyder det, at fængselsbetjentenes holdninger og erfaringer med narkotikakontrol og stofmisbrugsbehandling sker via en optik eller en forståelsesramme, der ikke er medfødt, men er resultatet af den kultur og den historiske fortid, den enkelte fængselsbetjent og det danske fængselssystem er en del af. Fængselsbetjentene reproducerer deres viden og fortolkninger i den daglige interaktion med hinanden, hvorigennem visse handlinger og meninger får karakter af naturlighed, mens andre opfattes som socialt uacceptable (Rasborg 2005:349-354).

Formålet med interviewene er altså at afdække individuelle meninger, som i udpræget grad er socialt bestemte af de regler og normer, der eksisterer i det enkelte fængsel eller i det danske fængselssystem, for der igennem at identificere tendenser og få et nuanceret billede af problemstillingen ud fra de enkelte fængselsbetjentes fortællinger. Formålet med interviewene er derfor ikke statistiske generaliseringer i forhold til fængselsbetjentenes meninger, hvorfor vi i samplet kun har valgt at interviewe 18 personer. Antallet af interviews baserer sig på, at vi har nået mætningspunktet af data, da de sidste interviews ikke bidrog med yderligere perspektiver (Kvale 2005:108).

Under observationerne fik vi skabt et godt netværk til både fængselsbetjente og ledere i de fire udvalgte fængsler, som gjorde rekrutteringen af informanter til interviewene forholdsvist let. Nogle af de fængselsbetjente vi havde mødt under observationerne, valgte vi også at interviewe, da vi hermed havde mulighed for at spørge mere ind til, de ting vi havde oplevet under observationerne. Samtidig mente vi, at det var nødvendigt at udvide undersøgelsens sample til at omfatte fængselsbetjente, vi ikke havde haft kontakt til. Bl.a. lod vi lederne i de fire fængsler skabe kontakt til andre fængselsbetjente, som vi ikke kendte på forhånd.

Der var på intet tidspunkt problemer med at skaffe informanter, hvilket medførte, at vi satte nogle kriterier for udvælgelsen af informanter, således at vi fik mange forskellige typer af fængselsbetjente.

Her mente vi bl.a., at det var vigtigt, at der både var mænd og kvinder, såvel erfarne som mindre erfarne fængselsbetjente repræsenteret. Ligeså var vi interesseret i både at interviewe fængselsbetjente fra fællesskabsafdelinger, som tilbyder dagbehandling, kontraktafdelinger og behandlingsafdelinger (Bilagsmappen:203). Vi interviewede lige mange kvinder og mænd. 5 fængselsbetjente har mindre end to års erfaring som fængselsbetjent, 3 fængselsbetjente har arbejdet som fængselsbetjent mellem 2 og 5 år, mens de resterende har over 5 års erfaring som fængselsbetjent. 5 fængselsbetjente arbejder på en behandlingsafdeling, 4 på kontraktafdelinger, hvoraf 2 af fængselsbetjentene arbejder på en kontraktafdeling, hvor der ikke er tilknyttet behandling, mens de 2 andre arbejder på en kontraktafdeling, hvor der er tilknyttet dagbehandling. 9 fængselsbetjente arbejder på en fællesskabsafdeling, hvor der er tilknyttet dagbehandling. Vi interviewede 8 fængselsbetjente fordelt ligeligt fra henholdsvis Kragshovede Statsfængsel og Søbysøgård Statsfængsel samt 10 fængselsbetjente fra Østjyllands Statsfængsel og Vridsløselille Statsfængsel, med 5 interviews i hvert fængsel. Yderligere valgte vi også informanter på baggrund af, at de repræsenterede forskellige karakteristika, som eksempelvis: alder, holdninger, stille versus dominerende samt for/imod behandling og/eller kontrol

2.4.2 Interviewguide

Til de 18 interviews var det nødvendigt med en interviewguide. De endelige interviewguider (Bilagsmappen:201) er resultatet af mange overvejelser og diskussioner. Vi udarbejdede to forskellige interviewguider, en interviewguide til de fængselsbetjente, der arbejdede på en fællesskabsafdeling, hvor der var tilbud om dagbehandling, samt en interviewguide til de fængselsbetjente, der arbejdede på behandlingsafdeling, hvor der var fast tilknyttet døgnbehandling. De to interviewguider adskilte sig kun i spørgsmålene omhandlende behandling. Interviewguiden blev udarbejdet på baggrund af vores observationer i de fire fængsler, samt vores teoretiske fundament.

Mange af spørgsmålene i interviewguiden fokuserede på fængselsbetjentenes håndtering af deres roller, og hvordan de håndterede dilemmaer, og hvad deres holdninger var til misbrugsbehandlingen og narkotikakontrollen, deres arbejdsopgaver hertil, samt deres interaktion med såvel indsatte, behandlere samt de andre fængselsbetjente. Spørgsmålene var udformet som åbne spørgsmål, hvorved fængselsbetjentenes perspektiv på narkotikakontrol og stofmisbrugsbehandling lettere træder frem i deres svar. Målet med interviewguiden var, at danne overblik over spørgsmålenes indhold via forskellige kategoriseringer i emneoverskrifter. Dette skulle sikre, at vi ikke overså spørgsmål, og sikre en rækkefølge i spørgsmålene, der gjorde at interviewet gik flydende (Kvale 2005:133-139).

2.4.3 Interviewsituation:

Da vi ønskede at interviewe fængselsbetjentene ansigt-til-ansigt i deres eget miljø, havde interviewene karakter af at være etnografiske. Interviewene bar præg af at være en professionel samtale, som havde en struktur og et formål. Det har således ikke været en samtale mellem ligestillede parter, da det var os som interviewer, der primært definerede og kontrollerede situationen, mens informanterne selv lagde niveauet, for hvor meget de ønskede at fortælle og indvie os i. Det har derfor også været centralt for os som interviewer at være venlige, sensitive og åbne i interviewsituationen, samtidig med at vi har forsøgt at forholde os spørgende og kritiske til tvivlsomme og modstridende udtalelser, for dermed forsøge at 'tvinge' informanterne til at sætte ord på de følelser og oplevelser, som de normalt ikke tænker over (Kvale 2005:19,152-153).

Selvom de forskellige interviews tog udgangspunkt i en interviewguide, har selve interviewsituationen været den styrende. Dette betød, at spørgsmålene ikke blev stillet i en specifik rækkefølge eller interviewguiden fulgt stringent, ligesom vi var åbne overfor aspekter informanten bragte på banen, og sørgede for at stille uddybende spørgsmål ved uforståede eller spændende og centrale aspekter (Kvale 2005:19,129-131).

Interviewene blev udført på de pågældende fængsler, hvor fængselsbetjentene arbejdede, med den hensigt at fremme associationer til rollen som fængselsbetjent, og dermed bedre fængselsbetjentenes fokus på erfaringerne med narkotikakontrol og stofmisbrugsbehandling i fængslerne (Riis 2004:88). Vi valgte også at lave interviewene i fængslerne, da det gjorde det nemmere at skaffe informanter, da de her havde mulighed for at lave interviewene i deres arbejdstid. Ulempen ved at foretage interviewene på fængselsbetjentenes arbejdsplads var, at vi i få tilfælde oplevede at fængselsbetjente havde svært ved at skelne imellem, hvordan opgaverne i følge reglerne skulle udføres, og hvordan opgaverne i praksis bliver udført. I sådanne situationer kan det diskuteres om fængselsbetjentene automatisk svarede i henhold til et normativt idealbillede af, hvad fængselsbetjentene bør lave, i stedet for at svare i henhold til, hvad de i praksis laver. Hvorvidt fængselsbetjentene har svaret ud fra deres opfattelse af idealbilledet, eller deres egne virkelighedsopfattelser i konkrete situationer, er en vurderingssag. Men i de tilfælde, hvor vi på baggrund af vores viden fra observationerne oplevede, at de svarede i henhold til idealbilledet, i stedet for deres egne virkelighedsopfattelser, prøvede vi at stille dem uddybende spørgsmål på baggrund af observationerne, så vi kunne få afklaret misforståelsen og fejlagtige oplysninger (Riis 2004:88).

Under to interviews oplevede vi også nogle forstyrrelser, grundet at de to fængselsbetjente var på arbejde. Eksempelvis fik en fængselsbetjent et opkald om en indsat, der var blevet skadet, og som skulle køres til sygehuset, hvorfor vi blev nød til at afrunde interviewet forholdsvis hurtigt. Det gav dog ikke de store problemer, da vi havde nået essensen i interviewet. Under et andet interview blev fængselsbetjenten forstyrret flere gang for at svare på spørgsmål fra indsatte og håndværkere, samt modtog telefonopkald, hvilket påvirkede intensiteten og koncentrationen under interviewet.

Informanterne fremtræder anonymt i rapporten ved, at vi har givet alle fængselsbetjentene dæknavne, men deres kollegaer, som var på arbejde den pågældende dag, hvor interviewet fandt sted, vidste godt hvorfor, vi var der og vidste også godt, hvem der skulle deltage i interviewene. Vi gjorde informanterne opmærksomme på, at det sagte ikke vil blive bragt videre til deres kollegaer, leder eller andre involverende parter, og at materialet vil blive behandlet fortroligt.

2.5 Spørgeskemaundersøgelse

Den tredje metode, der er valgt til at belyse problemstillingen, er en spørgeskemaundersøgelse. Med den kvantitative metode muliggøres det at inddrage alle landets fængselsbetjente, og derigennem generere statistisk viden om fængselsbetjentes erfaring med misbrugsbehandling og narkotikakontrol. Hensigten med spørgeskemaundersøgelsen er, at undersøge de hypoteser, som den kvalitative empiri har affødt, nærmere og derigennem kvalificere vores undersøgelses fund.

2.5.1 Spørgeskemakonstruktion

På baggrund af observationerne, interviewene samt vores tilegnede viden fra Kriminalforsorgens og fængslernes hjemmesider, har vi konstrueret en spørgeskemaundersøgelse (Bilagsmappen:593). I forbindelse hermed har vi gjort os en række centrale og nævneværdige overvejelser.

En overvejelse gik på det indholdsmæssige, omkring hvordan vi fik 'rummet' både narkotikakontrollen og misbrugsbehandlingen indenfor en tidsramme på 10 minutter, som Kriminalforsorgen havde bevilliget, af hver enkel fængselsbetjents arbejdstid. Endvidere skulle spørgeskemaundersøgelsen indeholde en del baggrundsspørgsmål, således at der kunne analyseres på tværs af individniveau, de forskellige typer af fængsler og afdelinger, samt arbejdsområder fængselsbetjentene virker indenfor. Under vores observationer så vi store variationer, og på andre områder klare sammenfald mellem arbejdsopgaver, -deling og -rutiner på tværs af personale, typer af afdelinger og de 4 fængsler.

Desuden blev det nøje overvejet, hvorvidt spørgeskemaundersøgelsen skulle figurere på et generelt niveau, og dermed fængselsbetjentenes overordnede opfattelse, eller om spørgeskemaundersøgelsen skulle være mere specifikt, med henblik på fængselsbetjentens sidste vagt eller episode med narkotikakontrol og misbrugsbehandling. Eftersom observationerne og interviewene vidnede om megen variation og situationsbestemte arbejdsgange, vedtog vi at operere på et generelt plan, for at give et mere retvisende billede. Eksempelvis vidner fængselsbetjentenes udtalelser under observationerne om, at der kan forekomme arbejdsdage, hvor der ikke foretages urinprøver og visitationer, mens det andre dage primært er det, der fylder og ikke levner megen tid til sagsbehandling eller dynamisk sikkerhed.

Andre indholdsmæssige overvejelser er gået på at skelne mellem de mange elementer i både narkotikakontrollen og misbrugsbehandlingen. Eksempelvis har vi fundet det nødvendigt at sondre mellem typer af visitation, typer af disciplinærstraffe, samt former for behandling, idet vores observationer og interviews har tegnet et klart billede af, at der sondres mellem virkningen af de forskellige fænomener. Eksempelvis har vi på baggrund af observationerne erfaret, at en fængselsbetjent mener, at den ene form for disciplinærstraf er virkningsfuld mens andre er virkningsløse. Ligeledes vidner observationerne og interviewene om, at fængselsbetjentene oplever stor variation i betydningen af de forskellige kontrolfunktioner, som urinprøver, kropsvisitationer, cellevisitationer og visitationer af fællesarealerne. Dette har bevirket at spørgeskemaundersøgelsen formentligt har virket tungere at komme igennem, idet fængselsbetjentene har skullet tage stilling til flere aspekter af samme karakter, men som ikke har været mulige at besvare i et hele. Ligeledes har det ikke været muligt at inddrage alle interessante aspekter fra den kvalitative empiri i spørgeskemaundersøgelsen, da dette ville resultere i et meget omfattende og langt spørgeskemaundersøgelse, som ville falde udenfor den aftalte tidsramme, og med risiko for at flere fængselsbetjente ville springe fra.

På baggrund af observationerne og interviewene er der videre opstået en række hypoteser, som vi ikke har været opmærksomme på forud for feltarbejdet, men som vi har ønsket at afprøve i spørgeskemaundersøgelsen. Eksempelvis har feltarbejdet resulteret i en viden om, at kontrolfunktionen blandt kollegaerne tolkes og varetages forskelligt af fængselsbetjentene, mellem afdelingerne og fængslerne, hvilket kan indvirke på relationerne kollegaer imellem, og mellem fængselsbetjentene og de indsatte, hvorfor dette er inddraget i spørgeskemaundersøgelsen. Endvidere har flere fængselsbetjente under observationerne og interviewene efterlyst viden om behandlingstiltagene på deres afdelinger, idet de ikke har følt sig orienteret eller vidende om hverken behandlingsformerne eller

-forløbene. Dette har ført til en overvejelse omkring, hvorvidt vi kunne risikere et frafald i spørgeskemaundersøgelsen under delen om misbrugsbehandling. Men idet vi ønskede at høre om fængselsbetjentenes holdninger til og oplevelser af behandlingstiltagene, har vi stillet en række spørgsmål herom, velvidende at flere fængselsbetjente måske ikke ville føle sig godt nok rustet til at besvare spørgsmålene.

Udover det indholdsmæssige i spørgeskemaundersøgelsen, har vi endvidere gjort os overvejelser omkring selve formen i svarkategorierne. Vi har sigtet efter at formidle spørgsmålene i sprogligt klare formuleringer og i en logisk form, samt med udtømmende svarkategorier. Det har været vigtigt ved samtlige svarkategorier, at give respondenterne mulighed for at svare 'ved ikke', i tilfælde af at de ikke føler, de er i stand til at svare på spørgsmålet. Dette alternativ, til de ladede svarmuligheder, kan dog resultere i en høj missing-procent. Vi anser en høj missing-procent og at respondenterne fortsætter til næste spørgsmål, som bedre for undersøgelsen, end hvis respondenterne afbryder hele sin besvarelse af spørgeskemaundersøgelsen grundet manglende 'ved ikke-kategori'.

2.5.2 Udsendelse og rekruttering af respondenter

Linket til spørgeskemaundersøgelsen blev distribueret til fængselsbetjentene på deres arbejdsmail tirsdag den 26.maj. Eftersom Kriminalforsorgen ikke har en distributionsliste til alle landets fængselsbetjente, er mailen formidlet fra Direktoratet⁸, via fængslernes institutionspostkasser til den enkelte fængselsbetjent på de pågældende fængsler (Bilagsmappen:591). Direktoratet har dermed fungeret som bindeled mellem os og de 14 fængslers betjente, eftersom vi af sikkerhedsmæssige grunde ikke kunne få udleveret mailadresserne til fængselsbetjentene. Den helt klare fordel ved at Direktoratet har været inde over distribueringen er, at vi har signaleret en institutionel opbakning og løbende fået hjælp fra de enkelte fængslers inspektører og ledere til at opfordre fængselsbetjentene til at deltage. Omvendt er ulempen, at der har været en vis usikkerhed forbundet med den manglende direkte kontakt til den enkelte fængselsbetjent. Her er det dog en klar fordel, at der i denne undersøgelse er tale om en helt afgrænset population, således at vi har haft mulighed for at tjekke op på bortfald og rykke efter besvarelser på de individuelle fængsler.

Endvidere er der udsendt et opslag til alle afdelingsledere på fængslerne, til opsætning på de enkelte afdelingers informationstavler (Bilagsmappen:592). Opslaget skulle fungere som en påmindelse til alle fængselsbetjente om at udfylde spørgeskemaundersøgelsen. Spørgeskemaundersøgelsen var aktivt i 5 uger. For at opnå den højest mulige svarprocent, blev der pr. 4.6.2009, udsendt en rykkermail til alle

---

⁸ Chefkonsulent i Direktoratet Niels Løppenthin.

fængselsbetjentene, henvendt til de betjente, som endnu ikke havde svaret på spørgeskemaundersøgelsen i løbet af de første 10 dage spørgeskemaundersøgelsen havde været aktivt. Rykkermailen gav dog ikke den ønskede effekt, hvorfor der fra fredag den 12.6.2009 til 2.7.2009 telefonisk blev rykket efter yderligere besvarelser. Dette ved at kontakte alle 14 fængsles inspektører og bede disse om at formidle budskabet videre. I de fængsler hvor kontakten til inspektørerne ikke gav den ønskede effekt, blev afdelingsledere kontaktet. Efter den telefoniske kontakt til fængslerne, kom der gang i fængselsbetjentenes besvarelser fra alle fængsler.

2.5.3 Svarprocent og bortfald

For at kunne vurdere spørgeskemaundersøgelsens repræsentativitet og baggrunden for de efterfølgende analyseresultater, er det relevant at se på svarprocent og bortfald.

Samplingsrammen i spørgeskemaundersøgelsen er afgørende for repræsentativiteten i populationen. Stikprøven i nærværende undersøgelse omfatter kun færdiguddannede fængselsbetjente og skal derfor ses i forhold til det totale antal fængselsbetjente i Danmark. Vi har udelukket fængselsbetjente under uddannelse, da det er praksis vi er interesseret i at afdække, og ikke den erhvervede viden fra fængselsbetjentuddannelsen.

Det samlede antal færdiguddannede fængselsbetjente i de danske fængsler er 1495, hvoraf vores sample udgør 346, hvorfor vi får en svarprocent på 23pct (Bilag 1). I forbindelse med vores feltbesøg gav flere fængselsbetjente udtryk for, at de var mættede af spørgeskemaundersøgelser, og derfor ville forberede os på, at deltagelsen formentlig ikke blev særlig høj. Nogle fængselsbetjente opfordrede os til at udlevere spørgeskemaundersøgelsen manuelt på hvert enkelt fængsel, opstille konkurrencer mellem fængsler og afdelinger, eller blot udlodde præmier ved deltagelse i undersøgelsen. Disse forslag blev dog ikke imødekommet af CRF. Uden motiverende tiltag som disse, mente flere fængselsbetjente, at spørgeskemaundersøgelsen var tabt. Andre fængselsbetjente anbefalede os at spørgeskemaundersøgelsen fik ledelsesmæssig opbakning inden for Kriminalforsorgen, hvilket vi har tilstræbt at realisere.

Selvom vi med Direktoratet har aftalt at spørgeskemaundersøgelsen kun skulle udsendes til de færdiguddannede fængselsbetjente på fængslerne og at der i følgebrevet fremgår at spørgeskemaundersøgelsen kun henvender sig til færdiguddannede, har vi alligevel i spørgeskemaundersøgelsen inddraget et spørgsmål om, hvorvidt fængselsbetjenten er færdiguddannet eller ej. Dette ud fra den betragtning, at både under interviewene og observationerne, sondrede

fængselsbetjentene ikke mellem, hvornår de blev/var færdiguddannede eller var i praktik. Den enkelte fængselsbetjent er opmærksom på, om kollegaerne er færdiguddannede eller praktikanter. Spørgeskemaundersøgelsen bevidner også om den flydende overgang, idet 44, der endnu ikke er færdiguddannet, har modtaget og besvaret spørgeskemaundersøgelsen. Disse er dog frasorteret via stier i spørgeskemadesignet.

At der forekommer en forholdsvis stor andel af fængselsbetjentene, som har påbegyndt spørgeskemaet, men kun har udfyldt det delvist og afbrudt besvarelsen, kan formentlig skyldes tre ting. Først kan det ses i forlængelse af, at mange af fængselsbetjentene er uvidende om behandlingen i fængslerne, hvilket formentlig har resulteret i at omkring 100 respondenter er hoppet fra i spørgeskemaundersøgelsen under behandlingsspørgsmålene. En anden grund kan være, at vores webbaserede spørgeskemaundersøgelse ikke er personligt, hvorfor det ikke har været muligt for den enkelte respondent at forlade spørgeskemaundersøgelsen, og vende tilbage til det på et senere tidspunkt. Dette kan formentlig være problematisk, eftersom betjentene er blevet opfordret til at udfylde spørgeskemaundersøgelsen i deres arbejdstid, hvor der kan forekomme mange afbrydelser i form af henvendelser fra indsatte, der skal assisteres, tjekkes, have udleveret medicin osv. En tredje grund til de mange afbrudte svar kan forklares ved, at fængselsbetjentene simpelthen har syntes, at spørgeskemaundersøgelsen var for lang.

Med den forholdsvis høje frafaldsprocent, og lave svarprocent samt de eventuelle bias der måtte være, kan det medføre at ikke alle grupper af fængselsbetjente er repræsenteret i spørgeskemaundersøgelsens sample. Dog er alle 14 fængsler repræsenteret i et vist omfang.

2.5.4 Elektronisk spørgeskemaundersøgelse

Vi har valgt at distribuere spørgeskemaundersøgelsen som en elektronisk tilgængelig spørgeskemaundersøgelse. Selve spørgeskemaet er udarbejdet i programmet SurveyXact, som også løbende har fungeret som metodisk værktøj til at følge, hvilke fængsler der har påbegyndt spørgeskemaundersøgelsen og de enkelte respondenters besvarelser.

Det er vores overbevisning at vi via en elektronisk spørgeskemaundersøgelse, ville kunne opnå flest mulige besvarelser, ved færrest ressourcer. Den elektroniske spørgeskemaundersøgelse er tilgængeligt døgnet rundt, og besvarelsen heraf kan dermed tilpasses fængselsbetjentenes arbejdsopgaver og besvares uanset vagttidspunktet i fængslerne. Til en trykt spørgeskemaundersøgelse skal der både afsættes økonomiske midler (brev, frimærker og returkuverter), samt personressourcer til manuel

indtastning af skema eller adgang til scannere og licenser til behandlingsprogrammer til spørgeskemaundersøgelser. Videre kunne vi selv have omdelt vores spørgeskemaundersøgelser i fængslerne, som nogle fængselsbetjente opfordrede os til, og dermed være til stede i felten under selve spørgeskemaundersøgelsen, hvilket dog anses som værende en bekostelig affære. Her skal der tages højde for fængselsbetjentenes skiftehold og arbejdsopgaver.

En anden fordel ved den elektroniske spørgeskemaundersøgelse er, at dette kan tilpasses den enkelte respondent, idet der kan oprettes broer, således respondenten kun føres til spørgsmål, der er relevante for netop denne respondent, ud fra respondentens forudgående besvarelser. Endnu en fordel ved den elektroniske spørgeskemaundersøgelse er videre, at respondenterne sikres fuld anonymitet og fortrolighed. Spørgeskemaundersøgelsen skal ikke igennem andres hænder før vi modtager det, og ligeledes kræver det en kode til systemet for at få adgang til besvarelserne.

Selvfølgelig er der også ulemper ved den web-baserede metode. Idet vi ikke har haft mulighed for at udsende direkte til hver enkelt fængselsbetjent, med et personligt login, har respondenterne ikke haft mulighed for at færdiggøre en påbegyndt spørgeskemaundersøgelse, hvis de først har lukket siden ned. I forlængelse heraf har vi grundet det fravalgte personlige login, heller ikke mulighed for at kontrollere, om der er gengangere mellem besvarelserne. Hvis en fængselsbetjent er startet forfra på et nyt spørgeskema, eller af ukendte årsager har haft interesse i at udfylde mere end et spørgeskema, har vi ikke mulighed for at kontrollere herfor.

En anden mindst lige så central ulempe er, at vi grundet det manglende personlige link ikke har kunnet udsende rykkere direkte til de fængselsbetjente, som ikke havde besvaret spørgeskemaundersøgelsen på det pågældende tidspunkt, men måtte sende en generel rykkermail gennem Direktoratet og igen via inspektørerne på fængslerne. Endnu en ulempe ved det manglende personlige login er, at vi ikke har haft mulighed for at sikre at respondenterne er en del af spørgeskemaundersøgelsens population. Hvis der har været nysgerrige sjæle indenfor Direktoratet eller personer, der på anden vis har fået adgang til linket, som vi har formidlet via Direktoratet til fængselsbetjentene, kan dette ikke kontrolleres. Det må formodes at dette ikke er tilfældet, efter vores skriftlige korrespondance med én fast mand i Direktoratet, hvorfor vi formoder at undersøgelsen har en vis grad af pålidelighed. Vi har dog trods ulemperne, fravalgt det personlige login, for at kunne vægte fængselsbetjentenes anonymitet højest.

Men samlet set opvejes ulemperne ved brug af den elektroniske spørgeskemaundersøgelse af de mange kvaliteter og fordele heraf, hvorfor spørgeskemaundersøgelsen inddrages til at kunne opnå viden om de

pågældende fængselsbetjentes erfaring med narkotikakontrol og misbrugsbehandling i de danske fængsler og dermed besvare problemstillingen. Der tages højde for de mulige problemer, der kan forekomme med repræsentativiteten og generaliserbarheden i denne undersøgelse. Eftersom alle vores metodiske overvejelser er gennemgået i de ovenstående afsnit, kan selve kodningsarbejdet og analysestrategien præsenteres.

2.6 Kodning og analysestrategi

Den indledende kodning startede for vores vedkommende med, at vi læste de forskellige observationsnoter igennem. Under den refleksive gennemlæsning af observationerne identificerede vi forskellige kategorier og nogle umiddelbare undertemaer til problemstillingen, som kom til at danne rammen for interviewguiden. Vi identificerede to overordnede temaer, som også danner et centralt element i problemstillingen; *narkotikakontrol* og *stofmisbrugsbehandling*. Disse to temaer skulle danne det overordnede fokus i interviewene. Tre undertemaer, som yderligere blev udledt ved gennemlæsningen af observationerne var; *opgaverne som fængselsbetjent*, *narkotika i fængslerne* og *samarbejde mellem fængselsbetjentene*. I alt fem emner, der skulle berøres i interviewene med hovedvægt på narkotikakontrol og stofmisbrugsbehandling.

Efter vi havde foretaget interviewene, foretog vi en indledende kodning af interviewene. Den indledende kodning af interviewene lavede vi i Nvivo. Det var den indledende kodning af observationerne, interviewguiden, samt vores erfaringer fra observationerne og interviewene, der fungerede som inspiration og ramme for det udarbejdede kodetræ. Som eksempel kan nævnes at de fem temaer, stofmisbrugsbehandling, narkotikakontrol, opgaven som fængselsbetjent, narkotika i fængslerne og samarbejde mellem fængselsbetjentene. Efter kodetræet var konstrueret og testet på enkelte interviews, indledtes den endelige kodning af observationerne og interviewene. Hovedkodningen tog udgangspunkt i det udarbejdede kodetræ, men under hele kodningsprocessen af observationerne og interviewene har vi tilføjet nye nodes, hvis dette syntes nødvendigt. Som fx når vi oplevede, at der fremkom nye aspekter i empirien, der ikke var integreret i kodetræet.

På grund af tidspres under hovedkodningen fik vi kun kodet halvdelen af interviewene, inden spørgeskemaundersøgelsen blev konstrueret. Spørgeskemaet blev derfor konstrueret på baggrund af kodningen af halvdelen af observationerne og halvdelen af interviewene, samt vores erfaringer fra observationerne og interviewene. Hovedkodningen af de kvalitative data blev afsluttet med, en kronologisk gennemlæsning af alle observationer og interviews, så empirien kunne fremstå i en helhed uden, at vi skulle tænke på at passager skulle placeres i bestemte 'kasser' og under bestemte kategorier.

Kodningen af spørgeskemaet blev foretaget i SPSS, hvor de spørgsmål, som vi fandt interessante i forhold til vores problemstilling, blev underkastet en nærmere analyse. Dette ved at udarbejde frekvenstabeller over de enkelte spørgsmål. Herved var det muligt, at afdække det overordnede billede af fængselsbetjentenes besvarelser i forhold til de enkelte spørgsmål i spørgeskemaet. Ved hvert spørgsmål har vi endvidere udarbejdet krydstabeller for at afdække, om der kunne udledes tendenser på tværs af følgende karakteristika; fængselstypen, det enkelte fængsel, afdelingstyperne, fængselsbetjentenes køn, fængselsbetjentenes alder og fængselsbetjentenes anciennitet. Endvidere er der, i de tilfælde det har været interessant, krydset mellem andre, forskellige variabler i spørgeskemaet. Efterfølgende er frekvens- og krydstabeller inddraget i analysen, enten som tabeller i selve rapporten eller med henvisning til bilagsmappen.

På baggrund af kodningen af den kvalitative som kvantitative empiri er analysen udarbejdet.

3 Analyse

I nærværende kapitel vil den indsamlede empiri blive analyseret. Løbende vil der blive inddraget teori, hvor det findes relevant. Analysen er inddelt i 5 dele. Først præsenteres fængselsbetjentenes arbejdsopgaver i forhold til narkotikakontrollen og behandlingstiltagene. Herefter diskuteres fængselsbetjentenes tosidede opgavefunktion. I del 3 er der fokus på den enkelte fængselsbetjents personlige dømmekraft og individuelle skøn. Dernæst belyses fængselsbetjentenes holdning til den politik de er med til at implementere og hvilken betydning der kan udledes heraf. Slutteligt stiller del 5 skrap på politikens betydning for tre typer af relationer set ud fra fængselsbetjentenes øjne.

3.1 Arbejdsopgaver i praksis - narkotikakontrollen

I nærværende afsnit beskrives de konkrete arbejdsopgaver, fængselsbetjentene har i forbindelse med narkotikakontrollen.

3.1.1 Statisk og dynamisk sikkerhed

Det fremgår generelt af observationerne og interviewene, at en stor del af den statiske og dynamiske sikkerhed fungerer som narkotikakontrol. Den statiske sikkerhed er ifølge fængselsbetjentene en måde at forhindre indsmuglingsforsøg, hvor den dynamiske sikkerhed er en måde for fængselsbetjentene at opspore narkotika på afdelingerne, hindre de indsatte brug af narkotika og støtte dem i ikke at bruge narkotika.

Observationerne vidner om, at der er stor forskel på den statiske sikkerhed fra de åbne til de lukkede fængsler. De åbne fængsler har ingen hegn omkring fængslerne, hvorimod de lukkede fængsler både har hegn og mur omkring fængslerne. I de lukkede fængsler er den statiske sikkerhed en betydelig ressource i forhold til at forhindre indsmuglingsforsøg. Da der intet hegn er om et åbent fængsel, bliver den primære statiske sikkerhed i forbindelse med indsmuglingsforsøg kameraovervågning af området. Om den begrænsede statiske sikkerhed på de åbne fængsler, siger én fængselsbetjent: *”Sådan som rammerne er, i og med at det er åbent fængsel, [er det] nemt at få tingene ind udefra, det er jo bare at kaste det ind over ude fra vejen af fra en bil, der kører forbi”* (Rune, åbentfængsel2:416). Den dynamiske sikkerhed bliver derfor særlig afgørende i de åbne fængsler i fængselsbetjentenes forsøg på at forhindre, at de indsatte tager stoffer. Af den kvalitative empiri fremgår det, at fængselsbetjentene både i de lukkede og i de åbne fængsler selv fremhæver den dynamiske sikkerhed, som et særligt vigtigt element i narkotikakontrollen. For fængselsbetjentene drejer den dynamiske sikkerhed sig om, at de lærer de indsatte at kende, så fængselsbetjentene kan mærke, hvis der er noget galt og derefter eventuelt se, om de kan hjælpe de indsatte. Hertil skal også nævnes, at fængselsbetjente fortæller, at de indsatte holder sig væk fra fængselsbetjentene, når de indsatte har taget stoffer og ligeledes fortæller flere fængselsbetjente, at de heller ikke gider se på de indsatte, når de er påvirkede. Dette betyder i sidste ende, at den dynamiske sikkerhed måske ikke helt får den ønskede effekt, idet der i stedet for aktiv indgriben overfor anvendelse af rusmidler skabes en fysisk distance mellem fængselsbetjentene og de påvirkede indsatte.

3.1.2 Visitationer

Ifølge de regler, der er for afsoning i Danmark, kan alle indsatte i de danske fængsler blive visiteret. Det betyder, at fængselsbetjentene har mulighed for at undersøge, om den indsatte medbringer, bærer eller skjuler genstande, som er ulovlige i fængslerne. Visitation omfatter: kropsvisiteringen af den indsatte, hvor det kan kræves, at den indsatte afklædes, visitering af den indsattes celle samt visitation af fællesarealerne.

3.1.2.1 Kropsvisitationer

Kropsvisitering skal altid foretages af ansatte af samme køn som den indsatte (Internetkilde 34). Af observationerne fremgår det, at den indsatte kan blive kropsvisiteret både ved indsættelse i fængsel og i løbet af opholdet. Under opholdet i fængslet foregår kropsvisiteringen af den indsatte oftest i forbindelse med, at den indsatte skal på udgang fra fængslet eller når den indsatte har besøg. Yderligere kan der forekomme kropsvisitationer i forbindelse med cellevisitation og urinprøver. Overordnet

indikerer den kvalitative empiri, at der er flere kropsvisitationer i de lukkede fængsler end i de åbne fængsler og at det oftest også er en mere dybdegående visitation i de lukkede fængsler. I forbindelse med besøg og udgang kan der være stor forskel på, hvorvidt den indsatte skal kropsvisiteres og hvordan, alt efter om den indsatte afsoner i et lukket eller åbent fængsel. Observationerne indikerer, at der i forbindelse med besøg og udgang er helt klare regler for kropsvisitationen af de indsatte i de lukkede fængsler, hvor imod kropsvisitationerne ofte kan være helt fraværende i de åbne fængsler. Én fængselsbetjent fortæller, hvorfor forskellen eksisterer mellem de åbne og lukkede fængsler:

”Der går jo fanger ude i landbruget, som så let som ingenting kan aftale med en udefra, at han skal komme og lægge en pose med det ene eller det andet der og der, og så går de ud og samler den op og tager den med ind. Og jamen altså, de render ud og ind fra orlov [...] så skulle man begynde at iværksætte streng kontrol med besøgende, så skulle man jo hele vejen rundt og så forsvinder lidt af filosofien med et åbent fængsel, fordi det er selvfølgelig en hel anden procedure i et lukket fængsel, det er klart. Der undersøger man selvfølgelig de besøgende [...] så det er jo helt anderledes omfattende” (Morten, åbentfængsel1:241).

Kontrollen er i forbindelse med udleveringen af post er også strengere i de lukkede fængsler end i de åbne. Ligeledes fortæller én fængselsbetjent, at det kun er i de lukkede fængsler, telefonerne bliver aflyttet (Lau, åbentfængsel2:437).

Medicinudlevering – en udvidet visitation af mund

Af observationerne fremgår det, at fængselsbetjentene ofte også har kontrolopgaver i forbindelse med udleveringen af medicin, da noget medicin kan blive en handelsvare blandt indsatte i fængslerne. Når medicinen udleveres, er det fængselsbetjentens ansvar, at medicinen indtages efter forskrifterne og de indsatte ikke snyder hermed samt at få udleveringen noteret. Derfor indtages medicinen under fængselsbetjentens opsyn, hvorefter fængselsbetjenten kontrollerer den indsatte mund.

Pottevagt – en udvidet visitation af kroppen

Under observationerne og interviewene fortæller fængselsbetjentene, at hvis der er mistanke om, at en indsat efter udgang eller besøg smugler narkotika ind i fængslet via kroppen, er den eneste mulighed for at undersøge dette, at sende den indsatte på pottevagt. Her placeres den indsatte i en observationscelle, under konstant opsyn fra en fængselsbetjent. I cellen er der ingen håndvask eller toilet, dette for at forhindre den indsatte i at skylle narkotika ud. Når den indsatte skal på toilet, udleveres i stedet en lille potte. Efterfølgende kontrolleres den indsatte afføring for stoffer.

3.1.2.2 Cellevisitationer og visitationer af fællesarealer

Fængselsbetjentene fra alle de observerede afdelinger fortæller, at de ifølge reglerne skal visitere en til to celler om dagen på afdelingen. Udvælgelsen af, hvilke celler der skal visiteres, foregår enten tilfældigt eller på grund af mistanke. Af den kvalitative empiri synes der ikke at være nogen

retningslinjer omkring, hvor ofte fællesarealerne på afdelingen skal visiteres. Alt efter hvordan de fysiske forhold er i de forskellige fængsler, visiteres køkken, vaskerum, fælles opholdsrum samt bad og toilet, træningslokaler, kælderrum mm.

I forbindelse med de forskellige typer af visitationer benytter fængslerne sig også ofte af narkohunde. Hundepatruljen, som består af 12 narkohunde og hundefører på landsplan, kommer både uanmeldt og når fængslerne ringer efter patruljen ved behov. Fængselsbetjentene fortæller, at hundene er en stor hjælp, da hundene kan finde narkotika og tilhørende udstyr meget hurtigt. Hundene kan lugte sig frem og gå direkte efter stederne med narkotika, modsat fængselsbetjentene som skal gennemsnøge alt, før de 'måske finder noget'.

3.1.3 Urinprøver

Ud fra observationerne og interviewene fremgår det, at de enkelte fængsler og afdelinger er meget opmærksomme på at opfylde kravet om antallet af urinprøver på de 2pct. af den daglige belægningsgrad.

Af observationerne fremgår det, at der overordnet bliver taget fem forskellige former for urinprøver. For det første er der de stikprøvevise urinprøver, hvor de indsatte bliver tilfældigt udvalgt. Her får hver afdeling en e-mail over, hvilke indsatte der skal til urinprøvekontrol den pågældende dag. For det andet er der også urinprøvekontrol før og efter udgang, hvis de indsatte har narkovilkår⁹. I nogle fængsler tages der også urinprøver, når en person påbegynder afsoningen. For det fjerde skal de indsatte også aflægge urinprøve, hvis det er længe siden sidste urinprøve er foretaget. Sidst, men ikke mindst, kan den indsatte også blive bedt om at aflægge en urinprøve ved begrundet mistanke. Hvorvidt urinprøverne tages af den ene eller den anden grund, afhænger både af normerne på afdeling og reglerne i det enkelte fængsel.

3.1.4 Disciplinærstraffe

Generelt fremgår det, at den indsatte kan ikendes disciplinærstraffe, hvis den indsatte overtræder de regler, Direktoratet for Kriminalforsorgen eller institutionens leder har fastsat (Internetkilde 35). Disciplinærstraffene indbefatter både bøder, strafcelle, orlovsspærring og overflytning. Fængselsbetjentene har ikke selv bemyndigelse til at idømme disciplinærstraffe, hvorfor de rapporterer tilbage til ledelsen, hvis der findes ulovlige genstande eller hvis en urinprøve testes uren. Der er fastsat

---

⁹ Hvilket betyder, at den indsatte skal aflægge urinprøve både før og efter udgang.

nogle helt klare retningslinjer i forhold til de forskellige forseelser, der sanktioneres overfor, men det er dog i mange tilfælde op til den enkelte leder at afgøre udfaldet (Internetkilde 36).

3.1.5 Normer i forbindelse med narkotikakontrollen

Både observationerne og interviewene peger på, at der på afdelingerne og fængslerne eksisterer forskellige normer og regler i forbindelse med udførelsen af kontrolopgaverne i praksis. Eksempelvis er der stor forskel på, fra afdeling til afdeling, om kontrolopgaverne ligger fast på bestemte tidspunkter af dagen, eller om de udføres tilfældig i løbet af dagen. Her fortæller fængselsbetjentene på nogle afdelinger, at de udfører visitationer og urinprøvekontrol på faste tidspunkter, for at få det til at passe ind med andre opgaver, som ligger fast i løbet af dagen. Omvendt gør fængselsbetjente på andre afdelinger det klart, at de aldrig udfører kontrolopgaverne på bestemte tidspunkter, fordi de indsatte ikke må vide, hvornår på dagen eller hvilken dag de indsatte bliver udsat for kontrol. Ligeledes er det også forskelligt fra afdeling til afdeling, om de altid er to fængselsbetjente til at udføre kontrolopgaverne eller om der kun er én. Argumentet på de afdelinger, hvor der altid er to fængselsbetjente tilstede, er, at den indsatte ikke kan 'påstå', at én fængselsbetjent har taget noget eller anbragt ulovlige genstande. Det modsatte argument for at være én fængselsbetjent er ressourcerne. Igen kan der i den kvalitative empiri udledes nogle normer i forbindelse med udvælgelsen af indsatte til urinprøvekontrol, idet nogle afdelinger oftest foretager urinprøver i forbindelse med mistanke, mens andre afdelinger oftest foretager stikprøvevise urinprøver.

3.2 Arbejdsopgaver i praksis - behandling

Som ved narkotikakontrollen har fængselsbetjentene arbejdsopgaver i forbindelse med behandlingen. I det følgende afdækkes, hvorvidt fængselsbetjentene er bevidste om de konkrete stofmisbrugsbehandlingsformer, der udbydes på de pågældende afdelinger, fængselsbetjentene arbejder på. Videre belyses fængselsbetjentenes kendskab til den pågældende stofmisbrugsbehandling og der udledes tendenser, som kan knyttes til denne viden eller mangel på samme. Dernæst belyses, hvilke konkrete arbejdsopgaver fængselsbetjentene varetager i forhold til stofmisbrugsbehandlingen og om der kan spores nogle tendenser på tværs af fængslerne, afdelingerne og fængselsbetjentenes karakteristika.

3.2.1 Udbud af stofmisbrugsbehandling i fængslerne

Som beskrevet i problemformuleringen udbyder hvert af de 14 fængsler stofmisbrugsbehandling af forskellig art. Med de mange behandlingstilbud på de forskellige afdelinger er det imidlertid interessant at afdække, hvorvidt fængselsbetjentene er vidende om, hvilken behandlingsform, der udbydes på det

enkelte fængsel og den pågældende afdeling, betjentene er tilknyttet. Her er det interessant udelukkende at se på de betjente, der er fast tilknyttet forskellige typer af afdelinger og ikke de fængselsbetjente, som arbejder i teknik/port, som værk mestre, instruktører/har fritid¹⁰, eller udfylder ledelsesmæssige opgaver eller andet. Dette for at afdække behandlingsudbuddene på de enkelte afdelinger, hvor betjentene hører under, hvorfor det kun er centralt at inddrage de 275 respondenter, der har svaret, at de er tilknyttet en afdeling (Bilag 2).

Af spørgeskemaundersøgelsen fremgår det, at af de 275 fængselsbetjente, der primært er på en afdeling, er knap halvdelen af fængselsbetjentene på afdelinger med dagbehandling, 1/5 på afdelinger, hvor der udbydes døgnbehandling, og knap 1/3 er på afdelinger uden behandling (Bilag 3). På trods af at fængselsbetjentene er bekendte med, hvilken type afdeling de arbejder på, er de ikke altid klar over behandlingsformen på afdelingen. Af spørgeskemaundersøgelsen fremgår det, at 70pct. af fængselsbetjentene på fællesskabsafdelingerne mener, at der udbydes dagbehandling på afdelingen, mens 25pct. svarer, at der ingen stofmisbrugsbehandling udbydes på afdelingen, og lidt over 5pct. svarer døgnbehandling, eller angiver, at de ikke ved, hvilken form for behandling, der udbydes (Bilag 4). At 1/4 af fængselsbetjentene på fællesskabsafdelingerne angiver, at der ikke er tilknyttet nogen form for behandling, synes at indikere enten en mangel på information om eller interesse for behandlingstilbuddene. Dette fordi det forekommer usandsynligt, at disse afdelinger ikke skulle være omfattet af nogen form for behandling med den lovmæssige behandlingsgaranti. Den kvalitative empiri bakker op de kvantitative fund. Ofte er personalet på fællesskabsafdelingerne meget lidt vidende om behandlingsmulighederne på afdelingen. Et eksempel herpå er fra én fællesskabsafdeling, hvor tre fængselsbetjente ved spørgsmål omkring behandlingen på afdelingen afslører den manglende kendskab hertil. Mens to af betjente er helt uvidende om behandlingen, har den anden tredje godt hørt om behandlingen, men siger at han: *"Aldrig har set det i aktion på afdelingen"* (Observationer, lukketfængsel2:187).

I spørgeskemaundersøgelsen tegner der sig ligeledes et billede af en uklarhed over de gældende behandlingstilbud på behandlingsafdelingerne. 70pct. af fængselsbetjente på behandlingsafdelingerne angiver, at afdelingen udbyder døgnbehandling, mens 17pct. angiver dagbehandling og 12pct., at der ikke forekommer behandling (Bilag 4). På behandlingsafdelingerne synes der dermed at være mere forvirring om, hvilken form for behandling der udbydes, end hvad der er tilfældet på fællesskabsafdelingerne. Det fremstår meget påfaldende, at 29pct. af betjentene på behandlingsafdelingerne ikke angiver behandlingsformen som værende døgnbehandling, idet døgnbehandling altid er den form for behandling, der udbydes på disse afdelinger. Denne uklarhed om

---

¹⁰ Har fritid omfatter fængselsbetjenten, der varetager fritidsfunktioner som fx værksteder og motion.

typen af behandlingsform på behandlingsafdelingerne afviger drastisk fra den kvalitative empiri, hvor fængselsbetjentene var helt afklaret omkring, at behandlingstypen var døgnbehandling.

På kontraktafdelingerne varierer behandlingstilbuddene, hvilket fremgår af både den kvalitative og kvantitative empiri. I spørgeskemaundersøgelsen angiver 18pct. af fængselsbetjentene, at der udbydes dagbehandling, 41pct. døgnbehandling og 41pct. ingen behandling (Bilag 4). Den kvalitative empiri vidner ligeledes om, at behandlingstilbuddene på kontraktafdelingerne varierer, idet nogle afdelinger udbyder dagbehandling af forskellig art, mens andre afdelinger ikke er omfattet af stofmisbrugsbehandling og indsatte flyttes ved ønske om behandling. Derfor er der her en logisk variation i, hvad fængselsbetjentene mener, der udbydes på afdelingerne. Det virker i midlertidigt mystisk, at cirka 40pct. af fængselsbetjentene på kontraktafdelingerne svarer, at afdelingen tilbyder døgnbehandling. Her kan der stilles spørgsmålstegn ved, hvorfor afdelingen ikke er registreret som en behandlingsafdeling.

Den manglende overensstemmelse mellem, hvad der reelt udbydes i fængslet og hvad den enkelte fængselsbetjent mener, der udbydes, skal formentlig forklares ud fra en række forskellige forhold. Man kunne bl.a. forestille sig, at gabet mellem den faktuelle behandlingsform og betjentenes udsagn om behandlingsudbuddene til dels kan forklares af manglende oplysning omkring behandlingstilbuddene, eller manglende kommunikation mellem behandlere og fængselsbetjente, eller af den enkelte fængselsbetjents manglende interesse for behandlingstiltagene. Forhold vi vil forsøge at afdække i den følgende analyse.

3.2.2 Kendskab til indholdet i stofmisbrugsbehandling

Det er her interessant at afdække, hvorvidt fængselsbetjentene føler, de ved tilstrækkeligt om misbrugsbehandlingen og hvem af fængselsbetjentene, der oplever at have dette kendskab, da det må formodes at have en betydning for, hvad fængselsbetjentene kan videreformidle til de indsatte og for fængselsbetjentenes indsigt i behandlingsgangen. Empirien indikere, at der er stor variation mellem, hvor meget kendskab fængselsbetjentene har til behandlingen, hvor vidende betjentene føler sig, og endvidere hvor meget fængselsbetjentene oplever, de bør vide og skal sætte sig ind i stofmisbrugsbehandlingen.

3.2.2.1 Tilstrækkelig viden

Af spørgeskemaundersøgelsen fremgår det, at knap 50pct. af fængselsbetjentene i spørgeskemaundersøgelsen synes, de har tilstrækkelig viden om den stofmisbrugsbehandling, der tilbydes på afdelingen (Bilag 5). Især fængselsbetjentene på de åbne fængsler, synes at vide tilstrækkeligt, idet godt 60pct. af betjentene her synes, de har tilstrækkeligt kendskab til behandlingen, mens det gælder for knap 40pct. af respondenterne på lukkede fængsler (Bilag 6). Under observationerne og interviewene efterspørger flere fængselsbetjentene mere kendskab til behandlingsformerne, som kan forekomme enten uklar, rodet eller uformidlet til fængselsbetjentene. Omvendt melder andre ud, at behandlingen ikke interesserer dem og de derfor ikke ønsker at vide mere herom. De fængselsbetjente, der har en anciennitet over 15 år, skiller sig markant ud fra de øvrige fængselsbetjente, idet 72pct. af disse betjente synes, de ved tilstrækkeligt, mens de resterende anciennitetsgrupper ligger mellem 33-49pct. (Bilag 7).

Det kan diskuteres, hvorvidt de individuelle vurderinger af 'tilstrækkelig viden om misbrugsbehandlingen' er et udtryk for reel viden og omfanget heraf eller et udtryk for, at betjentene henholdsvis ønsker sig mere viden eller helst vil frabede sig en vidensopdatering indenfor området.

Af den kvalitative empiri fremstår fængselsbetjentene på behandlingsafdelingerne som værende forholdsvis mere vidende omkring behandlingsindholdet end fængselsbetjentene på fællesskabsafdelingerne. Ofte er betjentene på fællesskabsafdelingerne meget lidt vidende om selve indholdet i stofmisbrugsbehandlingen. Derimod synes en større del af fængselsbetjentene på behandlingsafdelingerne at have et vist kendskab til behandlingens indhold, men her efterlyser nogle fængselsbetjente alligevel mere viden om behandlingsindholdet.

3.2.2.2 Kontakt og samarbejde med stofmisbrugsbehandlerne

Der synes ud fra den kvantitative data at være en klar sammenhæng mellem, om fængselsbetjentene er i kontakt med behandlerne, og om fængselsbetjentene synes, de ved tilstrækkeligt. De kvantitative data viser, at jo mere kontakt fængselsbetjentene har med behandlerne, desto mere tilbøjelige er fængselsbetjentene til at synes, de har tilstrækkelige viden om misbrugsbehandlingen (Bilag 8). Af den kvalitative empiri synes sammenhængen til dels at blive bekræftet, idet fængselsbetjente på fællesskabsafdelingerne ofte ved meget lidt om behandlingen og begrunder det med manglende eller begrænsede informationer og kommunikation med behandlerne. På behandlingsafdelingerne påpeger flere fængselsbetjente, at de ofte har en begrænset indsigt i selve behandlingen, men ved betydelig mere om behandlingsindholdet, end hvad der gør sig gældende for fængselsbetjentene på fællesskabsafdelingerne. Ifølge den kvalitative empiri synes fængselsbetjentene at efterlyse mere

kendskab til behandlingen, uanset om de har meget eller lidt kontakt til behandlerne. Og videre fremgår det af de kvantitative data, at 2/3 af de fængselsbetjente, som oplever at have tilstrækkelig viden, ønsker mere samarbejde med behandlerne, mens det gælder for godt 4/5 af de fængselsbetjente, som ikke synes de ved tilstrækkeligt (Bilag 9).

Yderligere synes fængselsbetjentenes oplevelser af at vide tilstrækkeligt om misbrugsbehandlingen at hænge delvist sammen med betjentenes prioritering af arbejdsopgaverne. Af de fængselsbetjente, som vægter 'sikkerhed og orden' højest i arbejdet, oplever over halvdelen ikke at vide nok, mens det kun gælder for godt 1/3 af fængselsbetjentene, som vægter 'støtte og motivation' højest i arbejdet (Bilag 10). Hermed kan det sandsynliggøres, at fængselsbetjentenes vurdering af, om de ved tilstrækkeligt, hænger sammen med, hvilke elementer de vægter højest i jobbet, hvad de interesserer sig for eller hvilke arbejdsfunktioner de er ansat til at varetage.

Fængselsbetjentenes vurdering af, om de ved tilstrækkeligt om misbrugsbehandlingen må dermed siges, at variere i forhold til individuelle prioriteringer og de kontekstuelle betingelser, og skal dermed forklares af en række faktorer. I forlængelse af fængselsbetjentenes kendskab til stofmisbrugsbehandlingen er det interessant at afdække, om fængselsbetjentene ligeledes vurderer omfanget af opgavevaretagelse forskelligt og om der kan udledes tendenser heri på tværs af person-, afdelings- og fængselskarakteristika.

3.2.3 Arbejdsopgaver i praksis i forbindelse med behandlingen

Med udgangspunkt i empirien tegner der sig en række opgaver, som fængselsbetjentene varetager forud, under og efter selve stofmisbrugsbehandlingen af de indsatte. Af spørgeskemaundersøgelsen fremgår det, hvor udbredt opgavevaretagelsen er i forhold til en række forhold indenfor stofmisbrugsbehandlingen, hvilket ses i nedenstående tabel:

Table 3: Arbejdsopgaver i forbindelse med stofmisbrugsbehandlingen

	Fængselsbetjente valgt i antal	Fængselsbetjente valgt i procent
Udfyldelse af rusmiddelmodul i Klientsystem	131	37,9pct.
Visitering til behandling	55	19,9pct.
Informere indsatte om behandlingsmuligheder	152	43,9pct.
Motivering til opstart i behandlingsforløb	127	36,7pct.
Støtte til fastholdelse i behandlingsforløb	128	37,0pct.
Holde sig orienteret om Kriminalforsorgens behandlingsmuligheder	117	33,8pct.
Sagsbehandling i forbindelse med behandling	102	29,5pct.
Ledsage indsatte til behandling	46	13,3pct.
Ingen opgaver	10	2,9pct.
Ved ikke	2	0,6pct.

I det nedenstående vil arbejdsopgaverne i forbindelse med misbrugsbehandlingen kort blive afdækket på baggrund af den kvalitative og kvantitative empiri.

3.2.3.1 Forud for stofmisbrugsbehandlingen

Af den kvalitative empiri fremgår det, at en overvejende del af fængselsbetjentenes opgavevaretagelse i forbindelse med stofmisbrugsbehandlingen ligger forud for selve behandlingen.

Når en indsat påbegynder afsoningen, skal denne indenfor ti dage efter ankomsten have gennemført rusmiddelmodulet, hvilket omfatter, at én fængselsbetjent spørger ind til den indsatte misbrugshistorie og om den indsatte er motiveret for behandling. Af spørgeskemaundersøgelsen fremgår det, at fængselsbetjentene langt oftere i de åbne fængsler udfylder rusmiddelmodulet end i de lukkede, ligesom fængselsbetjentene på behandlingsafdelingerne har større tilbøjelighed hertil end betjentene på fællesskabsafdelingerne og kontraktafdelingerne (Bilag 11, Bilag 12). Brugen af rusmiddelmodulet i Klientsystemet kan på baggrund af den kvalitative empiri problematiseres, da selve modulet gør, at samtalen fungerer som en styret, stiv samtale, hvor det for både fængselsbetjentene og de indsatte forekommer svært at integrere uddybende informationer eller indvendinger, som afviger fra modulet. Den kvalitative empiri indikerer, at flere fængselsbetjente anser udfyldelse af rusmiddelmodulet i Klientsystemet som værende visitation i sig selv, hvorfor dette ofte er den eneste måde, fængselsbetjentene visiterer indsatte til behandling. Yderligere har fængselsbetjentene en opgave i at motivere de indsatte til at starte i behandlingen.

Den kvalitative empiri vidner om, at det er af afgørende betydning, at fængselsbetjentene kender til de udbudte tilbud, de skal informere de indsatte om, hvorfor det er centralt, at fængselsbetjentene orienterer sig om de stofmisbrugsbehandlingsmuligheder, Kriminalforsorgen udbyder, hvilket især

gælder fængselsbetjentene på de åbne fængsler i forhold til betjentene på de lukkede fængsler (Bilag 13).

Videre holder fængselsbetjentene på kontraktafdelingerne sig i langt mindre grad orienteret, end hvad der er tilfældet blandt betjentene på fællesskabsafdelingerne og behandlingsafdelingerne (Bilag 14). Den samme tendens gælder i forhold til at informere de indsatte om mulighederne for stofmisbrugsbehandling, både i forhold til fængsels- og afdelingstyper (Bilag 15, Bilag 16). At fængselsbetjentene på kontraktafdelingerne ikke informerer eller holder sig orienteret mere end angivet, kan formentlig hænge sammen med, at det skønnes, at de indsatte netop, fordi de sidder på denne type afdelinger, ikke har behov for informationer om stofmisbrugsmulighederne.

3.2.3.2 Under selve stofmisbrugsbehandlingen

Af den kvalitative empiri fremgår det ligeledes, at fængselsbetjentene også har en række opgaver, de skal varetage under selve stofmisbrugsbehandlingen.

I følge den kvalitative empiri er det kun fængselsbetjentene fra behandlingsafdelingerne, der deltager i behandlingen. Deltagelsen i behandlingen omfatter bl.a., at betjentene på skift deltager i morgen- eller aftenmøder mellem indsatte og behandlere, men der deltages ikke i selve behandlingssessionerne, som er en tillidssag mellem rådgiveren og de indsatte. Derudover kan der forekomme hjælp med hjemmeopgaver. Fængselsbetjentene fortæller i den kvalitative empiri, at det som et led i støtte til fastholdelse i behandlingsforløb er vigtigt, at fængselsbetjentene er der for de indsatte, når de indsatte oplever, at der opstår et behov for støtte. Samtalen med den enkelte indsatte er helt central i at støtte og motivere den indsatte til at vedblive i behandlingen. Det er mere udbredt mellem fængselsbetjente på behandlingsafdelingerne at støtte de indsatte til fastholdelse i behandlingsforløb, end det er på kontraktafdelingerne og fællesskabsafdelingerne (Bilag 17). Ligesom der er en større tendens til at støtte på de åbne fængsler i forhold til de lukkede (Bilag 18), og at de kvindelige fængselsbetjente oftere angiver, at de støtter end de mandlige fængselsbetjente (Bilag 19). Dette synes i overensstemmelse med mange af fængselsbetjentenes udtalelser i den kvalitative empiri.

Der er en række områder indenfor sagsbehandling i forbindelse med misbrugsbehandlingen, som fængselsbetjentene skal varetage. Sagsbehandling omfatter bl.a. udfærdigelse af udgangspapirer ved behandling, deltagelse i møder med behandlere og rådgivere, handleplanssamtaler og journalregistrering ved udgange. Det er især på behandlingsafdelingerne, der bliver foretaget langt mere sagsbehandling i forbindelse med behandlingen i forhold til fællesskabsafdelingerne og kontraktafdelingerne (Bilag 20). På de lukkede fængsler er det knap 1/5 af fængselsbetjentene, mens

det på de åbne fængsler er knap halvdelen af betjentene, der har sagsbehandling i forbindelse med stofmisbrugsbehandlingen (Bilag 21).

3.2.3.3 Efter stofmisbrugsbehandlingen

Der forekommer i empirien at være meget få arbejdsopgaver for fængselsbetjentene efter et stofmisbrugsbehandlingsforløb. En opgave, fængselsbetjentene nævner, er, at de skal være opmærksomme på, om indsatte får tilbagefald eller om de indsatte udviser symptomer på optræk til tilbagefald. I tilfælde heraf har fængselsbetjentene igen opgaven med at få motiveret den indsatte til at opstarte i et nyt behandlingsforløb, hvorfor procedurerne om fængselsbetjentenes opgavevaretagelse i forbindelse med misbrugsbehandlingen starter forfra.

3.2.3.4 Normer i forbindelse med behandlingen

Sammenfattende kan det konstateres, at fængselsbetjentene har en række opgaver i forbindelse med stofmisbrugsbehandlingen, især før og under behandlingen. Det er meget få fængselsbetjente, der oplever, at de ikke har nogen opgaver i forbindelse med behandlingen overhovedet, hvilket kan tolkes som om, at størstedelen af fængselsbetjentene på den ene eller anden vis påtager sig opgaver i forbindelse med stofmisbrugsbehandlingen. I den kvalitative empiri synes der at være en tendens til, at fængselsbetjentene på fællesskabsafdelingerne kun fremhæver, at de varetager enkelte opgaver i forbindelse med behandlingen, mens fængselsbetjentene på behandlingsafdelingerne nævner en række opgaver, som de skal varetage i forbindelse med behandlingen.

Både observationerne og interviewene peger på, at der på de forskellige afdelinger og fængsler eksisterer forskellige normer i forbindelse med udførelsen af opgaverne i praksis. På behandlingsafdelingen er det eksempelvis de omtalte daglige møder med indsatte og behandlere, hvilket ikke forekommer på fællesskabsafdelingerne. Videre fremgår der af den kvalitative og kvantitative empiri, at hyppigheden af de afviklede sagsbehandlingsmøder med behandlerne og rådgivere kan variere fra at foregå dagligt, ugentligt til hver 14.dag. Andre fængselsbetjente mødes kun med behandlerne og rådgiverne tilfældigt og nogle fængselsbetjente mødes slet ikke med behandlerne (Bilag 22). Normerne varierer også internt mellem behandlingsafdelingerne på andre områder. Fx er der på nogle behandlingsafdelinger en fast norm om, at fængselsbetjentene spiser med de indsatte, for at socialisere og styrke kontakten. På behandlingsafdelingen i Vridsløselille laver de indsatte mad til fængselsbetjentene, men uden at fængselsbetjentene indtager maden sammen med de indsatte, i stedet spises der med behandlerne på afdelingen, for at bedre denne relation. Videre er det på nogle fællesskabsafdelinger fængselsbetjentenes opgave at lave aftaler om dagbehandlingen og sørge for, de indsatte overholder disse, mens det på andre afdelinger er behandlerne, der fuldt ud varetager alt det

administrative i forhold til behandlingen. Hermed er der i forbindelse med fængselsbetjentenes arbejdsopgaver ved stofmisbrugsbehandlingen en række variationer i opgavevaretagelsen, ligesom ved narkotikakontrollen.

Efter at fængselsbetjentenes arbejdsopgaver i 'Kampen mod Narko' nu er afdækket, er det centralt at se, hvordan disse går i spænd med fængselsbetjentenes overordnede funktion.

3.1 Flere kasketter

Fængselsbetjentene står dagligt over for vægtningen mellem på den ene side 'sikkerhed og orden' og på den anden side 'støtte og motivation', som Kriminalforsorgens hovedopgave dikterer (Internetkilde 34). Dette er en given betingelse i fængselsbetjentenes dagligdag. Det er dog interessant at afdække, hvordan fængselsbetjentene i praksis foretager disse vurderinger og på hvilken baggrund de prioriterer mellem hovedopgavens elementer.

I spørgeskemaundersøgelsen har vi forsøgt at indkapsle prioriteringen mellem 'sikkerhed og orden' på den ene side og 'støtte og motivation' på den anden, hvilket fremgår af nedenstående tabel:

Tabel 4: Hvad fængselsbetjentene bruger mest tid på i deres arbejde

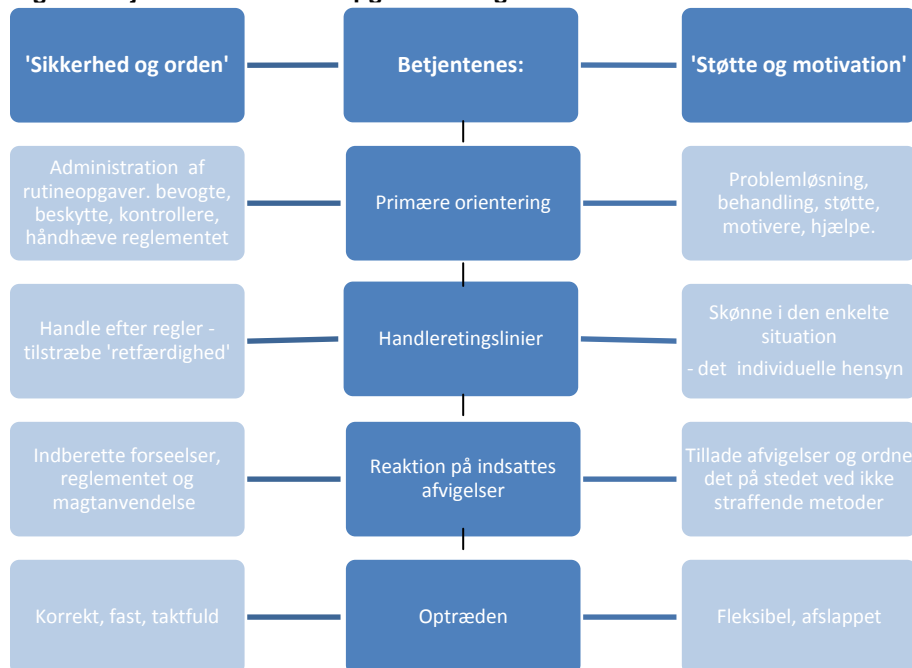
	Antal	Procent
Sikkerhed og orden	62	17,9pct.
Støtte og motivering af indsatte	68	19,7pct.
'Sikkerhed/orden' og 'støtte/ motivering' fylder cirka lige meget	206	59,5pct.
Ved ikke	10	2,9pct.
Total	346	100,0pct.

Fængselsbetjentenes besvarelse indikerer altså, at 'støtte og motivation' samt 'sikkerhed og orden' i over halvdelen af tilfældene vægtes ligeligt i Kriminalforsorgens institutioner, men at den ene af de to opgaver vægtes højere i cirka 40pct. af tilfældene.

Kategoriseringen af opgaverne 'sikkerhed og orden' samt 'støtte og motivation' bygger på forskelligt rettede krav til fængselsbetjentene. Fængselsbetjentenes varetagelse og vægtning mellem de to opgaver afspejler både, at betjentene er ansat til at varetage forskellige arbejdsfunktioner og/eller, at fængselsbetjentene har forskellige, individuelle præferencer, prioriteringer og tilgange til jobbet. Dette kan medvirke til at forklare, hvorfor knap 20pct. vægter 'sikkerhed og orden' højest, og knap 20pct. vægter 'støtte og motivation' højest. Disse forskelle i de prioriterede opgaver betyder, at 40pct. af fængselsbetjentene påtager sig forskellige roller i forhold til hinanden og i forhold til de 60pct. af

fængselsbetjenten, hvor opgaverne fylder lige meget. Opgaveprioriteringen mellem disse to distinktioner indvirker ligeledes på indholdet i fængselsbetjentenes arbejdsopgaver. Med inspiration fra Jeppe Gustafssons studie 'Grænser for deltagelse – om politisk indflydelse og medbestemmelse' fra 1980, som omhandler fængselsbetjentes dobbeltsidede rolle i Anstalten ved Herstedvester, kan modsætninger i systemets forventninger til fængselsbetjentenes opstilles på følgende vis (Gustafsson 1980:116):

Figur 2: Fængselsbetjentenes tosidede opgavevaretagelse

Hver af de to opgavetyper synes at fordre forskellig orientering, handleretningslinjer, reaktioner og optræden. Mens 'sikkerhed og orden' er orienteret mod faste værdier i selve opgavevaretagelsen, kan 'støtte og motivation' siges at være orienteret mod flydende og blødere værdier, som er sværere at sætte på formel. Derfor relaterer 'støtte og motivation' sig også mere i retningen af individuelle hensyn og skøn i den enkelte situation, mens 'sikkerhed og orden' har mere faste og klare regler, der tilstræber retfærdighed. Afviger en indsat, afføder de to opgavetyper også forskellige reaktionsmønstre, eftersom 'sikkerhed og orden' sanktionerer overfor afvigelser, mens 'støtte og motivationsopgaven' tillader afvigelser og håndterer afvigelsen på stedet med ikke straffende metoder. Sidstnævnte opgave fordrer, at fængselsbetjentene udviser en fleksibel og afslappet optræden, mens 'sikkerhed og orden' fremmer en korrekt, fast og taktfuld optræden fra fængselsbetjentenes side. Et observeret eksempel på en fleksibel og afslappet tilgang er, hvor én fængselsbetjent giver en indsat, der for anden gang inden for et døgn overskrider ro og ordensreglerne på afdelingen, endnu en advarsel, selvom den indsatte dagen

forinden fik 'sidste chance'. Fængselsbetjenten informerer den indsatte om, at han vælger at se gennem fingrene med forseelsen endnu engang. Hvis fængselsbetjenten skulle have ageret efter ordensforskrifterne, skulle han have reageret med sanktioner, i stedet vælger fængselsbetjenten at tillade afvigelsen samt håndterer situationen med en løftet pegefinger frem for en straffende tilgang (Observation, åbnetfængsel1:26).

Der kan hermed tales om væsentlige modsætningsforhold i kravene til fængselsbetjentenes opgavevaretagelse. I den kvalitative empiri fremhæver fængselsbetjentene også selv denne dobbeltrolle i jobbet. Flere af fængselsbetjentene oplever det som værende svært at skifte mellem kasketterne og fremhæver, at det er en krævende og udfordrende opgave at skulle veksle: *"Dem vi sådan er blevet superviseret af i tiden, altså psykologer udefra, de synes jo nærmest, at det kan man ikke, det kan næsten ikke lade sig gøre"* (Anette, lukketfængsel2:520). Det er dog en personlig vurderingssag, hvornår og hvordan man bærer kasketterne: *"Man bestemmer jo selv, hvor meget man vil i den ene og den anden grøft"* (Anette, lukketfængsel2:520).

Yderligere nævner fængselsbetjentene i interviewene, at det også kan være svært for de indsatte at forholde sig til fængselsbetjentenes tosidede opgavevaretagelse og se mennesket bag uniformen, for som én fængselsbetjent siger: *"Ham du har siddet og behandlet, ham skal du måske spænde i morgen"* (Anette, lukketfængsel2:520). Ifølge bogen 'Det magtfulde møde mellem system og klient', er fængselsbetjentene i mødet med den indsatte nødt til at vælge, hvilken en af de to sider betjentene i det konkrete tilfælde vil lægge mest vægt på. Dette fordi det ikke er muligt at vægte begge sider lige meget, da der bagved de to sider ligger to indbyrdes uforenelige opfattelser af Kriminalforsorgens opgave og myndighedsudøvelse over for den enkelte indsatte (Carstens 2005:37-40). Det skal siges, at flere fængselsbetjente i den kvalitative empiri fremhæver, at de mange forskellige arbejdsopgaver kræver, at betjentene veksler mellem kasketterne og at betjenten formår at gøre dette. Dette påtales ikke som et egentligt problem, men nærmere som en integreret del af arbejdsdagen og det at være fængselsbetjent.

Efter at have sat fængselsbetjentenes tosidede opgavevaretagelse på spidsen, synes det videre interessant at gå dybere ind i denne prioritering mellem opgaverne i praksis, som den kommer til udtryk i spørgeskemaet for at afdække, om der kan udledes tendenser på tværs af fængslernes, afdelingernes og personalets karakteristika. Ser man på, hvad fængselsbetjentene bruger mest tid på i deres arbejde i forhold til, hvilken type fængsel de er ansat på, er der en udtalt forskel mellem fængselsbetjentenes prioriteringer, hvilket fremgår af nedenstående tabel:

Tabel 5: Hvad fængselsbetjentene bruger mest tid på i deres arbejde fordelt på fængselstyper

	Sikkerhed og orden	Støtte og motivering	Sikkerhed/orden og støtte/motivering fylder cirka lige meget	Ved ikke	Total
Åbent fængsel	8,1pct.	35,6pct.	51,9pct.	4,4pct.	100,0pct.
Lukket fængsel	26,3pct.	8,2pct.	63,4pct.	2,1pct.	100,0pct.

Godt ¼ af fængselsbetjentene på de lukkede fængsler prioriterer sikkerhed og orden højest, hvilket kun gælder for under 1/10 på de åbne fængsler. Derimod har fængselsbetjentene på de åbne fængsler større tilbøjelighed til at bruge mest tid på støtte og motivering af de indsatte end betjentene på de lukkede fængsler. Én fængselsbetjent fra et åbent fængsel fremhæver også, at han bruger meget mere tid på resocialisering, hvorimod han brugte mest tid på sikkerhed tidligere, da han var på et lukket fængsel (Mike, åbentfængsel1:204-205).

Det er i forlængelse heraf videre interessant at afdække, om der er sammenfald mellem fængselsbetjentenes prioriteringer og afdelingstyperne, fængselsbetjentene arbejder på, hvilket fremgår af nedenstående tabel:

Tabel 6: Hvad fængselsbetjentene bruger mest tid på i deres arbejde fordelt på afdelinger

	Sikkerhed og orden	Støtte og motivering	Sikkerhed/orden og støtte/motivering fylder cirka lige meget	Ved ikke	Total
Fællesskabsafdeling	19,7pct.	17,6pct.	59,9pct.	2,8pct.	100,0pct.
Kontraktafdeling	0,0pct.	29,4pct.	70,6pct.	0,0pct.	100,0pct.
Behandlingsafdeling	1,7pct.	35,6pct.	62,7pct.	0,0pct.	100,0pct.

På tværs af afdelingerne vægter 60-71pct. af betjentene de to opgaver 'sikkerhed og orden' og 'støtte og motivation' lige højt. Derfor gælder skiftet mellem de to kasketter for langt over halvdelen af fængselsbetjentene på alle typer afdelinger. De resterende fængselsbetjente på fællesskabsafdelingerne fordeler sig cirka ligeligt på 'sikkerhed og orden' og 'støtte og motivation'. 36pct. af fængselsbetjentene på behandlingsafdelingen vægter 'støtte og motivation' over for 2pct., som vægter 'sikkerhed og orden'. På kontraktafdelingerne gælder det, at 29pct. vægter 'støtte og motivation' højest og ingen, der bruger mest tid på 'sikkerhed og orden'. Den kvalitative empiri vidner også om, at fængselsbetjentene på behandlingsafdelingerne ikke vil opfattes som 'nøglesvingere', som de anser betjentene for på fællesskabsafdelingerne. Videre oplever fængselsbetjentene på behandlingsafdelingerne, at de er mere rummelige og engagerer sig mere i de indsatte og de indsattes situation end fængselsbetjentene på fællesskabsafdelingerne, hvorfor fængselsbetjentene på behandlingsafdelingerne bruger sig selv meget i jobbet. Endvidere fremgår det af observationerne og interviewene, at fængselsbetjentene på behandlingsafdelingerne ofte kategoriseres af kollegaer fra fællesskabsafdelingerne som 'rundkreds- og børnehavepædagoger' med alt for tæt kontakt til de

indsatte. Dermed bliver fængselsbetjentenes forestillinger om hinandens præferencer delvist underbygget i den kvantitative empiri.

Af spørgeskemaet fremgår det, at der er flere kvinder end mænd, der vægter 'støtte og motivation' højest og omvendt er der flere mænd end kvinder, der vægter 'sikkerhed og orden' højest' (Bilag 23). Denne forskel underbygges af flere af fængselsbetjentenes udsagn i den kvalitative empiri, hvor begge køn ofte fremhæver kvindernes prioritering af 'støtte og motivation' i opgavevaretagelsen og videre fremhæves kvindernes 'bløde side' som en fordel i forhold til støtte og motivation af de indsatte. Som en mandlig fængselsbetjent siger: *"Kvinderne generelt set er jo lidt, lidt mere pædagogiske end de fleste af os mænd er"* (Mike, åbentfængsel1:223).

Som det fremgik af den tidligere gennemgang af fængselsbetjentenes opgavevaretagelse i forbindelse med narkotikakontrollen og stofmisbrugsbehandlingen, har fængselsbetjentene en hel række af forskelligartede opgaver, de skal varetage i deres daglige arbejde. Dermed bliver den overordnede opgavevaretagelse i forhold til 'sikkerhed og orden' samt 'støtte og motivation' udvidet til at omfatte en række yderligere, underliggende opgaver, hvorfor billedet af fængselsbetjentenes opgaveprioritering bliver endnu mere kompleks. Dette bevirker, at fængselsbetjentene skal bære endnu flere kasketter end hovedopgaven fordrer, hvorfor der faktisk nærmere end to kasketter, er tale om en hel garderobe af kasketter for fængselsbetjentene at vælge imellem. Fx fremgår det af observationerne, at der yderligere eksisterer to kasketter 'sagsbehandling og administrativt arbejde' samt 'fritid'.

Fængselsbetjentenes mange funktioner i dagligdagen inddrages for at beskrive den kontekst og de betingelser, fængselsbetjentene skal agere indenfor og til at beskrive, hvilke konsekvenser det kan have for betjentenes oplevelse af implementeringen af misbrugsbehandlingen og narkotikakontrollen.

3.1 Det personlige skøn - dømmekraft og værdier

I dette afsnit er der fokus på den enkelte fængselsbetjents personlige dømmekraft og individuelle skøn samt den kontekst, fængselsbetjentene opererer indenfor i forhold til at afdække, hvordan narkotikakontrollen og stofmisbrugsbehandlingen implementeres i praksis. Der vil i dette afsnit inddrages teoretiske aspekter af Michael Lipsky, omkring frontmedarbejdernes skøn og disses indvirkning på, hvordan politik udspiller sig i praksis. Ligeledes vil en mere strukturalistisk forankret Peter Kragh Jespersens syn på bureaukratiets betydning for den enkelte ansattes arbejdssituation blive inddraget. De teoretiske inddragede aspekter bliver bundet op på den kvalitativ som kvantitativ empiri.

3.1.1 Kontekstens betydning for det personlige skøn

Fængselsbetjentene er underlagt en række faktorer, som kan indvirke på deres personlige dømmekraft og individuelle skøn. For at forstå på hvilken baggrund fængselsbetjentene træffer de mange daglige skøn, er det centralt at forstå den kontekst, fængselsbetjentene opererer indenfor.

3.1.1.1 Kriminalforsorgens styrende kræfter?

I et klassisk bureaukrati som Kriminalforsorgen er det centralt at tage højde for såvel de formelle som uformelle strukturer, da disse spiller ind på den enkelte ansattes arbejdssituation og opgavevaretagelse, hvilket også får betydning for implementeringen af 'Kampen mod Narko'.

De formelle strukturer – en dikteret dagsorden

Som allerede fremlagt i problemstillingen er Kriminalforsorgen i dag en institution med en kompleks og hierarkisk struktur, hvor den primære kommunikation går oppefra og ned, ligesom den politisk vedtagne dagsorden gør det. De fast formulerede programmer, love, reguleringer og værdisæt samt den hierarkiske struktur med den tilhørende klare horisontale og vertikale arbejdsdeling udgør de formelle strukturer i institutionen (Jespersen 1996:58-59).

Af den kvalitative empiri fremgår det, at fængselsbetjentene ikke oplever at have nogen videre indflydelse på den formelle dagsorden. Og som én fængselsbetjent svarer på spørgsmålet, om betjentenes håndtering af Direktoratets nye retningslinjer i forbindelse med den skærpede narkotikakontrol:

“Selvfølgelig gav det nye rutiner [...] det giver altid sådan en brokkesituation indtil det kører [...] men det er måske også fordi, det altid er noget, der bliver trukket ned over hovedet på os, fordi vi ikke har nogen indflydelse, ikke ret meget i hvert fald. Tit og ofte kommer det helt oppefra, hvor vi ikke rigtig har haft noget at sige om det. De er så blevet bedre til at rundspørge og sådan, om hvordan vi synes ikke[...] hvis der kommer sådan mange ting lige op ad hinanden, så er det sgu hårdt ikke, fordi det er sådan mange ting, vi lige skal lave om i løbet af kort tid ikke, så vil der selvfølgelig være brok, fordi vi synes, vi er presset nok i forvejen” (Betty, åbentfængsel2:488).

Når et politisk tiltag som 'Kampen mod Narko' vedtages, kan man derfor tale om, at beslutningskompetencen og kontrollen med, at politikken realiseres, ligger hos en række personer på de øverste politiske niveauer og øvre niveauer i Kriminalforsorgens institutioner. Fængselsbetjentene har ikke nogen større beslutningskompetence af afgørende karakter i forhold til udformningen af organisationens formelle politikker, regler eller rammer. Derimod vidner den kvalitative empiri om, at fængselsbetjentene kan siges at have beslutningskompetence i det daglige arbejde, men indenfor de generelle rammer, som de øvre led har fastsat. Dette diskuteres nærmere i de efterfølgende afsnit.

Videre fremgår det af den kvalitative empiri, at fængselsbetjentene ikke oplever en videre stor autonomi til at træffe større beslutninger. Et eksempel herpå er, så snart fængselsbetjentene skal afgøre tvivlsspørgsmål eller træffe større beslutninger i forbindelse med fx disciplinærstraffe, inddrages ledelsen. Dette strukturelle træk betyder ifølge Jespersen, at organisationen er meget afhængig af toppens evne til at reagere hensigtsmæssigt på signaler fra de lavere niveauer, hvor de bureaukratiske strukturer er mest dominerende (Jespersen 1996:60). Ledelsens evne til at reagere og være lydhøre over for fængselsbetjentenes situation varierer drastisk mellem afdelingerne og fængslerne. Et eksempel på, at det går galt oppefra, er i forhold til betjentenes minimale samarbejde med behandlerne og behandlernes udeblivende respekt for fængselspersonalets faglige grænser i forhold til de indsatte:

“Vi har de her chefer, der ikke magter opgaven [...] Men jeg tror lidt på hierarki-systemet, det gør jeg, jeg tror på, at vi skal have en god og stabil chef, som er god til at informere ned, men samtidig komme ned for at få samarbejdet til at køre og finde ud af, hvad det er, vi skal gøre, for at få det til at glide” (Sandie, lukketfængsel1:297).

Fængselsbetjenten efterlyser her en chef, der er lydhør og aktivt handlende overfor fængselsbetjentenes mindre hensigtsmæssige arbejdssituation i forhold til behandlerne. Omvendt udtrykker andre fængselsbetjente, at nærmeste ledere er meget synlige, deltagende og engagerede i fængselsbetjentenes arbejdsproblematikker (Observation, åbentfængsel1:41). Hermed kan ledelsen i Kriminalforsorgens forskellige institutioner være med til at præge fængselsbetjentenes kontekstuelle betingelser i modsatrettede retninger, nogle i en positiv og andre i en negativ retning. Når ledelsen ikke er til rådighed, overlades fængselsbetjentene til selv at håndtere problematikkerne, der er forbundet med arbejdsopgaverne og dermed også med implementeringen af politikken 'Kampen mod Narko'.

I forlængelse af de formelle strukturer synes det relevant at holde retningslinjerne for narkotikakontrollen og stofmisbrugsbehandlingen op imod hinanden. Mens der i 'Kampen mod Narko' foreligger en række helt klare og fastlagte mål, fængselsbetjenten skal indfri, både i forhold til visitation og urinprøvekontrol, synes de specifikke retningslinjer at være mindre omfattende eller fastlagte i forbindelse med stofmisbrugsbehandlingen. De eneste formelle regler er, at den indsatte indenfor ti dage efter ankomsten til afdelingen skal have gennemført rusmiddelmodulet i Klientssystemet og indenfor 14 dage kan kræve behandling efter, at ønsket er ytret. Ifølge Direktoratet for Kriminalforsorgen eksisterer der ikke yderligere formelle retningslinjer for fængselsbetjentenes opgavevaretagelse i forhold til stofmisbrugsbehandlingen (Mailkorrespondance 2). De enkelte fængsler kan individuelt have udarbejdet manualer for, hvordan og hvilke arbejdsopgaver fængselsbetjentene skal varetager i forbindelse med stofmisbrugsbehandlingen, mens reglerne om kontrollen er fastlagt

specifikt oppefra. På baggrund af den kvalitative empiri synes fængselsbetjentene ikke at have øje for den autonomi, de har i forhold til arbejdsopgaverne i forbindelse med stofmisbrugsbehandlingen, men derimod fokuserer de meget på den manglende autonomi i forbindelse med narkotikakontrollen.

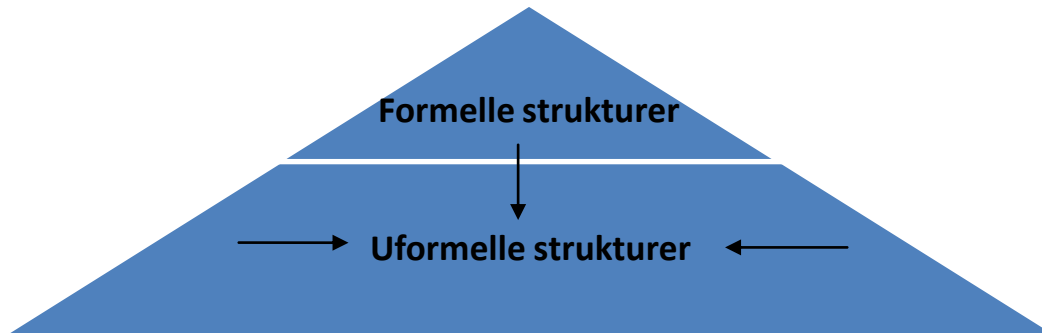
De uformelle strukturer – en dikteret og fortolket dagsorden

Der er, udover de formelle krav oppefra det politiske niveau og de kontekstuelle krav fra ledelsen på de enkelte fængsler, yderligere en række uformelle normer og regler blandt fængselsbetjentene på de enkelte afdelinger og fængsler. I følge Jespersen består den uformelle struktur af uskrevne normer og mønstre, som ofte er betinget af den formelle struktur og som eksisterer sideløbende hermed. Den uformelle struktur er ifølge Jespersen ikke særlig synlig, men kan have stor betydning for både opgaveløsning og for det 'indre liv' i organisationen (Jespersen 1996:59).

Af observationerne fremgår det, at den uformelle struktur er udbredt i fængslerne. Blandt fængselsbetjentene på afdelingerne udvikles specifikke regler og normer, der indvirker på den enkelte fængselsbetjents personlige dømmekraft og individuelle skøn og dermed medvirker til at udgøre den uformelle struktur i fængslerne. De normer og regler, der eksisterer på den enkelte afdeling og i fængsler, kan variere meget indbyrdes imellem afdelingerne og fængslerne. Eksempelvis fremgik det gentagende gange, at der mellem de enkelte afdelinger på samme fængsel var forskellige normer og regler, både i forhold til håndteringen af narkotikakontrollen og behandlingsdelen. På en afdeling har fængselsbetjentene, på 3 temadage ved afdelingens åbning fastlagt en række interne regler og procedurer, som er gældende for de indsatte og ansatte på afdelingen. Disse regler og procedurer gælder ikke for resten af fængslet, men som én fængselsbetjent fra afdelingen siger: *"Officielt må vi ikke, men vi har gjort det fra dag et af"* (Observation, åbentfængsel1:36). På denne afdeling er det de uformelle strukturer, der har en stor betydning for opgaveløsningen og det 'indre liv' på afdelingen. Ligeledes kommer den uformelle struktur til udtryk på to observerede behandlings- og efterbehandlingsafdelinger, hvor fængselsbetjentene har en uskreven regel om ikke at udføre urinprøver på indsatte før udgange til NA-møder, da det giver alt for mange urinprøver grundet de indsattes mange ugentlige udgange (Observation, lukketfængsel1:89-90). Som allerede nævnt indledningsvist i analysen, er der en række normer i forhold til arbejdsopgaverne, både i forbindelse med narkotikakontrollen og stofmisbrugsbehandlingen på tværs af afdelingerne, der ligeledes indgår i den uformelle struktur. Der kan på baggrund af den kvalitative empiri altså nævnes en lang række eksempler på, hvordan de uformelle strukturer spiller ind på fængselsbetjentenes opgaveløsning og dermed på 'det indre liv' i organisationen i forhold til narkotikakontrollen og stofmisbrugsbehandlingen.

Disse formelle som uformelle strukturer sætter ifølge Jespersen rammer for opgaveløsningen og foreskriver, hvem der gør hvad og hvornår (Jespersen 1996:59). Disse strukturer giver et pres fra flere sider, hvilket kan visualiseres på følgende vis:

Figur 3: Kravene til fængselsbetjentene – et krydspres

Ifølge Jespersen er strukturerne dermed rammesættende for den enkelte ansatte ved at foreskrive eller forbyde adfærd. Samtidig med strukturerne viser legitime handlemuligheder for den enkelte ansatte, beskytter de omvendt den ansatte mod usikkerhed og vilkårlighed og giver den ansatte et billede af de gældende formelle som uformelle spilleregler (Jespersen 1996:60). Flere fængselsbetjente nævner, at det som fængselsbetjent er nemmere at være fængselsbetjent, hvis man vælger at følge faste regler og procedure og blot forholder sig til: ”dum-dum-dum – sådan er det” (Observation, lukketfængsel1:117), frem for at udvise individuelle hensyn over for de indsatte og foretage personlige skøn:

”Nogen gange[er det] lidt nemmere for dem [kollegaer der afløser på afdelingen] at agere i, hvis der er nogen overordnede rammer, som de kan agere indenfor, i stedet for hele tiden det her med selv, fordi vi bruger os selv rigtig meget herinde, skønne og vurdere, kan, skal og så videre hele tiden. [...] der kommer altså nogen, der hellere vil agere i nogle regler, der konsekvent hedder ja/nej, fordi så behøver man ikke bruge sig selv så meget. Men det gør det lidt svært nogen gange, fordi så kan vi andre godt gå hen og have den bløde omsorgsdel med og sige, altså, det er jo stadig væk inden for reglerne, og hvis det kan give ro på og man kan godt forstå, at det er noget de bruger og de har eventuelt talt om det i behandlingen, så kan vi måske godt afvige en lille smule i gråzone området, men så møder de bare de der [hun banker i borde] ind i mellem også, og det der kan gøre det svært for nye [ansatte]” (Pernille, lukketfængsel2:571).

Af observationerne og interviewene fremgår det, at evnen til at skønne og være mere fleksibel over for regelsættene kommer med erfaringen og når nye fængselsbetjente er socialiseret til at forstå de formelle og uformelle spilleregler, der gælder i arbejdsrollen. Disse strukturer synes helt afgørende for fængselsbetjentenes daglige opgavevaretagelser og som én fængselsbetjent siger: ”Vi skal være gode til at fortælle de nye fængselsbetjente på afdelingen reglerne og hvordan det er kutyme, at tingene fungerer her på afdelingen [...] Vi er nødt til at lære dem ordentligt op” (Observation, åbentfængsel1:39).

På baggrund af ovenstående gennemgang synes bureaukratiets formelle og uformelle strukturer at udstikke rammerne for fængselsbetjentenes virke og 'det indre liv' i Kriminalforsorgens mange institutioner. I forlængelse heraf kan det derfor diskuteres og problematiseres, hvor individuelle og personlige fængselsbetjentenes mange forskellige skøn egentlige er, når de formelle som uformelle strukturer i en sådan grad indvirker på fængselsbetjentenes skøn.

3.1.1.2 De mange krav til den enkelte fængselsbetjent

Det synes, i forlængelse af ovenstående gennemgang af kravene fra systemets og kollegaernes side, videre interessant at inddrage de indsatte som interesseaktører. Dette for at afdække, hvordan de mange modsatrettede krav, der kan forekomme i fængselsbetjentenes arbejdsdag, indvirker på den enkelte fængselsbetjents daglige skøn. I den kvalitative empiri fremgår det, at fængselsbetjentene oplever en række krav fra de indsatte og at de enkelte situationer ikke altid er forenelige med kravene fra ledelsen og de formelle, skriftlige regler. I det følgende vil analysen, med inddragelse af Lipsky, tage fat på netop de mange, ofte modsatrettede krav til fængselsbetjentene og fængselsbetjentenes håndtering af situationerne, når der forekommer pres både oppe- og nedefra.

Lipsky tager, i modsætningen til Jespersen, et fast håndgreb om den enkelte ansatte, som Lipsky definerer som frontmedarbejdere, og vægter disse medarbejderes skøn og arbejdsbetingelser, samt hvorledes medarbejderens skøn indvirker på, hvordan politik udspiller sig i praksis. Lipsky beskriver i værket 'Street-level Bureaucracy', hvordan politik sjældent implementeres direkte, som den er tænkt, da politikken er formidlet gennem andre institutioner eller mennesker, end hvor politikken er udformet. Derfor er politik i risiko for at blive fordrejet af formidlerne. Ifølge Lipsky er det nødvendigt at vide, hvordan målene og reglerne opleves af de ansatte i organisationen og videre, hvilket pres de ansatte er underlagt, for at forstå, hvordan og hvorfor organisationer ofte udfører politik i manglende overensstemmelse med organisationernes egne regler og mål (Lipsky 1980:xi, xxi, xxi, 13). Lipskys pointe om de mange krav, frontmedarbejderen står overfor, kan illustreres på følgende vis (Jespersen 1996:59):

Figur 4: Kravene til fængselsbetjentene – et krydspres II

Der er altså tale om krav, både oppefra fra organisationen og nedefra fra brugerne, idet frontmedarbejderen udgør ledet imellem. Frontmedarbejderen skal altså søge efter den rette balance mellem disse to dialektiker (Lipsky 1980:14-15). I følge Lipsky er frontmedarbejdernes rolle i den politiske beslutningsproces baseret på to indbyrdes facetter af deres stilling: relativ høj grad af diskretion og relative autonomi fra organisationsmæssig myndighed, hvorfor frontmedarbejderen har en betydelig frihed i at bestemme karakteren, omfanget og kvaliteten af goder og sanktioner, som er leveret af deres institution (Lipsky 1980:13-14).

Overføres dette teoretiske perspektiv til vores empiri, er det, som nævnt indledningsvist, meget udtalt i fængselsbetjentenes daglige arbejde, at der forekommer pres fra begge sider. Det varierer mellem fængselsbetjentene, hvor meget de tilgodeser kravene og presset fra de to sider. Der synes på baggrund af den kvalitative empiri at være en overvægt af fængselsbetjente, som tager udgangspunkt i de specifikke situationer og fortolker de foreliggende love, regler og retningslinjer, så disse er i overensstemmelse med den konkrete situation i forhold til de indsatte. Andre fængselsbetjente er meget tro over for Kriminalforsorgen og de enkelte fængsels formelle love, retningslinjer og institutionens præferencer. Som én fængselsbetjent siger, opfatter han sig selv, som: ”En meget loyal tjenestemand, som arbejder efter de love og regler, vi nu har” (Rune, åbentfængsel2:417). Så der kan være stor forskel på, om fængselsbetjentene følger reglerne til punkt og prikke, eller bøjer, fortolker og afstemmer dem, så de er i overensstemmelse med den indsatte behov i den specifikke situation.

Størstedelen af fængselsbetjentene befinder sig ofte i situationer, hvor de oplever, at de må reagere på den enkelte indsatte, da de indsatte har forskellige baggrunde samt individuelle behov, som fængselsbetjentene må forholde sig til og vurdere ud fra i de konkrete situationer. Én fængselsbetjent siger, om det at tage hensyn til den enkelte indsatte og dennes karakter: *"Det er vi nødt til, vi skal hele tiden omstille os som fængselsbetjente og tilpasse os de indsatte, vi har med at gøre, det er forskellige individer med forskellige personligheder, der skal tackles forskelligt"* (Observation, lukketfængsel1:111). Et eksempel herpå er, hvor én fængselsbetjent fortæller, at han og en afdelingsleder har bøjet reglerne og givet en §31-udgang til en indsat, der grundet sit mangeårige hashmisbrug ikke kan aflægge rene urinprøver og dermed komme på almindelig orlov. En §31-udgang anvendes normalt kun i særlige tilfælde, fx til begravelser og lægebesøg, men anvendes her til, at en indsat kan komme hjem og se sine børn (Betty, åbentfængsel2:490). En grund til at frontmedarbejderne laver skøn i sit arbejde, er netop ifølge Lipsky, at frontpersonalet ofte arbejder i situationer, som kræver reaktioner på den menneskelige dimension (Lipsky 1980:14-15).

Den kvalitative empiri vidner om, at der kan være stor forskel på, hvor meget line og elastik de forskellige fængselsbetjente giver over for de indsatte. Udvises der for meget hensyn og forståelse for de indsattes situation, kan det omvendt afføde uenighed mellem fængselsbetjentene. Eksempelvis fortalte én fængselsbetjent fra én fællesskabsafdeling, at hun havde oplevet, at fængselsbetjentene på behandlingsafdelingen på et tidspunkt prøvede at omgå reglerne for at imødekomme en indsats behov. Da de ville give den indsatte lov til urinerer i en observationscelle uden opsyn, fordi den indsatte ikke kunne urinere, når andre så på det. Dette til trods for at reglen er, at der skal være en til to fængselsbetjent, der yder opsyn, for at forsøge at hindre, at den indsatte snyder (Observation, lukketfængsel2:187). Her er det kollegaerne internt, der opponerer mod, at det individuelle hensyn går forud for de institutionelle krav og retningslinjer. Hermed er der igen tale om den horisontale relation mellem fængselsbetjentene, der spiller ind på fængselsbetjentenes daglige virke og udførelsen af jobbet som fængselsbetjent, hvilket leder tilbage til Jespersens uformelle strukturer. Men generelt kan det på baggrund af empirien konstateres, at en stor del af fængselsbetjentene oplever, at hensynet til de indsatte inddrages i fængselsbetjentenes daglige arbejde, da: *"Der kan være for meget regelrytteri og for lidt medmenneskelighed, hvis man kun retter sig efter reglerne"* (Observation, åbentfængsel1:26).

Fængselsbetjentenes balancering mellem kravene oppefra, nedefra og fra ligestillede kollegaer er dermed afgørende for udfaldet af den førte politik 'Kampen mod Narko'. Derfor må det for fængselsbetjentene være efterstræbsomt at finde en middelvej, hvor fængselsbetjenten både er loyal overfor Kriminalforsorgens retningslinjer og krav, samtidig med at fængselsbetjentene over for den

indsatte udviser hensyn og fleksibilitet i forhold til de specifikke omstændigheder. Denne afvejning mellem kravene oppefra, nedefra og fra de sidestillede medarbejdere er en konsekvent afvejning fængselsbetjentene må forholde sig til og finde en balance imellem i de enkelte situationer.

3.1.2 Værdier og mål - fængslets og den enkelte fængselsbetjents

I det følgende gennemgås, hvordan den enkelte fængselsbetjent interesser kan spille ind på narkotikakontrollen og stofmisbrugsbehandling, samt hvordan ledelsens og den enkelte fængselsbetjentes værdier og mål kan variere.

3.1.2.1 Ledelsens mål og værdier over for fængselsbetjentene i praksis

Den enkelte fængselsbetjents personlige værdier og præferencer kan afvige fra ledelsens værdier og mål. Dette kan have konsekvenser for fængselsbetjentenes skøn, og dermed konsekvenser for, hvordan politikken kommer til udtryk i praksis. I følge Lipsky kan frontmedarbejderens skøn skyldes, at han eller hun ikke har de samme mål som organisationen. Har frontmedarbejderen ikke de samme perspektiver, præferencer eller værdier som organisationen, kan det betyde, at frontmedarbejderen bøjer reglerne så meget, som frontmedarbejderen nu kan, for at følge egne overbevisninger, så reglerne passer bedre med frontmedarbejderens evne til at udføre sit arbejde. Hvis medarbejdernes mål ikke er de samme som organisationens mål, vil der være en forskel mellem den erklærede politik og den aktuelle politik, som frontmedarbejderne udfører. Men samtidig påpeger Lipsky, at frontmedarbejdernes arbejde mere eller mindre vil være i overensstemmelse med, hvad der er forventet af dem, selvom der altid vil være et spild mellem en ordre og når ordrer efterleves (Lipsky 1980:16-18).

Uenighed om disciplinærstraffe

Af den kvalitative empiri fremgår det, at der i forbindelse med narkotikakontrollen kan være uenigheder mellem fængselsbetjentene og ledelsen om, hvordan disse politikker skal forstås og efterleves i praksis. Et eksempel herpå er i forhold til disciplinærstraffe, hvor det kan afføde uenigheder, hvis ledelsen omstøder beslutninger og skøn, som fængselsbetjentene har foretaget i forhold til de indsatte. På et observeret fængsel har lederen, der afgør disciplinærstraffene, blandt fængselsbetjentene fået tilnavnet "Trylle-Tom, med de meget bløde værdier og det meget store og rummelige hjerte", fordi han ofte omstøder betjentenes vurderinger til de indsatte for del (Observation, åbentfængsel1:66). En fængselsbetjent udtrykker, at han i starten oplevede frustration, når:

"Man har visiteret en stue eller taget en urinprøve, at man havde fundet et og andet og lavet en rapport og sendt den videre, og så må man sgu, ja nu håber jeg, han får noget for det her fordi, nu er det 4. gang vi finder noget inde ved ham og han er jo ligeglad. Og så kommer reaktionen fra ledelsen og han får måske en advarsel eller 25kr i bøde eller et og andet, som man synes er for lidt. Men altså, jeg ved jo også godt, at ledelsen ikke sidder med sådan en terning og slår om, hvad han skal have i dag, men at der selvfølgelig er udstukket nogen

retningslinjer for, hvad de skal give, men nogen gange så kan man godt synes, at nu bliver de da nødt til at gøre et og andet og det tænkte man måske meget over i starten, men nu har jeg det sådan, at det gider jeg simpelthen ikke bryde mit hoved med mere, det er deres opgave, og jeg har mine opgaver” (Rasmus, åbentfængsel2:468).

Af citatet fremgår det, at den enkelte betjent ikke er enig i de formelle regler, som danner baggrund for ledernes beslutninger. Der kan altså forekomme divergenser mellem, hvad den enkelte betjent oplever og føler er rimeligt, og hvad afdelingslederen ender op med at idømme den indsatte. Ifølge observationerne og interviewene ender det ofte med tiden med, at uoverensstemmelserne bliver accepteret af fængselsbetjentene og videre, at fængselsbetjentene accepterer, at systemet er stift og ikke står til at ændre.

Uenighed om kontrolopgaverne

Et andet område, hvor der kan forekomme forskelle mellem fængselsbetjentene og toppen af systemet, er i forbindelse med, hvordan kontrolopgaverne prioriteres og bør prioriteres. Som det fremgik af afdækningen af fængselsbetjentenes arbejdsopgaver ved urinprøver og visitationer, kan det også variere meget mellem fængsler og afdelinger, hvordan retningslinjerne fortolkes og håndteres i dagligdagen af fængselsbetjentene. Af spørgeskemaundersøgelsen fremgår det, at respondenterne har en tendens til at mene, at de selv og kollegerne er relativt bedre til at prioritere kontrolopgaverne så højt, som de burde i forhold til ledelsen, hvilket fremgår af nedenstående tabel:

Tabel 7: Hvordan fængselsbetjentene oplever, at kontrolopgaverne prioriteres

	Ja	Delvist	Nej	Ved ikke	Samlede procent
Jeg prioriterer kontrolopgaverne så højt, som jeg burde	51,2pct.	42,8pct.	5,2pct.	0,9pct.	100,0pct.
Mine kollegaer prioriterer kontrolopgaverne så højt, som de burde	30,6pct.	55,8pct.	11,8pct.	1,7pct.	100,0pct.
Ledelsen prioriterer kontrolopgaverne så højt, som de burde	28,3pct.	39,9pct.	29,2pct.	2,6pct.	100,0pct.

I knap 1/3 af tilfældene mener fængselsbetjentene i spørgeskemaundersøgelsen ikke, at ledelsen prioriterer kontrolopgaverne så højt som de burde, mens det kun gælder for knap 1/8 af kollegaerne og for 1/20 af fængselsbetjentene selv. Hermed synes der at kunne indikeres et gab mellem, hvordan fængselsbetjentene og ledelsen prioriterer og hvordan fængselsbetjentene i spørgeskemaet mener, ledelsen burde prioritere kontrolopgaverne. Eksempelvis giver fængselsbetjentene på én behandlingsafdeling udtryk for, at ledelsen nedprioriterer at udarbejde lister for de celler, der skal visiteres, hvorfor der ifølge fængselsbetjentene ikke bliver visiteret celler (Observation, lukketfængsel1:100). Af den kvalitative empiri fremgår det, at fængselsbetjentene problematiserer, at

ledelsen på den ene side ikke prioriterer kontrolopgaverne højt nok, og at ledelsen på den anden side forventer, at kontrolopgaverne bliver udfyldt af fængselsbetjentene, så de formelle krav opfyldes.

Kontrol fra ledelsen og nedefter – tal og statistikker

Lipsky hævder, at en måde, lederne kan prøve at kontrollere frontmedarbejdernes arbejde på og udøve kontrol over politikken, er ved at skrive manualer, retningslinjer og lave standarder, for dermed at reducere den enkelte frontmedarbejders skøn. Jo klarere målene er og jo bedre udviklet præstationsforanstaltningerne er, desto bedre kan vejledningen blive tunet. Lipsky skriver endvidere, at det næsten er umuligt at kontrollere frontmedarbejdernes arbejde, når det først er lavet, fordi deres beslutninger oftest tages i øjeblikket, hvor der ikke er nogen til at kontrollere det og frontmedarbejderne er ifølge Lipsky relativt fri for tilsyn fra overordnede eller kontrol fra klienter. Frontmedarbejdernes formelle afrapportering er steget over tid, som svar på ledelsens indsats på at sikre en bedre kontrol. Lederne kan ifølge Lipsky med disse standarder få et problematisk forhold til målene, da lederne ikke ved, om det viser, at frontmedarbejderne gør deres arbejde bedre eller dårligere (Lipsky 1980: 14, 40, 50, 162-163, 182).

I den kvalitative empiri fremgår det, at flere fængselsbetjente føler sig kontrolleret oppefra, og dermed ikke er relativt fri for tilsyn. Et eksempel herpå er netop, når Kriminalforsorgen opstiller krav om, at der dagligt skal foretages cellevisitation og tages 2 pct. urinprøver af dagens belægningsgrad. Narkotikakontrollens mange urinprøver og visitationer opleves af fængselsbetjentene bl.a. som værende et kontrolelement, idet alt skal registreres. Som én fængselsbetjent siger: *“At vi nu får visiteret de celler hver dag og nu får afholdt de der urinprøver, nu bliver det bare gjort på den måde, fordi de har nogen tal og statistikker, de skal have opfyldt”* (Mads, lukketfængsel1:387). Dermed bliver det centrale tal og statistikker, så ledelsen kan følge op på, om fængselsbetjentene når at foretage de fastlagte daglige visitationer og urinprøver. Hvis dette ikke er tilfældet, reagerer ledelsen ved at ’banke fængselsbetjentene oven i hovedet’ med de manglende udførte kontrolfunktioner (Mads, lukketfængsel1:387). Men de fastlagte standarder for udfærdigelsen af visitationer og urinprøver er ikke altid forenelige med praksis og heller ikke fleksible i forhold til den pågældende dags situation:

”Det kunne jo godt være, at den dag var det mere vigtigt, at jeg fik snakket med Hans Ole ude på gangen, fordi vi var skide uvenner og det tog hele min arbejdsdag, end at det var, at jeg gik ind og fik vendt en eller andens celle, hvor jeg fandt en skruetrækker eller et eller andet [...] Det er nogen gange, at tingene bliver lidt for firkantede i sådan et system her.” (Tenna, lukketfængsel1:408).

Dette er et tydeligt eksempel på, at lederne pga. kontrolstandarder kan få et problematisk forhold til kvaliteten af fængselsbetjentenes arbejde, da lederen ikke ved, om fængselsbetjenten ville have udført sit arbejde bedre ved at snakke med Hans Ole i stedet for at visitere en celle. Yderligere er citatet et eksempel på, at toppen af systemet og fængselsbetjentene har forskellige værdier og prioriteringer, idet indførelsen af minimumskvoter for cellevisitation og urinprøver ikke altid synes forenelige med fængselsbetjentenes prioriteringer som i dette tilfælde, hvor betjenten finder det vigtigere at tale med de indsatte og holde ro og orden på afdelingen, end at visitere celler og lave urinprøver. Den kvalitative empiri vidner generelt om, at fængselsbetjentene ofte i deres daglige arbejdssituationer trækker i en anden retning end ledelsen, når de udøver skøn i situationerne. Fængselsbetjentens personlige kontakt til de indsatte kan ikke kontrolleres i detaljen eller reguleres videre oppefra og dermed har den enkelte fængselsbetjent større magt, end den formelle placering i institutionen tilsiger fængselsbetjenten. Der er her tale om, hvordan politik virker i praksis og nedefra.

Politik på gulvet og flaskehalse

Det synes ud fra empirien, at det er afgørende for fængselsbetjentenes forståelse for ledelsens afgørelser og politiske tiltag, at der tages udgangspunkt i, hvad der er muligt i praksis og ikke på papiret: *“Overordnet set er jeg loyal over for de stramninger, de laver, jeg synes det er fint, vi skal bare undgå den her flaskehals i den anden ende, der skal også være plads til dem [ændringerne], ellers er der jo ikke nogen mening i det”* (Rune, åbentfængsel2:422). Og som én fængselsbetjent så rammende siger: *“Det er politikerne eller dem fra Direktoratet, der laver reglerne, de er nemme at lave, men det ville fandeme være nemmere, hvis de havde været ude og danse på gulvet først”* (Jens, åbentfængsel1:267). Dette citat illustrer meget fint, hvordan fængselsbetjentene oplever, at der kan være en uoverensstemmelse mellem toppen og manden på gulvet. Det synes på baggrund af både den kvalitative og kvantitative empiri at være en generel opfattelse blandt betjentene, at politik ikke altid virker i praksis og at der kan være en divergens mellem ledelsens og fængselsbetjentenes mål, værdier og præferencer: *“Alle deres tiltag fungerer jo ikke i praksis”* (Observation, åbentfængsel1:63). Men tager manden på gulvet ikke ejerskab af politikken, som den er defineret i toppen, vil den heller ikke blive realiseret, som den er tiltænkt. I stedet vil den praktiserede politik variere afhængig af de fængselsbetjente, som skal udføre opgaverne i hverdagen. I et teoretisk aspekt betyder det, at en frontmedarbejder, der er uenig med den pågældende politik, oftere vil benytte sig af skøn og omvendt, hvis frontmedarbejderen er enig, følger frontmedarbejderen de pågældende regler (Adler m.fl. 1993:405).

3.1.2.2 Uklare mål og retningslinjer

I følge Lipsky kan de mange skøn, som frontmedarbejderen dagligt foretager også skyldes, at politik aldrig har helt klare mål, værdier eller retningslinjer. Der er altid indpasset et vist spillerum til den enkelte frontmedarbejder. Et af de iøjnefaldende træk ved mange offentlige ydelser er flertydighed og mangfoldigheden af mål, hvorfor frontmedarbejderne ofte arbejder med et job, som har modstridige og tvetydige mål, som er svære at opnå og videre kan målene forekomme forvirrende og kompliceret at gå til for frontmedarbejderen (Lipsky 1980:40,50,164).

Et eksempel på, at der forekommer modstridige og tvetydige mål i Kriminalforsorgens institutioner, er som tidligere nævnt Kriminalforsorgens dobbelte mål, der i praksis kan forekomme modstridende med 'sikkerhed og orden' på den ene side og 'støtte og motivation' på den anden side. Mål der derfor kan være svære at opnå, samt forvirrende og kompliceret at gå til for fængselsbetjentene i deres arbejde. Videre kan det, at den enkelte fængselsbetjent i sit daglige virke skal skønne mellem principperne i Kriminalforsorgens Principprogram, ses som yderligere et eksempel herpå. Fængselsbetjentene skal lade 'samtlige af Principprogramets principper ligge til grund' for den daglige virksomhed. Et enkelt af principperne vil typisk ikke kunne stå alene, men skal afvejes over for de resterende principper, sådan at udmøntninger af et princip også opfylder de 5 øvrige principper. Af den kvalitative empiri fremgår det, at i situationen kan der, på trods af den indre sammenhæng imellem principperne, forekomme tilfælde, hvor principperne af fængselsbetjentene opleves indbyrdes modstridende og derfor må fængselsbetjentene afveje og skønne mellem principperne (Internetkilde 34). Her resulterer de tvetydige og modstridende mål i, at fængselsbetjenten i bestemte situationer bliver nødt til selektivt at vælge mellem de forskellige principper og skønne, hvilke principper der skal håndhæves i situationen. Hermed kan selve Principprogrammet i sig selv siges at bakke op om Lipskys antagelse, da den kvalitative empiri vidner om, at fængselsbetjentene i situationerne kan have svært ved at udmønte alle principper i samme situation, som ambitionen foreskriver det (Lipsky 1980:14).

I den kvalitative empiri fremgår det, at nogle fængselsbetjente efterspørger klarere retningslinjer og procedurer i forhold til de mange kontrolfunktioner, de skal varetage, da der ofte kan opstå tvivlsspørgsmål i forbindelse hermed. Af spørgeskemaundersøgelsen fremgår det, at 65pct. af fængselsbetjentene synes, at der er klare retningslinjer for udførelsen af kontrolfunktionerne, mens 27pct. mener, der er delvist klare retningslinjer og 7pct. mener, der ikke er klare retningslinjer (Bilag 24). Det kan på baggrund af observationerne også antages, at det, grundet de store variationer mellem fængslerne, afdelingerne og igen i forhold til situationerne, vil være problematisk at give helt klare retningslinjer og specifikke regler i forhold til kontrolopgaverne. Og ifølge Lipsky, kan

frontmedarbejdernes mange skøn skyldes, at frontpersonalet oftest arbejder i situationer, som er for komplicerede til at nedbringe til specifikke regler (Lipsky 1980:14-15).

Kombinationen af de vagt formulerede mål og retningslinjer samt fængselsbetjentenes tolkning af reglerne, indvirker dermed på de skøn, som fængselsbetjentene foretager i løbet af arbejdsdagen. Skøn som er centrale for realiseringen af institutionens mål. Som én fængselsbetjent siger, om de mange måder, man kan være fængselsbetjent på:

”Jeg vil ikke sige, at det er bøjelse af regler, jeg vil sige, at det mere er en fortolkning [...] fordi dybest set, så ved jeg også, at nogle af mine kollegaer siger til mig ind i mellem, når jeg er for pædagogisk, ’prøv lige at høre hvorfor, sådan og sådan?’, og så siger jeg ’at det er derfor og derfor, fordi det er det, jeg har læst mig til’. Og så længe at du har en regelsamling og en lovgivning, der er, som den er, fordi der er elastikker i, og det er der også nødt til at være, ikke, men så kan du altså også bare forvente, at når de folk, alle de forskellige mennesker læser det, så vil du også få nogle forskellige udlægninger. [Så det er mere elastik end det er at omgås reglerne?] Stadigvæk vil jeg sige elastik, ja” (Mike, åbentfængsel1:226).

Her er det centrale, at lovgivningen ikke er mere specifikt formuleret end som så, og derfor efterlader fortolkningen til den enkelte fængselsbetjent.

3.1.2.3 Elastik og spillerum til den enkelte fængselsbetjent

Lige såvel som fængselsbetjentene og ledelsen kan have forskellige præferencer, kan fængselsbetjentenes præferencer indbyrdes synes at variere, hvilket også spiller ind på fængselsbetjentenes måder at håndtere jobbet som fængselsbetjent og måde at skønne på i de konkrete arbejdsituationer. Som én fængselsbetjent svarer på spørgsmålet, om alle fængselsbetjentene er enige om, hvordan man skal håndtere narkotikakontrollen og stofmisbrugsbehandlingen:

“Nej, der er vi jo forskellige, altså vi prøver selvfølgelig og vi ved også godt, at vi skal være ens, men [man]kan jo stille spørgsmål, som man nu lyster, og vi er forskellige og det vil vi jo altid være[...] det kunne jo godt være, at jeg ville sige, at ham her han har virkelig et misbrug og det kan jeg virkelig se og jeg synes virkelig, at vi skal prøve at gøre noget og at vi skal prøve at tage kontakt til misbrugsbehandlerne, hvor en anden fængselsbetjent vil sige, nu har han haft 6 kontaktpersoner og ja, det kan godt være han har et misbrug, men han har jo ikke sagt noget, så ham lader vi lige være. Og det kan man jo gøre, som man vil næsten, eller det kan man ikke, men man kan lade nogle ting flyde bedre end andre ikke, så det vil blive forskelligt[...] vi er så forskellige alle sammen, så det kan aldrig nogensinde blive ens, aldrig” (Betty, åbentfængsel2:489).

Dette indikerer, at fængselsbetjentenes værdier spiller ind på deres individuelle fortolkninger og måden, jobbet håndteres på og dermed også den førte politik. Her er det centrale, at fængselsbetjentene aktivt og bevidst vælger at tolke lovgivningen i den retning, som fængselsbetjentene selv finder passende. Mange fængselsbetjente fortæller også, at der er stor variation mellem, hvilke typer af opgaver de forskellige betjente prioriterer, hvilket hænger sammen med, hvad den enkelte

fængselsbetjent brænder for. Men som én fængselsbetjent siger, er der nogle retningslinjer og et vist spillerum, hvor inden for alle fængselsbetjentene arbejder, men et spillerum hvor: *“Nogen ligger i den øverste grænse og andre i den nederste grænse af spillerummet, nogen gør lidt mere ud af det ene og andre lidt mere ud af det andet og sådan tror jeg, det vil være alle steder, så længe det er mennesker, vi har at arbejde med”* (Peter, lukketfængsel2:538) og en anden fængselsbetjent siger: *“Man må vælge sine interesseområder”* (Tenna, lukketfængsel1:401). Et eksempel på de forskellige individuelle holdningers indvirkning kan, i forhold til narkotikakontrollen, være, når nogle fængselsbetjente synes, at det er 'ok', de indsatte ryger hash, og derfor i et mindre omfang reagerer på, at de indsatte ryger end de fængselsbetjente, som er meget modstandere af de indsattes anvendelse af hash og derfor mere aktivt sætter ind heroverfor. Her må fængselsbetjentene, der accepterer bruget, følge trop og visitere (Rune åbentfængsel2:418). Men generelt synes fængselsbetjentene på baggrund af den kvalitative empiri ikke at opleve den indbyrdes forskellighed som et problem på en lang række områder, da fængselsbetjentene ser det som en naturlighed, at der i arbejdsopgaverne afspejles, at alle mennesker er forskellige. Der er dog undtagelser, når der gribes fat i enkelte arbejdsopgaver.

Af den kvantitative empiri fremgår det også, at knap 2/3 af respondenterne oplever, at det er bestemte kollegaer, der varetager kontrolfunktionerne (Bilag 25). Her er der en tendens til, at fængselsbetjentene fra fællesskabsafdelingerne er mere tilbøjelige til at svare, at det er bestemte kollegaer, der varetager kontrolfunktionerne, idet det gælder for 73pct. opholdt mod 58pct. på behandlingsafdelingerne (Bilag 26). Videre har de yngre fængselsbetjente større tilbøjelighed til at opfatte, at det især er bestemte fængselsbetjente, som varetager kontrolfunktionerne frem for andre (Bilag 27).

Ser man på, hvordan fængselsbetjentene i spørgeskemaet vurderer denne skævhed i varetagelsen af kontrolfunktionerne, fremgår det af spørgeskemaundersøgelsen, at 17pct. af respondenterne ikke oplever skævheden som et problem. Derimod mener 29pct. af respondenterne, at den ulige fordeling af kontrolfunktionerne indvirker negativt på forholdet mellem de fængselsbetjente, som oftest foretager kontrollen og de kollegaer, som ikke gør, mens 2pct. mener, det indvirker positivt på forholdet mellem de fængselsbetjente, som oftest foretager kontrollen og de kollegaer, som ikke gør (Bilag 28)¹¹.

Af den kvalitative empiri fremgår det, at denne ulighed bl.a. skyldes fængselsbetjentenes forskellige interesseområder. Men den ulige fordeling af kontrolopgaverne kan foruden den interesseprægede forklaring også tilskrives kønsaspektet, idet fængselsbetjentene kun må udføre kropsvisitationer og tage urinprøver på indsatte af samme køn. Af spørgeskemaet fremgår det, at 40pct. af respondenter ser de

---

¹¹ Respondenterne har ved disse spørgsmål haft mulighed for at angive flere svarmuligheder.

kønsspecifikke arbejdsopgaver som problematiske, mens 27pct. mener, det er delvist problematisk, og 32pct. ikke oplever de kønsspecifikke arbejdsopgaver problematiske (Bilag 29). Af den kvalitative empiri fremgår det ligeledes, at der er blandede holdninger til skævheden. Mens nogle fængselsbetjente oplever skævheden negativt og oplever arbejdsdelingen som et problem i arbejdsdagen, er andre fængselsbetjente mere afslappet og indforstået med arbejdsdelingen, idet de mener, der forsøges kompenseret herfor ved at fordele andre opgaver i forhold til skævheden i kontrolopgaverne. Eksempelvis fremgår det af observationerne, at kvinderne ofte tager sig af registreringen af urinprøverne i Klientsystemet eller andre opgaver. Der er generelt i observationerne og interviewene en udbredt forståelse for, at det kan forekomme irriterende for de kollegaer, som primært skal foretage urinprøverne, men omvendt en accept af, at det er et forhold, der ikke er så meget at gøre ved, så længe man i Kriminalforsorgen anvender urin til at teste indsatte for brug af narko.

Ansvarlighed

I forhold til fængselsbetjentenes individuelle skøn er det ifølge fængselsbetjentene i den kvalitative empiri vigtigt, at fængselsbetjentene respekterer hinandens faglige afgørelser. Det er vigtigt, at betjentene bakker hinanden op, så man har en ensartet og fælles opfattelse af, hvad de indsatte må og ikke må. Videre er det vigtigt, at fængselsbetjentene inddrager kollegaerne før en procedure ændres og der ikke handles enerådigt. Dermed kan man tale om, at fængselsbetjentene er bundet op på den enkeltes følelse af ansvarlighed over for kollegerne. Lipsky opererer med fire forskellige former for ansvarlighed: ansvarlighed overfor organisationen, ansvarlighed overfor klienter, ansvarlighed overfor loven og ansvarlighed overfor de professionelle normer (Hudson 1993:392). Denne kombinerede ansvarlighed er svær at opnå, når frontmedarbejderne skal udøve en så høj grad af skøn, som der er tilfældet. Hvor skøn i sig selv er uundgåelig, er sandsynligheden for at sikre ansvarlighed meget lille (Hudson 1993:392ff). Fængselsbetjentene synes ud fra empirien at dømmes, at udvise ansvarlighed overfor de fire former for ansvarlighed i varieret grad afhængig af, hvilke fængselsbetjente og afdelinger der er tale om og samt de givne situationer, som fængselsbetjentene befinder sig i.

Fængselsbetjentenes skøn skal udover den enkelte fængselsbetjents værdier og mål, også ses ud fra, hvilket pres fængselsbetjentene er underlagt i forhold til de ressourcemæssige vilkår.

3.1.3 Skøn i forhold til ressourcer – dilemmaet

Eftersom en overvægt af fængselsbetjentenes arbejdsopgaver ligger i forbindelse med narkotikakontrollen og i mindre grad i forhold til stofmisbrugsbehandlingen, fremkommer der i empirien oftere skøn i denne forbindelse. Dermed kan nedprioriteringen af arbejdsopgaver i forbindelse med stofmisbrugsbehandlingen og opprioriteringen af narkotikakontrollen siges at være et større

overordnet skøn, hvorunder der videre er en række skøn forbundet. Følgende afsnit vil tilstræbe at afdække ressourcernes indvirkning på fængselsbetjentenes skøn, både i forhold til misbrugsbehandling og narkotikakontrol.

Den kvalitative empiri vidner om, at fængselsbetjentenes skøn meget ofte er begrundet af fængselsbetjentens vurdering af, hvad der er ressourcer til i den givne situation. Vurderer fængselsbetjenten, at der ikke er ressourcer til, at varetage alle opgaver, som dagen og situationen fordrer, må den enkelte fængselsbetjent prioritere mellem den række af opgaver som måtte foreligge og dermed må den enkelte fængselsbetjent foretage et konkret skøn i situationen.

Tid og prioritering

I følge Lipsky finder frontmedarbejderes beslutningsprocesser ofte sted under forhold, som er begrænset af tid og information. Frontmedarbejderne er grundet begrænsede ressourcer hæmmet i at indhente de fornødne oplysninger og informationer, og dermed hindret i at absorbere disse og træffe beslutninger på baggrund heraf. Frontmedarbejderne kan ofte ikke opfylde deres ansvar på grund af for mange sager og videre betyder de mange sager også, at der er mindre tid til at tage beslutningerne i og at frontmedarbejderen arbejder med en relativ høj grad af usikkerhed (Lipsky 1980:29-30).

Dette fremgår også af den kvalitative og kvantitative empiri. Af spørgeskemaundersøgelsen fremgår det, at 32pct. af fængselsbetjentene ikke oplever at have nok tid i arbejdsdagen til at udføre kontrolopgaverne og 41pct. mener, der delvist er nok tid, mens 26pct. mener, at der er tid nok i arbejdsdagen til at udføre kontrolopgaverne (Bilag 30). Både observationerne og interviewene vidner om, at fængselsbetjentene ofte oplever, at de ikke har den tid, de skal bruge til at varetage de mange opgaver, som kravene lyder på. Derfor må fængselsbetjentene prioritere mellem opgaverne og nogle må tilsidesættes. Flere fængselsbetjente giver i observationerne og interviewene udtryk for, at personressourcerne ikke er fulgt med mængden af arbejdsopgaver, som er intensiveret bl.a. med den skærpede narkotikakontrol. Eksempelvis nævner én fængselsbetjent, at nul-tolerance over for hash ikke slår hensigtsmæssigt igennem, men at der ikke kan gøres så meget herved grundet manglende ressourcer:

”Men der vil være masser af ting, man ville kunne gøre, hvis det var det, man ville sætte alle ressourcer ind på, men det er det jo ikke, for der er stadig en masse sagsbehandling i det daglige i forhold til de indsatte, der også skal passes. Så vi har heller ikke den tid til det, som vi føler, vi måske kunne bruge [...]er der så noget luft en gang imellem, hvor man så kan prioritere, hvad man skal, ’skal jeg gå ned og visitere eller skal jeg få taget de to urinprøver, som vi er bagud’ eller, [...] vi kunne altid bruge flere funktionærer og vi kan ikke blive mindre end det, vi reelt er og det er noget, du vil høre alle de steder, hvor du vil komme rundt, fordi der er skåret så meget ind til benet, at der ikke kan skæres mere. Og sådan er det desværre” (Rune, åbentfængsel2:415).

Flere fængselsbetjente giver i den kvalitative empiri udtryk for, at papirarbejde og sagsbehandling generelt er et omfattende og tidskrævende element i deres dagligdag. Lipsky påpeger også, at sagsbehandling kan betyde, at frontmedarbejderen har mindre tid med klienterne (Lipsky 1980:30-31). Et eksempel herpå er, hvor én fængselsbetjent siger:

”Altså vores ressourcer, vi har ikke mange ressourcer hernede overhovedet, vi har alt for få ressourcer. Vi kunne gøre meget mere, hvis vi var flere. Som for eksempel når vi er på første tur, så er der kun en til 40 fanger, så det er ikke okay, så har man ikke tid til noget. Man har ikke tid til at tale med dem og det er der mange af dem, der har brug for. Og selvfølgelig er der også mange, der sidder og bliver syltet, men vi har ikke tid. Vi har så meget andet, vi skal have styr på [...] Alt det der skal klares først og så er der måske uroligheder nogle steder, rapporter og strafcelle anbringelse og urinprøver. Ja men der er rigtigt mange ting [...] Vi må tage det, der kommer først og vi prioritere. Og de indsatte der så sidder og ikke har det så godt, de kommer i sidste ende” (Anna, åbentfængsel1:282).

Hermed bliver papirarbejde og eventuelle konflikter prioriteret over kontakten til den indsatte samt indsigten i den indsattes situation og dermed prioriteret over den dynamiske sikkerhed. Ligeledes fremgår det af observationerne og interviewene, at sagsbehandling prioriteres, også over visse kontrolfunktioner som fx cellevisitation: *”Hvad der er vigtigst, og som oftest er det jo altså vigtigere at få fat i kommunen eller boligselskabet eller hvad man nu er ude i, hvis det er sådan nogen opgaver, så må visitationen simpelthen ligge” (Tove, lukketfængsel2:562).* Omvendt siger én fængselsbetjent, at resourcespørgsmålet er en prioriteringssag om, hvordan man bruger sin arbejdstid: *”Hvis jeg er på arbejde i ni timer, så har jeg ikke arbejde til alle ni timer, jeg sidder jo også mange gange bare og snakker. Jeg kan jo bare. Hvis jeg havde flere arbejdsopgaver, så vil jeg jo nok bare ikke sidde og snakke så meget med de indsatte eller gå ned ad gangen. Det er jo bare prioritering” (Lau, åbentfængsel2:441).* Hermed synes resourcespørgsmålet at være tæt forbundet med, hvad den enkelte fængselsbetjent mener, at han/hun skal varetage af arbejdsopgaver og hvordan vedkommende prioriterer mellem arbejdsopgaverne. Yderligere synes fængselsbetjentens vurdering af ressourcerne også at være bundet op på de kontekstuelle betingelser, som kan varierer meget mellem fængslerne og afdelingerne afhængigt af normerne for, hvad der skal prioriteres de pågældende steder, som indikeret ovenfor.

Flere fængselsbetjente fortæller også, at skøn og vurderinger er situationsbestemt, hvorfor udfaldet af fængselsbetjentenes skøn ofte kan afhænge af situationen på afdelingen og af tiden, der er til opgaverne den enkelte dag. Eksempelvis fortæller én fængselsbetjent, at det kan variere, hvor meget tid af arbejdsdagen han bruger på personvisitering, cellevisitering og urinprøver: *”Det er forskelligt i perioder, [...] Det er jo også nogle gange man gør det og andre gange ikke [...] der er da også dage, hvor man lige pludselig ikke har tid til det og så får man ikke gjort det. Så vil det være noget af det, man tilsidesætter for at lave nogle andre opgaver” (Lau, åbentfængsel2:447).* Dermed synes det som en helt integreret del af fængselsbetjentenes hverdag, at de ikke har tid til at varetage alle opgaverne og derfor prioriterer mellem arbejdsopgaverne. Videre

synes den kvalitative empiri hermed at underbygge Lipskys antagelse om, at frontmedarbejderen arbejder med en relativ høj grad af usikkerhed grundet den begrænsede tid til at udføre opgaverne.

Af den kvalitative empiri fremgår det, at fængselsbetjentene i forhold til stofmisbrugsbehandlingen ofte ikke har den fornødne information om eller kendskab til behandlingen, og derfor på et mangelfuldt grundlag må servicere de indsatte. Et andet mere konkret eksempel på en situation, hvor én fængselsbetjent må skønne på et mangelfulgt grundlag, er i forbindelse med de indsattes indkøbstur i Brugsen. Her føler én fængselsbetjent sig overbevist om, at en indsat er påvirket af alkohol, da denne tilsyneladende skulle lugte af spiritus, hvorfor den indsatte efter indkøbsturen bliver spiritustestet. Her skønner fængselsbetjenten i situationen, at der skal foretages en kontrol på baggrund af hendes personlige skøn og uden at have nogle håndfaste informationer eller at have talt med den indsatte herom. Den indsattes promise er 0,0, og kontrollen afføder vrede, brok og en uretfærdighedsfølelse hos den indsatte (Observation, åbentfængsel1:22). Her underbygger den kvalitative empiri Lipskys antagelse om, at frontmedarbejderen arbejder med en relativ høj grad af usikkerhed grundet frekvensen eller hurtigheden, hvormed fængselsbetjentene skal træffe beslutningerne.

Omvendt kan det personlige skøn ifølge den kvalitative empiri resultere i, at den fornødne information netop indhentes. Under observationerne skønner en afdelingsleder efter fund af, hvad der umiddelbart ligner tyvekoster, efter en cellevisitation, at den indsatte ikke skal have inddraget sin frigang i første omgang. Afdelingslederen vil ikke handle, før noget er sikkert og beder derfor politiet undersøge sagen og afdelingslederen vil tale med den indsatte for at få afklaring. Afdelingslederen skønner her, at der ikke skal sanktioneres inden forholdene er ordentligt belyst, da det vil ødelægge det uddannelsesforløb, den indsatte er i gang med uden for fængslet (Observation, åbentfængsel2:139). Begge eksempler på at det personlige skøn afhænger af situationen og fængselsbetjentenes måde at skønne, hvilket kan variere meget. Men fælles for fængselsbetjentene er det personlige skøn.

Af spørgeskemaundersøgelsen fremgår det også, at 79pct. af fængselsbetjentene i spørgeskemaundersøgelsen i nogen eller høj grad bruger deres personlige dømmekraft og erfaring i forhold til narkotikarelaterede sanktioner overfor de indsatte, mens knap 10pct. svarer 'slet ikke' eller 'i ringe grad' (Bilag 31). Her er det centrale, at betjentene bruger deres personlige dømmekraft og erfaring, hvilket kan give en indikation af, at en overvejende del af fængselsbetjentene bruger sig selv og ikke kun retter sig efter de fast formulerede regler.

Personlige ressourcer og en realistisk opgave?

Ifølge Lipsky kan frontmedarbejderne også mangle personlige ressourcer i udførelsen af deres arbejde, hvilket kan indvirke på det arbejde, frontmedarbejderen udfører. Dette kan fx både være fordi frontmedarbejderen er undertrænet eller uerfaren. Her siger Lipsky også, at der går en lang periode, før de mere erfarne frontmedarbejdere stoler på de mindre erfarne medarbejdere (Lipsky 1980:30-31). Flere fængselsbetjente omtaler, at mangel på erfaring kan resultere i, at nye fængselsbetjente ikke føler sig rustet til at foretage skøn i udførelsen af deres arbejde, hvorfor de i stedet følger reglerne. Som en erfaren fængselsbetjent udtrykker, så har de erfarne betjente elastik i forhold til reglerne, mens de uerfarne skal følge reglerne: *”Til vores unge mennesker, I er nødt til at følge reglerne, til I har set lyset fra den anden ende, så kan I begynde selv, og være jer selv og vurdere, men så længe man er prøvebetjent, så skal man ikke vurdere, der skal man følge reglerne ”* (Jens, åbentfængsel1:266-267).

Af den kvalitative empiri fremgår det, at der også kan forekomme andre grunde til, at fængselsbetjentene holder hårdt på reglerne. Flere fængselsbetjente fortæller under observationerne, at det ofte sker, at man som fængselsbetjent brænder ud med tiden og ikke kan rumme de indsatte, forandringer eller bestemte arbejdsopgaver og dele af jobbet. Én fængselsbetjent fortæller under observationerne fx, at hun oplever, at alle fængselsbetjente gerne har villet støtte og motivere på et tidspunkt i karrieren, men at Kriminalforsorgen er et gammelt stift system, hvor man mange gange føler, man løber hovedet mod muren, hvorfor man som fængselsbetjent til sidst giver efter og holder sig til kontrolfunktionen. Videre siger hun, at det derfor kan ’virke som om, man som fængselsbetjent holder hårdt mod hårdt og mister synet for mennesket og bare ser de indsatte som fangere med tiden’ (Observationer, åbentfængsel1:48). Ifølge Lipsky er denne form for tilbagetrækning fra virkeligheden eller psykologisk fra arbejdet og klienterne en måde, folk reagerer på, hvis der er for meget stress på arbejdet (Lipsky 1980:142), hvilket flere af de ældste fængselsbetjente giver udtryk for og fortæller, at deres hoveder er fyldt op med fangenumre, historier og arbejdsinformationer.

Frontmedarbejderne oplever deres arbejdssituationer som individer, og når de er under pres og stressede, hvilket de ofte er, reagerer de også individuelt (Lipsky 1980:31). Fængselsbetjentene angiver også, at én fængselsbetjents måde at handle på, kan afhænge af fængselsbetjentenes personlige overskud og humør. Eksempelvis nævnes det under observationerne, at der i forbindelse med urinprøvekontrol skal være overskud til at klare de verbale konfrontationer, der kan opstå som følge af urinprøvekontrollen: *”Hvis man ikke lige er oplagt [og kvinderne] skal bestemme det skal være nu, [for] kvinderne kan sagtens synes, at der skal foretages kropsvisitationer og pisprøver her og nu og lige omgående, for det er os mænd, der skal tage balladen”* (Observation åbentfængsel1:65). Ifølge betjenten ønsker kvinderne videre flere

kropsvisitationer, fordi de ikke selv skal gøre det (Observation, åbentfængsel1:65). Behovet for fængselsbetjentenes personlige overskud og humør underbygges af én fængselsbetjents kommentar om, at klientellet på behandlingsafdelingen er blevet yngre og mere krævende i forhold til opdragelse i pli og gensidig respekt, hvorfor fængselsbetjentene: ”Godt [kan] mærke, at hvis man selv er træt og lunten er kort, puh ha så er de altså tunge at danse med sådan en dag, hvor man skal bede dem om at rette ind til højre op til flere gange”, hvorfor man som fængselsbetjent på behandlingsafdelingen skal være meget tålmodig (Sandie, lukketfængsel1:288).

Ifølge Lipsky ligger det ofte i arbejdets natur, at noget arbejde simpelthen ikke kan blive lavet ordentligt af frontmedarbejderen, givet tvetydigheden af mål og teknikken af bestemte sociale services (Lipsky 1980:30-31). Det fremgår også af den kvantitative empiri, at fængselsbetjentenes arbejde kan opleves svært at udføre ordentligt. 46pct. af fængselsbetjentene angiver, at narkotikakontrollen kun delvis er mulig at håndhæve i forhold til lovgivningen. Men 38pct. af fængselsbetjentene mener, at det er muligt og 8pct mener, at det ikke er muligt (Bilag 32). Typisk påstår frontmedarbejderne ifølge Lipsky ikke, at de laver et perfekt arbejde eller at de laver arbejdet som de burde, men kun at de gør det, så godt de kan, indenfor de ressourcer og begrænsninger de har (Lipsky1980: xiii, 82-83). Dette er også tilfældet for fængselsbetjentene. Et eksempel herpå i forhold til narkotikakontrollen er, at fængselsbetjentene efter visitation godt er bevidste om, at de indsatte søger til andre afdelinger for at købe nye stoffer, men det kan fængselsbetjentene ikke gøre så meget ved:

”Jamen vi kan prøve at se, om vi kan tage dem, men vi kan jo ikke jagte dem dagen lang, det kan vi jo vitterligt ikke.[...] Vi ved da sådan også så nogenlunde, hvem det er, der har brug for det, men vi kan jo ikke tage dem sådan hver gang, de har været et andet sted henne. Vi gør det så godt vi kan” (Betty, åbentfængsel2:483).

Et andet oplevet eksempel på, at fængselsbetjentene ikke påstår, at de laver et perfekt arbejde, men at de gør det så godt, de kan, er i forhold til, at fængselsbetjentene skal hjælpe de indsatte på rette køl igen. Generelt synes empirien at indikere, at fængselsbetjentene tilstræber at gøre deres job så godt, som rammerne tillader det i forhold til den overordnede ’Kamp mod Narko’: ”Der bliver gjort det man efter bedste evne føler, man skal gøre, det tror og håber jeg på” (Jens, åbentfængsel1:269).

De fysiske forhold

Videre fremgår det af den kvalitative og kvantitative empiri, at de fysiske forhold og ressourcer ikke altid er lige tilfredsstillende i følge fængselsbetjentene. Af spørgeskemaet fremgår det, at 44pct. af fængselsbetjentene oplever, at forholdene til at udføre urinprøver fungerer tilfredsstillende, mens 23pct. svarer kun delvist og 25pct. ikke mener, forholdene er tilstrækkelige (Bilag 33). Ser man på tværs af

fængselsstyperne, er de åbne fængsler mere positive stemt overfor forholdene til at udføre urinprøver, idet 55pct. mener, forholdene fungerer tilfredsstillende, hvilket kun gælder for 37pct. af fængselsbetjentene på de lukkede (Bilag 34). Af den kvalitative empiri fremgår det, at flere af fængselsbetjentene på statsfængslet i Østjylland, som blev bygget for tre år siden, er utilfredse med de fysiske forhold ved urinprøvekontrol, hvilket også underbygges af spørgeskemaundersøgelsen, hvor kun 19pct. angiver, at forholdene er tilstrækkelige (Bilag 35). Her kan det vække undren, at et nybygget fængsel som Østjylland ikke har fået installeret ordentlige forhold til urinprøver i lighed med ældre fængsler, som fx Søbysøgård, som er en gammel herregård og har eksisteret forud for kravet om urinprøvekontrol. I forlængelse heraf kan det videre nævnes, at der heller ikke er opført nok lokaler i det nybyggede fængsel i Østjylland i forhold til behandlingsafdelingen, hvorfor stofmisbrugsbehandlingen på behandlingsafdelingen foregår ude i fællesarealet. Dette kan afføde problemer, da behandlerne ikke ønsker, fængselsbetjentene færdes på fællesarealerne under selve behandlingen, hvilket betyder at fængselsbetjentene ikke kan udføre deres arbejdsopgaver, imens der er behandling. Her må fængselsbetjentene, som en betjent siger, skønne mellem hensynet til behandlernes forespørgsel og ledelsens krav: *"Men samtidig har jeg jo også en leder, der siger til mig, at jeg skal ud og visitere, så det kan godt give nogen gnidninger der, hvor man tænker, hvad så? Hvilken arbejdsopgave er så lige nøjagtig her vigtigst"* (Interview:554).

Af spørgeskemaet fremgår det videre, at fængselsbetjentene overordnet ikke oplever, at de fysiske forhold er tilstrækkeligt for at udføre optimal visitation, eksempelvis i forhold til at der ikke er nok detektorer, scannere og hunde til rådighed i forbindelse hermed. Mens knap ¼ af fængselsbetjentene mener, forholdene er tilstrækkelige ved visitation, mener knap 1/3 forholdene kun fungerer delvist og godt 1/3 af fængselsbetjentene i spørgeskemaet mener ikke, at forholdene er tilstrækkelige for at udføre en optimal visitation (Bilag 36). Fængselsbetjentene fortæller under observationerne og interviewene, at det ville gøre deres arbejde en del nemmere, hvis de eksempelvis havde flere hunde, de kunne bruge: *"Altså hvis vi havde hunde med, så vil det være lidt nemmere"* (Anna, åbentfængsel1:279). Af observationerne fremgår det videre, at flere fængselsbetjente oplever, at pottetvagt er en ressourcekrævende måde at prøve at forhindre indsmugling af rusmidler i fængslet. Derfor efterlyser fængselsbetjentene scannere til at afløse pottetvagten, når den almindelige kropsvisitation ikke er tilstrækkelig. Og som én fængselsbetjent siger i den forbindelse: *"Når de har råd til at smide millioner efter behandlingsprogrammer og drømmete, så kunne der vel også blive råd til en scanner som i lufthavnen"* (Observation åbentfængsel1:45).

Af observationerne fremgik det, at flere fængselsbetjente oplevede, at de fysiske forhold ved cellevisitation var problematiske, grundet de indsattes mange private effekter på cellerne. Dette

underbygges i spørgeskemaet, hvor 70pct. af fængselsbetjentene oplever, at de fysiske forhold på cellerne er problematiske, når cellerne skal visiteres, mens 20pct. svarer delvist og kun 8pct. af betjentene finder ikke, at forholdene er problematiske (Bilag 37). Mange fængselsbetjente fortæller i observationerne og interviewene, at det kan tage meget lang tid at visitere nogle celler og andre celler kan visiteres på kort tid:

”Ja, men i et lukket fængsel, der er der helt klare regler for hvad du må have med ind, der er ikke rigtig nogle regler for det i et åbent fængsel. Du kan jo bare gå ned af gange, du kan se på nogle stuer er der ingen ting og andre har en opholdstuen af en anden verden. Det tager jo oceaner af tid at gå i gennem [...]Der er jo stuer, hvor man skal bruge halvanden time på at visitere og så er der en stue, hvor man kan gøre det på ti min.” (Lau, åbentfængsel2:448).

Som det fremgår af citatet, så indikerer den kvalitative empiri, at der er større problem med de fysiske forhold i cellen i de åbne fængsler end i de lukkede fængsler. En hypotese der ikke støttes op af den kvantitative empiri (Bilag 38). Men den kvalitative empiri vidner altså om, at fængselsbetjentene oplever, at det er et stort problem med for mange ejendele på cellen, når der skal visiteres, da det betyder, at cellerne tager alt for lang tid at visitere. Når de fysiske forhold ikke er tilstrækkelige, fremgår det af den kvalitative empiri, at fængselsbetjentene kan opleve opgaverne frustrerende og hæmmende i forhold til deres muligheder for at udføre opgaverne optimalt, ligesom det kan have en betydning for, hvordan fængselsbetjenten skønner, at han bedst muligt håndterer den konkrete situation.

3.1.4 Genveje, rutiner og simplifikationer

At fængselsbetjentene i de daglige arbejdssituationer står i et dilemma grundet ressourceallokeringen samt afvejningen mellem de til tider modsatrettede krav oppefra ledelsen og fra de indsatte, gør altså, at betjentene ender med at foretage en række skøn. At skønnene foretages under begrænsede ressourcer gør, ifølge Lipsky, at frontmedarbejderne tilstræber at udforme nogle genveje, simplifikationer og strategier i arbejdet, så ressourcerne, der er til rådighed, udnyttes maksimalt. Dette for at klare uvisheden og arbejdspresset samt beskytte arbejdsmiljøet (Lipsky 1980:xiii,18). Når frontmedarbejderen udvikler disse rutiner og simplifikationer, skaber frontmedarbejderen rent faktisk politik, idet disse rutiner reelt bliver den førte politik og den service, som organisationen yder, uanset hvad der måtte stå i de formelle bestemmelser (Lipsky 1980:xii,83-84; Jespersen 1996:66). Dermed ender frontmedarbejderen med at lave politik under omstændigheder, som de ikke selv har valgt (Lipsky 1980: xiii,82-83).

I den kvalitative empiri er det tydeligt, at fængselsbetjentene må udøve skøn og udvikler genveje samt skaber rutiner og simplifikationer for at gøre opgaverne håndterbare og for at klare presset og ansvaret. Rutiner og simplifikationer, der udspringer af betjentenes begrænsninger, både i forhold til begrænsede personlige ressourcer, de fysiske forhold samt den manglende tid, som fører til betjentenes prioriteringer mellem opgaverne, som det fremgik af de ovenstående afsnit. Eksempelvis fortæller én fængselsbetjent om, hvordan han vælger stuer ud til visitation, som er lettere at visitere: *”Der også er andre steder [celler], hvor man ved, at man ikke finder noget, men så har man jo lavet sit arbejde, så har man visiteret [...] lidt doven må man også gerne have lov at være”* (Lau, åbentfængsel2:448). Dette er et eksempel på, hvordan en betjent udvikler en genvej til at håndtere de problematiske fysiske forhold på cellerne. I forlængelse heraf kan fængselsbetjentenes simplificering af reglerne og den daglige visitation af en til to celler ligeledes nævnes som en af fængselsbetjentenes strategier til at håndtere de begrænsede ressourcer: *”Det kan så ikke altid lade sig gøre, for hvis der er en dag, hvor der er 117 andre opgaver, så er det, det der ikke bliver nået, men hvis der så er en dag, hvor der er god tid, så kan det være de giver den en skalle og tager 3 eller 4”* (Sara, lukketfængsel2:502). Dette er tydelige eksempler på, hvordan fængselsbetjentene under begrænsede ressourcer udformer nogle praksisser og strategier i arbejdet, så ressourcerne, der er til rådighed, udnyttes efter, hvad betjentene vurderer, er mest hensigtsmæssigt. En anden fængselsbetjent fortæller om en simplifikation, at han tidligere, i et lukket fængsel, for at undgå en pottevagt med en indsat, der på den foregående pottevagt havde præsteret at kaste med sin afføring efter betjentene, valgte et alternativ. Dette bestod i, at fængselsbetjentene mod reglerne anvendte bagagescanneren til at kontrollere den indsatte for eventuelle ulovlige genstande i kroppen. Ifølge betjenten sparede det dem for rigtig meget tid og personressourcer ved at scanne i stedet for at afvikle pottevagten (Observation åbentfængsel1:45). Her er der tale om et groft tilfælde af fængselsbetjentenes simplifikation af arbejdsopgaverne, som strider imod institutionens politik.

Fængselsbetjentene fortæller selv under indhentningen af den kvalitative empiri om deres udviklede genveje, rutiner og simplifikationer, hvilke ofte fremstår som bevidste valg, men nogle mere frivillige end andre. Betjentenes erfaring synes generelt at være en afgørende faktor i denne forbindelse til at danne beslutningsgrundlag og simplifikationer ud fra. Det synes fx at være en fællesopfattelse blandt fængselsbetjentene, at det er nemmere at sige nej som betjent, end det er at forholde sig til den indsatte og dennes ønsker. En simplifikation, som ingen af betjentene i den kvalitative empiri selv mener, de anvender, men kun kommenterer, at visse kollegaer arbejder ud fra. Eksempelvis fortæller fængselsbetjentene fra en behandlingsafdeling, at betjentene fra fællesskabsafdelingerne ofte siger nej, fordi det er det nemmeste. Foruden disse simplifikationer og genveje kommer de i rapporten nævnte normer på afdelingerne, som oftest kan ses som udviklede rutiner til at simplificere jobbet som

fængselsbetjent. Disse eksempler illustrerer alle, hvorledes betjentene i forskellige situationer udvikler rutiner, simplifikationer og genveje til at håndtere de manglende ressourcer samt klare uvisheden, arbejdspresset og beskytte arbejdsmiljøet. Samtidig illustrerer eksemplerne, hvordan fængselsbetjentene afviger fra de formelt gældende regler og laver politik på gulvet, men en politik, der udvikles under omstændigheder, som betjenten ikke selv har valgt og ofte ikke selv er herrer over.

Generelt vidner den kvalitative empiri om, at fængselsbetjentene på forskellige områder udvikler genveje, simplifikationer og strategier i deres forsøg på bedst muligt at varetage de mange opgaver jobbet kræver af dem. Ifølge Lipsky bliver frontmedarbejderne nødt til at have noget reservekapacitet, til hvis der skulle komme noget uforudset (Lipsky 1980:126), hvilket der ofte opstår i en betjents arbejdsdag. I følge den kvalitative empiri fremgår det, at der altid sker en masse uforudsete ting på en arbejdsdag i fængslet. Fængselsbetjentenes opgave er som én fængselsbetjent siger:

”Arbejdsopgaverne er at få hverdagen til at køre i sådan en uge her, så er der jo nogle faste ting og så er der alle det løse, som der ikke er nogen der kender til, før man møder ind, som fx ballade eller at de indsatte lige pludselig kommer og spørger om et eller andet, som man skal tage stilling til og formidle videre til nogle andre for at få et svar og sådan noget der, altså det er jo delt op med faste rutiner og så det uforudsete. Sådan er det bare. Det er ikke noget, man tænker over, sådan er det bare, når man møder ind ved man, hvordan man starter, fx skal de indsatte lukkes ud om morgenen kl.7.00 og så tager vi den derfra” (Steffen, lukketfængsel1:304).

Her anlægger betjenten en meget pragmatisk tilgang samt accepterer arbejdsvilkårene og ser disse som en naturlig del af jobbet. En anden vinkel, den kvalitative empiri kaster over de uforudsete hændelser, er, at disse resulterer i betjentene ikke når alle dagens arbejdsopgaver. Til trods for betjentene udvikler teknikker og simplifikationer, kan der alligevel være opgaver, betjentene ikke når eller magter, som én betjent giver udtryk for under observationerne, er der mange kommunikationssvigt mellem de ansatte: *”Mængden af informationer gør, at man aldrig kommer igennem det, man skal have læst og det er ikke til at rumme alle de oplysninger, fordi der altid lige er en forstyrrelse og der altid lige sker noget uforudset” (Observation åbentfængsel1:65).*

Slutteligt må det på baggrund af ovenstående gennemgang af fængselsbetjentenes skøn konstateres, at betjentene kan have en stor og afgørende indflydelse på, hvordan og i hvilket omfang narkotikakontrollen og misbrugsbehandlingen implementeres og kommer til udtryk i praksis. Dette ikke nødvendigvis fordi fængselsbetjentene tilstræber at undergrave de politiske mål, men fordi betjentene bl.a. grundet manglende klarhed i målene og opgavevaretagelsen samt manglende ressourcer til at opnå disse mål, må foretage skøn og prioriteringer mellem opgaverne. Fængselsbetjentenes skøn og prioriteringer får dermed mærkbare konsekvenser for den udførte politik og dermed for politik i

praksis. Derfor er det, for at forstå implementeringen af narkotikakontrollen og misbrugsbehandlingen nødvendigt, at forstå fængselsbetjentene og deres vilkår.

I forlængelse heraf synes det videre interessant at afdække, hvad fængselsbetjentene generelt synes om selve politikken 'Kampen mod Narko' og hvilken betydning de erfarer politikken har.

3.2 Holdning til politik og politiks betydning

Hver dag fængselsbetjentene går på arbejde, implementerer de som et led i deres arbejdsopgaver dele af politikken 'Kampen mod Narko'. Men hvad er deres holdning til den politik, de arbejder med hver dag? Hvilken betydning mener betjentene, at politikken har for omfanget af narkotika i fængslet? Hvilken betydning oplever de, at politikken har for den enkelte indsatte? Det er spørgsmål som disse, der bliver besvaret i det nærværende afsnit.

3.2.1 Fængselsbetjentenes holdninger til narkotikakontrollen

Som det fremgår af nedenstående tabel, tilkendegiver respondenterne i spørgeskemaundersøgelsen, at en stor del af fængselsbetjentene som helhed er positivt stemt overfor narkotikakontrollen, mens en lille del forholder sig negativt:

Tabel 8: Holdning til narkotikakontrollen

	Antal	Procent
Klart negativ	16	4,6
Overvejende negativ	36	10,4
Hverken eller	41	11,8
Overvejende positiv	137	39,6
Klart positiv	87	25,1
Ved ikke	29	8,4

At fængselsbetjentenes holdning til narkotikakontrollen primært er positiv bliver også bekræftet gennem den kvalitative empiri, som giver et mere nuanceret billede af betjentenes holdning til narkotikakontrollen. Overordnet mener fængselsbetjentene, at det er rigtigt godt, at der i dag er konsekvenser, når de indsatte laver noget ulovligt: ”Jeg synes, når man har en aftale om, at det er ulovligt at tage narko og at det er ulovligt her i fængslet, så må det også have en konsekvens, hvis man gør det, så det, synes jeg, er godt” (Janne, lukketfængsel1:339). Men samtidig giver nogle af betjentene også udtryk for, at de savner information om, hvorfor loven er, som den er og hvad meningen bag hele loven er:

”Jeg synes, at man savner [...] hvorfor gør vi det, og hvad er meningen, altså hvad er det vi gerne vil opnå? Fordi jeg har ikke nogle problemer med at gøre det, jeg skal sku nok gøre det [...] men hvad er det vi gerne vil opnå? [...] Hvad er det for nogle folk vi gerne vil have fat i? Er det dem alle sammen, skyder vi bare med

spreddehagl? [...] vil [vi] gerne have fat i dem alle sammen, der tager stoffer, eller er det den lille narkoman, I vil have fat i? [...] Hvad vil vi med det her altså” (Mike, åbentfængsel1:225).

En af de ting, som fængselsbetjentene påpeger, som særlig positiv ved narkotikakontrollen, er, at der med loven er blevet indført konsekvenser ved det, de indsatte laver. Nu er der pludselig sanktioner og goder ved de indsattes handlinger, hvilket giver betjentenes arbejde noget mening og substans: ”Der er et stort problem med stoffer i fængslerne og det er rigtigt godt med 0-tolerance, fordi det giver vores arbejde noget mening, nu er der pludselig konsekvenser for de indsatte, når de laver noget, de ikke må, hvilket der ikke var førhen” (Observation, lukketfængsel2:158). I den forbindelse påpeger betjentene, at det er fint med kontrol, men der skal både være plads til ’konsekvenser og gulerødder’. Fængselsbetjentenes myndighedsudøvelse bliver ifølge Järvinen her synlig, fordi den bygger på regler, hvor der er konsekvenser og overskridelserne af reglerne kan ankes eller efterprøves ad retslig vej (Järvinen 2005:9).

Det er ikke alle fængselsbetjente, der er positivt stemt over for narkotikakontrollen, hvilket tabel 1 ovenfor også indikerer. I den kvalitative empiri giver flere betjente udtryk for, at narkotikakontrollen medfører nogle negative konsekvenser:

”Det er overvejende negativt fordi, at det fører altså negative ting med sig. [...] et eller andet sted, så fejler processen [...] når det ikke virker, så er man nødt til at prøve noget andet, men man skal blive ved med at prøve, man må for guds skyld ikke lade være med at prøve, som man gør nogle steder, når de sidder i spjældet, bare lade være og så bare sige, nu er I her, og så, lukker vi jer ind. Jeg synes, at man skal blive ved med at prøve, der er en vej, og det er kun op ad bakke. Men man skal blive ved med at prøve. Det har man et ansvar til” (Mike, åbentfængsel1:220).

Flere fængselsbetjente fortæller, at et af de største problemer for dem er, at de ikke har nok beføjelser til at stoppe, at narkotika kommer ind i fængslerne. Det er især i forbindelse med indsmugling, at betjentene ikke føler, de har de beføjelser, de gerne vil have. I den forbindelse oplever betjentene det som et problem, at de ikke må visitere de besøgende og at pottetvagt er den eneste mulighed, de har for at undersøge, om de indsatte smugler noget med ind via kroppen. Alle betjentene giver udtryk for, at man aldrig kan stoppe indsmuglingen af stoffer i fængslerne med den nuværende lovgivning. De fortæller, at hvis indsmuglingen skal stoppes, skal der bruges helt andre midler:

”Det kunne være med rudebesøg og ingen udgang. For hvis man virkelig vil stofferne til livs, så bliver man nødt til at slå hårdere ned. Men hvis man vælger den vej, vil det give andre sociale problemer og så er det ikke længere kun en frihedsstaf, som det er meningen med en fængselsstraf. Og hvilke fanger vil man få ud af det, hvis alt det sociale tages fra dem og det vil i sidste ende give store resocialiseringsproblemer, når den indsatte skal ud i virkeligheden igen. I stedet var det eksempelvis en mulighed, hvis man kunne scanne den indsatte efter besøg og udgang, så man kan se om de skjuler noget i kroppen” (Observation, lukketfængsel2:169).

Som citatet indikerer, vil betjentene gerne have flere beføjelser til at stoppe indsmuglingen, men de ønsker på ingen måde at gå til ekstremer, da dette på ingen måde vil gavne den indsatte eller samfundet som helhed.

Omkring 50pct. af fængselsbetjentene svarer i spørgeskemaet, at de oplever, at der er for lidt kontrol i forhold til kropsvisitation, cellevisitation samt visitation af fællesarealer på deres afdeling, omkring 50pct. svarer, at det er tilstrækkeligt. Næsten ingen af respondenterne synes, der er for mange visitationer. Omkring 70pct. mener, at der er tilstrækkelig med urinprøver, mens de omkring 30pct. af besvarelserne fordeler sig ligeligt på svarkategorierne 'utilstrækkelig' og 'for meget' (Bilag 39). Her er det især de yngre og mere uerfarne fængselsbetjente, der mener, at kontrollen i nogle tilfælde er utilstrækkelig, mens de ældre og mere erfarne fængselsbetjente giver udtryk for, at de synes, kontrollen er tilstrækkelig (Bilag 40). Under observationerne og interviewene giver betjentene samtidig udtryk for, at det er vigtigt, at der er en balance mellem 'sikkerhed og kontrol' på den ene side og 'støtte og motivation' på den anden side, da for meget kontrol vil ødelægge tillidsforholdet mellem indsatte og fængselsbetjentene, hvilket vil blive uddybet i et senere afsnit.

3.2.2 Typer og omfanget af narkotika

Da målet med 'Kampen mod Narko' er at bekæmpe narkotika i fængslerne, er det relevant at afdække, hvilke typer og i hvilket omfang narkotika forefindes i fængslerne, for derefter at belyse kontrollens betydning herfor.

Der er stor forskel på, hvor ofte de forskellige typer af rusmidler forekommer på den enkelte afdeling i fængslerne. Af tabellen herunder fremgår det, at hash er den type rusmiddel, der forekommer oftest på de enkelte afdelinger, og små 75pct. af betjentene svarer i spørgeskemaundersøgelsen, at hash forekommer dagligt eller ugentligt på afdelingen. Hårde stoffer og anabolske steroider er de typer rusmidler, der figurerer næst flest gange på de enkelte afdelinger, mens alkohol er den type rusmiddel, der forekommer mindst på afdelingerne:

Tabel 9: Typer af rusmidler der forekommer på afdelingen

	Alkohol	Anabolske steroider	Hårde stoffer (fx kokain, heroin, amfetamin)	Hash
Dagligt	0,6pct.	10,4pct.	14,7pct.	57,5pct.
Ugentligt	3,5pct.	13,9pct.	25,4pct.	16,5pct.
Månedligt	18,5pct.	23,4pct.	30,1pct.	10,7pct.
Årligt	47,4pct.	24,6pct.	16,5pct.	11,6pct.
Aldrig	22,8pct.	8,1pct.	5,2pct.	1,2pct.
Ved ikke	7,2pct.	19,7pct.	8,1pct.	2,6pct.
Total	100,0pct.	100,0pct.	100,0pct.	100,0pct.

Der er forskel på, hvor ofte de forskellige typer af rusmidler forekommer afhængigt af fængsels- og afdelingstype. Alkohol, anabolske steroider og hårde stoffer forekommer oftere i de åbne i forhold til de lukkede fængsler (Bilag 41). Dette kan hænge sammen med, at det i følge fængselsbetjentene er nemmere at indsmugle stofferne i de åbne end de lukkede fængsler. Ligeledes er der også forskel på, hvor ofte hash, anabolske steroider og hårde stoffer forekommer på afdelingen, alt efter hvilken type af afdeling, der er tale om. Alle tre typer af rusmidler forekommer oftest på fællesskabsafdelingerne og mindst på kontraktafdelingerne og behandlingsafdelingerne (Bilag 42). En tendens der også kommer til udtryk i det kvalitative materiale, hvor betjentene på kontraktafdelingerne og behandlingsafdelingerne fortæller, at de i lange periode oplever, at afdelingerne er helt stoffrie, mens fængselsbetjene på fællesskabsafdelingerne fortæller, at der på disse afdelinger ofte er mange stoffer. Der en tendens til, at de mandlige betjente mener, at de fire forskellige typer af rusmidler forekommer oftere på afdelingen end kvinderne mener (Bilag 43).

3.2.2.1 Narkotikakontrollens betydning for omfang af stoffer på afdelingen

Af spørgeskemaet fremgår det, at størstedelen af respondenterne mener, at de tre forskellige typer af visitationer og urinprøvekontrollen har en positiv eller ingen indvirkning på omfanget af stoffer. Det er et fåtal af respondenterne, der mener, at de fire former for narkotikakontrol indvirker negativt på omfanget af stoffer på afdelingen (Bilag 44). Den kvalitative empiri vidner om, at der var delte meninger om, hvorvidt narkotikakontrollen har indvirket på omfanget af stoffer. Her mener flere fængselsbetjente, at mængden af stoffer er den samme, som den var inden, den nuværende narkotikakontrol trådte i kraft, mens andre siger, at der er færre stoffer nu end førhen: *"Mit indtryk er, at der ikke er så mange stoffer i fængslerne mere, også fordi der er meget mere kontrol"* (Rasmus, åbentfængsel2:466). Ligeledes fortæller de betjente, som mener, at mængde narkotika er uændret, at der er mindre mængder narkotika på afdelingen ad gangen, fordi de indsatte i dag smugler mindre mængder ind end før hen, men at de indsatte i stedet for smugler ind oftere.

Størstedelen af fængselsbetjentene på fællesskabsafdelingerne angiver, at urinprøvekontrollen ingen indvirkning har på omfanget af stoffer. Omvendt angiver størstedelen af betjentene på behandlingsafdelingerne og kontraktafdelingerne, at urinprøvekontrollen har en positiv indvirkning på omfanget af stoffer på afdelingen (Bilag 45). Under observationerne og interviewene fortæller fængselsbetjentene, at konceptet på behandlingsafdelingerne og kontraktafdelingerne er, at de indsatte indvilger i, at der tages mange flere urinprøver på disse afdelinger i forhold til fællesskabsafdelingerne. De indsatte skal kunne aflægge rene urinprøver og hvis de ikke kan det, så bliver de bortvist fra afdelingen og alle indsatte afsoner på disse afdelinger med narkovilkår, hvilket betyder, at de altid skal aflægge urinprøve før og efter udgang. Ligeledes indvilger de indsatte i, når de indskrives på afdelingerne, at de ikke må nægte at aflægge urinprøve, da det igen vil betyde bortvisning fra afdelingen. På behandlingsafdelingen og kontraktafdelingen i Østjylland fortæller betjentene, at de står for 1/3 af urinprøverne, der bliver taget i løbet af et år i hele fængslet, selvom de to afdelinger kun rummer 1/5 af de indsatte i fængslet (Observation:159). Dette kan indikere, at det kan være opdelingen i forskellige afdelinger og ikke urinprøvekontrollen, der har den afgørende betydning for omfanget af narkotika på afdelingen.

3.2.2.2 De indsatte render på væggene – med og uden stoffer

Af nedenstående tabel fremgår fængselsbetjentenes oplevelse af, hvilke rusmidler der afføder problemer, når de er på afdelingen:

Tabel 10: Rusmidler der afføder problemer, når de er på afdelingen

	Alkohol	Anabolske steroider	Hårde stoffer (fx kokain, heroin, amfetamin)	Hash
Store problemer	53,2pct.	36,1pct.	51,7pct.	14,5pct.
Nogle problemer	21,1pct.	39,6pct.	39,3pct.	63,6pct.
Ingen problemer	10,7pct.	7,8pct.	2,3pct.	19,7pct.
Ved ikke	15,0pct.	16,5pct.	6,6pct.	2,3pct.
Total	100,0pct.	100,0pct.	100,0pct.	100,0pct.

De fleste af respondenter mener, at alkohol og hårde stoffer afføder flest problemer, mens hash er det rusmiddel, der giver mindst problemer og omkring 20pct. af respondenterne svarer, at hash ingen problemer afføder, når det er på afdelingen. Men der skal her tages højde for, hvor ofte de forskellige typer rusmidler forekommer på afdelingerne for at give et retvisende billede af problemomfanget.

Den kvalitative empiri giver et mere fyldestgørende og uddybende billede af, hvorfor nogle typer af stoffer giver flere problemer end andre og hvilke problemer de medfører, samt hvorfor betjente mener, at nogle typer af stoffer ikke medfører problemer. Af den kvalitative empiri fremgår det, at indsattes

stofbrug påvirker relationen mellem fængselsbetjentene og de indsatte, samt relationen de indsatte imellem. I den sammenhæng gives der udtryk for, at nogle stoffer giver større problemer end andre. Hash medfører ifølge nogle betjente ingen problemer i forhold til stemningen på afdelingen, da hash beroliger de indsatte: *”Ham der har røget hash, han synes jo det hele, det er dejligt afslappende og kommer ikke og giver problemer af nogen art”* (Morten, åbentfængsel1:242). Andre betjente påpeger, at de indsatte ikke er sjove at have med at gøre, hvis de først har fået hashpsykoser pga. af et årelangt misbrug. Flere fængselsbetjente giver udtryk for, at hash ikke er noget sikkerhedsmæssigt problem, men at der er flere forskellige former for rusmidler, der afføder sikkerhedsmæssige problemer i fængslerne. Her fremgår det af den kvalitative empiri, at især alkohol, rohypnol og blandingsmisbrug generelt kan give sikkerhedsmæssige problemer, men at forskellige former for hårde stoffer også kan give problemer. Betjentene fortæller, at problemet er, at de indsatte, når de tager disse stoffer ’render på væggene’, bliver aggressive, voldelige, uforudsigelige og ’skøre i hovedet’, hvorfor de ’tikkende bomber’, kan føre til meningsløs vold. De forskellige rusmidler har ifølge betjentene også betydning for den enkelte indsatte, idet hårde stoffer som heroin og kokain får de indsatte til at sygne hen til ingenting og at de bliver umulige at komme i kontakt med for fængselsbetjentene, mens hash gør de indsatte inaktive og deprimerede.

Af spørgeskemaundersøgelsen fremgår det, at flere af fængselsbetjentene mener, at det omvendt kan afføde problemer på afdelingen, hvis bestemte typer af stoffer ikke er tilgængelige på afdelingen, hvilket fremgår af tabellen herunder:

Tabel 11: Rusmidler der afføder problemer, når de IKKE er på afdelingen?

	Alkohol	Anabolske steroider	Hårde stoffer (fx kokain, heroin, amfetamin)	Hash
Store problemer	0,6pct.	2,6pct.	6,9pct.	19,4pct.
Nogle problemer	5,8pct.	19,4pct.	44,5pct.	55,5pct.
Ingen problemer	81,2pct.	53,8pct.	35,0pct.	19,1pct.
Ved ikke	12,4pct.	24,3pct.	13,6pct.	6,1pct.
Total	100,0pct.	100,0pct.	100,0pct.	100,0pct.

Både den kvantitative og kvalitative empiri peger på, at det især er hash, der kan give problemer, hvis det ikke er til stede på afdelingen. Fængselsbetjente fortæller også, at mange indsatte tager stoffer i fængslerne for at kunne klare fængselslivet og at hash er særligt brugt for de indsatte til at få tiden til at gå. I den forbindelse fortæller betjentene, at mange indsatte ryger hash, fordi det gør dem roligere, og uden hashen bliver de rastløse:

”Men jeg tænker, at det med hash, det får nogen af dem til at falde til ro, så det kan faktisk godt gøre noget positivt i form af, hvis de bruger det til selvmedicinering. Dem der er ved at kravle rundt på loftet, fordi de bare ikke kan lide at være her, eller ikke kan holde ud og være låst inde om aftenen, så dem, der bruger det til at falde til ro på, det giver bare mere ro på en afdeling” (Tove, lukketfængsel1:565).

Under observationerne og interviewene fortæller flere betjentene, at de faktisk ikke har et problem med, at de indsatte ryger hash i fængslerne, men eftersom loven er, som den er, bliver de nødt til at sanktionere overfor det, for at passe deres arbejde. Ifølge Järvinen forsøger fængselsbetjentene her, at lægge distance til egne magt- og kontrolfunktioner, da disse ikke er forenelige med betjentenes opfattelse af, hvad godt socialt arbejde er, ved at ytre 'jeg gør jo bare mit job'. Derfor kan det for disse betjente være særligt svært ikke at kunne udvise individuelle hensyn til de indsatte (Järvinen m.fl. 2003:17). Andre betjente er modstander af, at de indsatte ryger hash i fængslet og de synes, at det er godt, at lovgivningen er, som den er. Flere fængselsbetjente giver udtryk for, at det i det hele taget kan give problemer, hvis en misbruger ikke kan få fat på sine stoffer, fordi de så ikke længere kan finde ud af, hvordan de skal opføre sig. Det kan altså være svært at tegne et entydigt billede af betjentenes holdninger. Hertil skal det nævnes, at næsten 90pct. af fængselsbetjentene, der arbejder på en fællesskabsafdeling, svarer, at det giver store problemer eller nogle problemer, hvis hash ikke er tilgængelig på afdelingen (Bilag 46).

Omkring 50pct. af betjentene på behandlingsafdelingerne og kontraktafdelingerne svarer, at det ingen problemer giver, hvis hash ikke er tilgængelig på afdelingen. Kun et fåtal af fængselsbetjentene fra kontraktafdelingerne svarer, at det giver store problemer eller nogle problemer. På behandlingsafdelingerne svarer omkring 40pct., at det kan give nogle problemer, hvis hash ikke er tilgængelig på afdelingen og kun en lille del svarer, at det giver store problemer (Bilag 46). Det virker i midlertidig besynderligt, at 40pct. af fængselsbetjentene svarer, at det kan give nogle problemer, hvis hash ikke er tilgængelig, da dette i udpræget grad er i uoverensstemmelse med konceptet på disse afdelinger. Dette kan omvendt skyldes, at respondenterne i spørgeskemaet ikke bliver spurgt direkte ind til den afdeling, den enkelte respondent arbejder på, hvorfor det er uvist om det er ud fra, hvilke problemer det giver på deres afdeling eller i fængslet generelt. Her kunne det godt virke som om, at betjentene på behandlingsafdelingerne måske har svaret ud fra, hvilke problemer der er i fængslet generelt. En hypotese, der også støttes op af det kvalitative materiale. Eksempelvis fortæller én fængselsbetjent fra en behandlingsafdeling, at det kunne være en god ide at skelne, således at de indsatte måtte ryge hash på fællesskabsafdelingerne, men ikke på behandlingsafdelingerne (Tove, lukketfængsel2:560-561).

3.2.3 Narkotikakontrollens betydning for den enkelte

I dette afsnit belyses narkotikakontrollens betydning for den enkelte, herunder hvem narkotikakontrollen rammer, hvordan den rammer samt hvilke elementer af politikken, der har en præventiv effekt og hvilke sider, der har en straffende effekt.

3.2.3.1 Narkotikakontrollen som præventiv og straffende foranstaltning

Blandt fængselsbetjentene er der forskellig holdning til, om narkotikakontrollen nedsætter indsattes brug af hash og hårde stoffer, hvilket nedenstående tabel belyser:

Tablet 12: Narkotikakontrollen nedsætter indsattes brug af følgende stoffer:

	Hash	Hårde stoffer
Ja	28,9pct.	17,1pct.
Delvist	34,1pct.	29,2pct.
Nej	29,5pct.	39,9pct.
Ved ikke	7,5pct.	13,9pct.
Total	100,0pct.	100,0pct.

Fængselsbetjentene er forholdsvist ligeligt fordelt i forhold til, om de synes, at narkotikakontrollen nedsætter indsattes brug, eller om det kun delvist eller slet ikke nedsætter bruget. I forhold til de hårde stoffer er der flest betjente, der mener, at det ikke nedsætter forbruget (Spørgeskema). Der er en tendens til, at det er de ældre fængselsbetjente, der mener, at narkotikakontrollen nedsætter de indsattes brug (Bilag 47).

Den noget brogede besvarelse kan også være en indikator på, at det er forskelligt fra indsat til indsat, hvilken effekt narkotikakontrollen har og forskelle i fængselsbetjentenes holdninger. Den kvalitative empiri peger på, at narkotikakontrollen har to sider. På den ene side udløser narkotikakontrollen de samme goder og sanktioner overfor alle indsatte, men på den anden side, da alle indsatte er forskellige, vil goderne og sanktionerne også ramme de indsatte forskelligt. Ifølge Lipsky forpligter fængslet sig som tidligere nævnt til standarder om retfærdighed og ligebehandling, men fængselsbetjentene bliver i deres arbejde konstant konfronteret med den åbenbare urimelighed, det er at behandle folk ens, fordi folk jo netop er så meget mere end de bureaukratiske, relevante karakteristika (Lipsky 1980:22-23). I den sammenhæng fortæller fængselsbetjentene, at de svage misbrugere oftest kun oplever den straffende effekt ved narkotikakontrollen, mens de mere behandlingsmotiverede misbrugere og indsatte, som kun er brugere af stoffer, måske i højere grad mærke den præventive effekt ved narkotikakontrollen:

”Noget-for-noget-politikken virker kun for dem, der har noget at miste på den anden side, ham der tager sig en weekend joint en gang imellem, han tænker sig om og han siger ’nej, det gør jeg altså ikke, for jeg skal ikke risikere, at jeg ikke kan komme på weekend’. Men de hardcore misbrugere de er fuldstændig ligeglade” (Jens, åbentfængsel1:262).

Den kvalitative empiri indikerer, at fængselsbetjentene skelner mellem weekendbrugere og hardcore misbrugere. De sanktioner, der er i forbindelse med narkotikakontrollen, får de indsatte, der ’kun’ har et weekendbrug, til at tænke sig om og lægge stofferne helt på hylden, i hvert fald så længe de sidder i

fængsel. Fængselsbetjentene laver en yderligere skelnen mellem misbrugere og hardcore misbrugere. Her mener betjentene, at narkotikakontrollen kan have en præventiv effekt på misbrugeren, fordi et ønske om at komme på udgang måske kan resultere i, at han starter i et behandlingstilbud. Den præventive effekt, som narkotikakontrollen har for disse typer af indsatte vægtes utroligt højt blandt fængselsbetjentene, hvis bare der er en, der kan reddes den vej: ”Hvis bare det er én ud af 10, så er vi langt” (Jens, åbentfængsel1:268). Omvendt lægger fængselsbetjentene heller ikke skjul på, at narkotikakontrollen også har en bagside, som én betjent siger: ”Sådan er det, det er lorte-effekten, den falder ned af, den rammer alle sammen, der står nederst” (Mike, åbenfængsel1:217). Og det er netop det, der er problemet ifølge betjentene, at der i forbindelse med de hardcore misbrugere, så har narkotikakontrollen kun en straffende foranstaltning, fordi de aldrig stopper med deres misbrug og straffes yderligere:

”Hvis jeg går ind på en stue hos en fange og finder en klump hash, som vi kan se, han har for sig selv, kun for at ryge selv, så tager jeg den selvfølgelig og skriver en rapport på ham, men det er uden nogen som helst glæde eller fornøjelse, for jeg ved, at jeg tager en andens, eneste fornøjelse samtidig med, at jeg giver ham en bøde med nogle penge, han egentlig ikke rigtig har, fordi dem skylder han væk for stoffer. Så man kan sige, du er med til at gøre de svagere i samfundet endnu svagere, ik’, han skal ud og låne nogle flere penge til nogle nye stoffer, fordi det vil han højst sandsynligvis gøre, plus at han skylder Staten penge for besiddelse af de stoffer, og så skylder han ham, der supplerer ham med stoffer” (Mike, åbenfængsel1:217).

Problemet kan altså også være, at narkotikakontrollen kan være med til at sætte nogle indsatte i gæld eller at de får en større gæld, end de havde i forvejen. I den forbindelse fortæller betjentene også, at prisen også er blevet højere inde i fængslerne, fordi kontrollen er større, hvorfor det ofte bliver de stærke fanger, der tjener på det og de svage, der betaler prisen. Nogle fængselsbetjente giver udtryk for, at narkotikakontrollen rammer indsatte, som kun ryger en enkelt joint om dagen for at kunne sove eller slappe af for hårdt, da udgangsspærring ifølge betjentene er for hård en straf i forhold til overtrædelsen. Overordnet fortæller betjentene, at udgangsspærringen ingen betydning har for dem, der ingen netværk har at komme ud til, men derimod har den en kæmpe betydning for dem, der har et netværk udenfor. De indsatte, der så har et netværk, kan dermed blive motiveret til at stoppe med deres misbrug, men det kan også betyde, at det ødelægger noget af deres netværk, hvis de ikke kan stoppe med at tage stoffer. Nogle betjente udtaler, at en anden negative konsekvens ved narkotikakontrollen er, at det kan være med til at stresser misbrugerne, fordi de altid skal prøve at skjule deres brug overfor betjentene. Fængselsbetjentene fortæller også, at dem med de korte afsoninger er fuldstændig ligeglade med konsekvenserne, da de snart er på fri fod igen. Samtidig er dem med de lange domme, hvor der er lang tid til, de skal på udgang, også ligeglade med konsekvenser, da det betyder mere for dem at tage stofferne, så afsoningen kan gå noget hurtigere.

Det indikeres altså i den kvalitative empiri, at narkotikakontrollen har meget forskellige både intenderede og uintenderede konsekvenser for den enkelte indsatte. Disse intenderede og uintenderede konsekvenser af den førte politik skyldes ifølge Järvinen netop den problematik, at fængselsbetjenten arbejder ud fra institutionelt skabte problemkonstruktioner, som gør det svært at 'møde mennesket hvor det er'. Problemet med de negative uintenderede konsekvenser af den førte politik skjules ofte under dække af, at den indsatte, der har et andet behov, end det fængslet tilbyder den indsatte, opfattes som 'fastlåste', 'tunge' og 'svage' indsatte (Järvinen m.fl. 2003:19-20). Dette støttes op af det kvalitative materiale, hvor fængselsbetjentene netop omtaler de hardcore misbrugere, som personer, der ikke kan reddes eller ikke vil reddes.

3.2.3.2 Fra hash til hårdere stoffer

Fængselsbetjentene udtaler i observationerne og interviewene, at det der kan være særligt problematisk ved urinprøverne er, at det skubber nogle indsattes brug af hash til brug af hårdere stoffer i stedet for. I nedenstående tabel illustreres respondenternes besvarelse på, hvordan de mener, at urinprøvekontrollen indvirker på de indsattes brug af hash og hårde stoffer.

Tabel 13: Hvordan urinprøvekontrollen indvirker på brugen af stoffer

	Indsattes brug af hash	Indsattes brug af hårde stoffer (fx kokain, heroin, amfetamin)
Indvirker negativt	3,2pct.	12,7pct.
Ingen indvirkning	40,8pct.	42,5pct.
Indvirker positivt	53,2pct.	36,7pct.
Ved ikke	2,9pct.	8,1pct.
Total	100,0pct.	100,0pct.

Godt halvdelen af respondenterne mener, at urinprøvekontrollen har en positiv indvirkning på de indsattes brug af hash, mens det gælder for godt 1/3 af hårde stoffer. På baggrund af den kvalitative empiri kan det indikeres, at der er flere indsatte, der stopper med at ryge hash, fordi det kan spores i urinen i op til 8 uger efter, de har indtaget det, mens der ikke er lige så mange indsatte, der stopper med at tage de hårde stoffer, fordi de kan være ude af kroppen igen allerede dagen efter:

"De hårde stoffer, dem er der kommet flere af, efter at de har indført det her med urinprøver. Den her nultolerance er blevet indført, fordi hash kan du spore i urinen i lang tid og det kan du ikke med heroin og kokain og de der piller. Så der tror jeg faktisk, hvor sørgeligt det end er, at der er mange, der tager de stærke stoffer, fordi det er ude af kroppen ret hurtigt" (Tove, lukketfængsel2:560).

Kontrolpolitikken har her modsatrettet virkning, da det samtidig kan være en indikation på, at mange indsatte måske er stoppet med at ryge hash og i stedet begyndt at tage hårdere stoffer for at mindske risikoen for at blive taget med en uren urinprøve. En indikation der støttes op af det kvalitative

materiale. Fængselsbetjentene finder det særligt problematisk, at urinprøvekontrollen kan være med til at skubbe en indsat med et hashmisbrug ud i et misbrug med hårdere stoffer i stedet for. Én betjent udtaler, at det er at lokke de indsatte til at tage hårde stoffer, fordi chancen for at blive opdaget, ikke er ret stor (Lau, åbentfængsel2:444-445). Kontrolpolitikken skaber altså løsninger, men det er løsninger, der også er med til at skabe nye problemer.

3.2.3.3 Forholdsregler

Den kvalitative empiri indikerer, at de indsatte grundet den narkotikakontrol, der eksisterer i fængslerne, har taget forskellige forholdsregler i håbet om at mindske risikoen for at blive opdaget, hvis de tager stoffer. I et teoretisk aspekt tager de indsatte disse forholdsregler, fordi de godt ved, at det er fængselsbetjenten og systemet, der har magten og ved hjælp af disse forholdsregler prøver de indsatte at undgå de sanktioner, de indsattes handlinger ellers ville kunne udløse. Dette gør fængselsbetjentenes arbejde sværere, fordi fængselsbetjenten i højere grad bliver nødt til at vurdere, hvad der er reel og hvad der er simuleret adfærd. For, som der står i 'Det magtfulde møde mellem system og klient': *"Klienten kan jo snyde, de kan lære sig spillet og strategisk fremstille sig selv anderledes end de er"* (Carstens 2005:44-45).

En af de forholdsregler, de indsatte tager, er, at de gemmer stofferne og rygeudstyret for at mindske muligheden for, at fængselsbetjentene finder det. I spørgeskemaundersøgelsen svarer små 60pct. af fængselsbetjentene, at kontrollen ikke hindrer de indsatte i at gemme stofferne, mens omkring 30pct. siger, at kontrollen delvist hindrer og under 10pct. mener, at kontrollen hindrer de indsatte i at gemme stofferne (Bilag 48). Fængselsbetjentene fortæller, at de indsatte er gode til at finde gemmesteder og hvis betjentene først har fundet et gemmested, så finder de indsatte bare nye måder at gemme på: *"De indsatte er meget opfindsomme og dygtige, og altid et skridt foran og kan gemme stofferne virkelig godt"* (Observation, lukketfængsel1:83).

I den kvalitative empiri påpeger fængselsbetjentene, at det især er et problem i de åbne fængsler, fordi udendørsarealerne her er så store, og dermed er der utroligt mange gemmesteder og her har betjentene ikke en jordisk chance for at finde det, det skal der hunde til. En anden måde, at de indsatte skjuler narkotika på, er i endetarmen eller i munden, hvor fængselsbetjentene alligevel ikke kigger. Ligeledes gemmer de indsatte ofte stofferne på fællesarealerne, da skyldige ikke kan dømmes for fundene. Hvis de indsatte har stofferne på sig, sørger de for kun at have små mængder af stoffer på sig ad gangen, således at de bliver taget med mindst muligt, hvis fængselsbetjentene skulle opdage det.

Et andet eksempel på en forholdsregel er ifølge fængselsbetjentene, at de indsatte snyder ved urinprøverne. I spørgeskemaet svarer lidt over 20pct., at de indsatte ikke snyder ved urinprøverne, mens omkring 30pct. og 40pct. svarer, at de indsatte snyder eller delvist snyder ved urinprøverne. I den kvalitative empiri fortæller fængselsbetjentene, at de indsatte snyder ved fx at drikker citronsyre for at sløre urinprøverne eller har en lille pose med fremmed eller egen gammel ren urin med til urinprøvekontrollen. Én fængselsbetjent fortæller også, at de indsatte er begyndt at tage de stoffer, som ikke kan aflæses på den almindelige testplade, som anvendes ved urinprøvekontrollen.

Endnu en forholdsregel, som vi allerede har været inde på, er, at de indsatte tager andre former for stoffer end hash, fordi hash kan spores i kroppen lang tid efter. Ligeledes fortæller betjentene, at de stærke indsatte bruger de svage indsatte, så de stærke ikke selv tages med stofferne, en problematik der vil blive uddybet i relationen indsatte imellem. Alle de indsattes forholdsregler medvirker til at gøre fængselsbetjentenes arbejde i forbindelse med narkotikakontrollen endnu mere kompleks: *”De er gode til at finde nye steder, men de har også 24 timer til at tænke over det i døgnnet. Vi har kun otte timer til at finde det”* (Observation, lukketfængsel2:163). Forholdsreglerne er ifølge Järvinen et udtryk for, at de indsatte forholder sig til de regler, fængslet har opstillet, samt at de indsatte ikke er enige med disse ideer og ikke ønsker en personlig forandring, hvorfor de i stedet yder modstand mod reglerne og benytter sig af forskellige forholdsregler og modstrategier (Järvinen m.fl. 2003:14).

3.2.3.4 Disciplinærstraffenes betydning

Som vi allerede har været inde på tidligere i afsnittet, er alle indsatte ikke ens, hvorfor det også er forskelligt, hvilke disciplinærstraffe der har en effekt på den enkelte indsatte. Overordnet fortæller fængselsbetjentene under indsamlingen af den kvalitative empiri, at udgangsspærring er den mest effektive disciplinærstraf. I et interview svarer én fængselsbetjent til spørgsmålet ’Hvilken effekt synes du disciplinærstraffe og sanktioner har?’:

”Det bedste vi har, det er spærring af udgang, altså bøder og advarsler det er de jo ligeglade med. Orlovsspærring er jo den hårdeste straf, vi kan give dem, så de ikke kan få lov at komme hjem, for nogle af dem. Der er jo nogle få, de har jo alligevel ikke noget at komme hjem til og så kan det jo være ligegyldigt”
(Lau, åbentfængsel2:448).

Generelt fremgår det af empirien, at for nogen har udgangsspærringen ikke den store betydning, men for største delen af de indsatte har det en del at sige. Derimod har bøder og strafcelle ikke den store effekt, fortæller fængselsbetjentene. Fængselsbetjentene uddyber, at bøder måske godt kan betyde noget for narkomanen, som i forvejen ikke har ret mange penge, men at alle andre er ligeglade med dem. Fængselsbetjentene fortæller videre, at strafcelle absolut ingen effekt har:

”Syv dage i strafcelle er jo syv dages ferie. Forestil dig at være nede i et rum og du har din Playstation og du har din mad. Der kommer nogen fire gange om dagen og serverer noget vand for dig, og kommer med noget varm aftensmad, som ikke er super godt, men alligevel, du skal ikke lave. Der er ikke nogen der forventer noget af dig, du kan stadig gå til besøg og sådan nogle ting. Hvem kunne ikke godt bruge en uge alene skulle jeg til at sige” (Mads, lukketfængsel1:366).

Under observationerne problematiseres det, at der er ventelister i forbindelse med strafcelle, så de indsatte kan sjældent komme i strafcelle med det samme, men skal vente et par måneder på, at det bliver deres tur.

3.2.4 Fængselsbetjentenes holdning til stofmisbrugsbehandling

Den kvalitative empiri peger på, at fængselsbetjentene overordnet mener, at behandlingen i fængslerne er en god ide, fordi det hjælper misbrugerne med at komme ud af deres misbrug. Andre fængselsbetjente fortæller, at ideen er rigtigt god, men at resultatet godt kunne have været bedre. De fleste betjente påpeger, at det er fint med behandling i fængslerne, men at det største problem er den manglende opfølgning, når de indsatte løslades, hvilket betyder, at de ofte tabes igen. Flere fængselsbetjente udtaler, at der ikke altid har været denne opbakning til behandlingen og at der førhen var mange flere modstandere, end der er i dag. Fængselsbetjentene fortæller, at behandlingen i dag har vundet indpas i fængselssystemet blandt fængselsbetjentene.

Af den kvalitative empiri fremgår det, at fængselsbetjentene på mange områder mener, at fængslet som kontekst passer godt til behandlingen. For det første er det en god ide, fordi de fleste misbrugere alligevel kommer ind og afsone i fængslet på et eller andet tidspunkt. Så når målgruppen er i fængslerne, kan behandlingen også lige så godt være her. Ligeledes fortæller betjentene, at når misbrugerne alligevel er inde og afsone, kan de lige så godt bruge tiden til noget fornuftig. Betjentene nævner også de faste rammer i fængslet som et positivt input, fordi det kan være med til at afholde de indsatte fra stofferne. En anden positiv effekt ved at tilbyde behandling i fængslerne er, at de indsatte bliver nødt til at afsone straffen i fængslet, hvilket kan medvirke til at fastholde dem i behandlingsforløbet. Derimod har en misbruger i friheden lettere ved at forlade eller udeblive fra behandlingen. Nogle betjente lægger omvendt vægt på, at fængslets regler gør, at behandlingen ikke kan fungere optimal. Eksempelvis fortæller én fængselsbetjent, at det kan være et problem, hvis en indsat ikke kan komme på udgang for at bedre sine sociale relationer, som behandlingen også indebærer (Anette, lukketfængsel2:514-515).

Nedenstående tabel viser fængselsbetjentenes overordnede holdning til dag- og døgnbehandling i fængslerne:

Tabel 14: Fængselsbetjentenes overordnede holdning til behandling

	Døgnbehandling	Dagbehandling
Negativ	1,4pct.	2,9pct.
Overvejende negativ	3,2pct.	8,1pct.
Neutral	11,3pct.	20,2pct.
Overvejende positiv	33,2pct.	37,3pct.
Positiv	41,6pct.	24,9pct.
Ved ikke	9,2pct.	6,6pct.
Total	100,0pct.	100,0pct.

Der er ikke store forskelle mellem fængselsbetjentenes holdning til dagbehandling og døgnbehandling. Fængselsbetjentene er forholdsvis mere positive overfor døgnbehandlingen i forhold til dagbehandlingen. Den kvalitative empiri peger også på, at fængselsbetjentene er mindre begejstrede for dagbehandling og synes, at døgnbehandlingen fungerer bedst, hvilket der er flere forskellige grunde til. For det første mener betjentene ikke, dagbehandlingen fungerer optimal, fordi de indsatte efter behandlingen vender tilbage til afdelingen, hvor der er masser af narkotika og pres fra de andre indsatte. Fængselsbetjentene fortæller, at det er de færreste indsatte, der har rygrad til modstå dette pres. Derimod synes fængselsbetjentene, det er en god ide, at de indsatte, som deltager i døgnbehandlingen, bor sammen og kan være med til at støtte hinanden i at afholde sig fra stoffer. Det andet argument er, at fængselsbetjentene ikke mener, at dagbehandlingen er intensiv nok:

”Er de på et behandlingssted, hele deres dagligdag handler om behandling, alt andet lige må det være mere intens og have større effekt i forhold til, hvis du går over til en ambulant samtale en gang hver 14. dag eller tredje uge og hvor du sidder og snakker i tre kvarter til en time. Det er min overbevisning” (Rune, åbentfængsel2.427).

Nogle fængselsbetjente fortæller også, at de ikke mener, at der er så meget behandling over dagbehandlingen, men at de synes, at det er godt, at de indsatte har nogen at snakke med. Det er ikke alle fængselsbetjente, der er lige positive overfor dag- og døgnbehandlingen og fortæller, at det er ofte bare er gang ’rundkredsepædagogik, guitar spil og hyttesko’ og at fængselsbetjentene på behandlingsafdelingerne tror, de arbejder på et plejehjem. Men overordnet set mener fængselsbetjentene, at det er godt med flere former for behandling, fordi behandlingsformernes målgrupper er forskellige typer af indsatte: *”Jeg har en forhåbning om at hvis man sætter alle formerne sammen, så kan de udgør en helhed” (Rune, åbentfængsel2:427).* De indsatte, der deltager i dagbehandlingen behøver ikke at lægge rene urinprøver for at deltage i behandlingen, hvilket er et krav i døgnbehandlingen.

Observationerne og interviewene peger på, at der blandt fængselsbetjentene er uenighed om, hvor mange økonomiske ressourcer der skal bruges på behandlingen. Nogle fængselsbetjente mener, at der ikke er nok stofmisbrugsbehandlingstilbud og at der skal bruges endnu flere penge på det, mens andre betjente fortæller, at der bruges alt for mange penge på stofmisbrugsbehandlingen og for få ressourcer på fængselsbetjentene. Nogle udtrykker, at misbrugerne er bedre stillet end de andre indsatte og at Kriminalforsorgen i stedet skulle prioritere behandling til andre typer af indsatte, fx ludomaner og indsatte, der gerne vil være kriminalitetsfri. Ligeledes er der de fængselsbetjente, der mener, at der ikke skal bruges så mange penge på stofmisbrugsbehandling, fordi de mener, det ikke virker. Flere fængselsbetjente fortæller, at en ulempe er, at der er nogle indsatte, som kun deltager i behandlingen, for at det skal se godt ud på papiret eller over for familien. Indsatte der reelt ikke har haft behov for behandlingen eller som ikke har været motiveret for behandlingen. Fængselsbetjentene angiver, at dette er et særligt problem, da disse indsatte kan optage pladsen fra andre indsatte som reelt ønsker at komme ud af deres misbrug. Ligeledes kan de indsatte, der ikke ønsker at være i behandlingen, være med til at trække motiverede med ned, så de måske falder i igen.

3.2.4.1 Behandlingens betydning for den indsatte stofbrug

Ifølge Järvinen er formålet med fængselsbetjentenes arbejde bl.a. at vurdere, påvirke og forandre de indsatte individuelle handlingsmønstre, holdninger og færdigheder. Fokuset for fængselsbetjenten ligger på den enkelte problemramte indsatte og i mindre omfang den indsatte livsbetingelser, som kan være svære for fængselsbetjenten at påvirke. Dette ud fra en filosofi om, at misbrugernes liv er i uoverensstemmelse med de fremherskende normer i samfundet. Fængselsbetjentenes arbejde i forbindelse med behandlingen handler altså om at få de indsatte til at leve et liv uden narkotika (Järvinen m.fl. 2003:12): *"Jamen, altså, som udgangspunkt synes jeg jo, at det er fint nok. Altså, vi har et mål med at skulle resocialisere folk, så de kommer ud som normale borgere, eller tilnærmelsesvis at få et normalt liv. Og det er jo også en skøn tanke"* (Mads, lukketfængsel1:353). Dette er én fængselsbetjent svar på holdningsspørgsmålet om konceptet med behandling i fængslerne. Et citat der vidner om, at formålet med stofmisbrugsbehandlingen er, at de indsatte kan få et normalt liv. Et formål som går igen i narkotikakontrollen, og tilsammen tilstræber de to elementer, at de indsatte får et normalt liv, der ikke er styret af narkotika.

Flere af fængselsbetjentene påpeger under observationerne og interviewene, at hvis behandlingen skal hjælpe, så skal den indsatte selv være motiveret for det. Fængselsbetjentene mener ikke, at det nytter noget at tvinge de indsatte i behandling. Fængselsbetjentenes arbejde med at påvirke og forandre individets handlingsmønstre kræver altså, som bl.a. Järvinen skriver i 'At skabe en klient', at klienten

selv er indstillet på en 'personlig forandring', som er i overensstemmelse med fængselsbetjentenes målsætninger (Järvinen m.fl. 2003:12). Men hvad er fængselsbetjentenes målsætninger i forbindelse med behandlingen. I første omgang fortæller mange fængselsbetjente, at målet med behandlingen drejer sig om, at misbrugerne kommer ud af deres misbrug eller får reduceret det. Nedenstående tabel giver et billede af, hvilken betydning fængselsbetjentene mener, behandlingen har for den enkelte indsatte brug af stoffer:

Tabel 15: Behandlingens betydning for den enkelte indsatte brug af narkotika

	Døgnbehandling	Dagbehandling
Negativ betydning	6,6pct.	10,4pct.
Ingen betydning	8,1pct.	19,4pct.
Positiv betydning	51,4pct.	45,4pct.
Ved ikke ¹²	33,8pct.	24,9pct.
Total	100,0pct.	100,0pct.

Omkring halvdelen af fængselsbetjentene svarer i spørgeskemaundersøgelsen, at både døgn- og dagbehandling har en positiv betydning for indsatte brug af stoffer. Under observationerne og interviewene fortæller de fleste fængselsbetjentene, at der er langt mellem succeshistorierne, hvor med de mener, at de indsatte kommer ud af deres misbrug og forbliver ude af det:

"Jamen altså, jeg tror på, at det er godt [...]jeg tror, at der er langt imellem guldkornene, men hvis ikke man prøver at skyde med spredehagl, så, hvis du rammer en eller to i løbet af, en måned, eller i løbet af to eller tre måneder [...] så har man gjort det godt. Og der er langt imellem succeshistorierne, det er der altså uanset, om man vil det eller ej, så er der bare langt imellem dem" (Rasmus, åbentfængsel2:210).

Langt de fleste af fængselsbetjentene er enige i, at hvis bare der kan reddes en misbruger engang imellem, så er det det hele værd. Der er også nogle fængselsbetjente, som mener, at det er for få misbrugere, der kommer godt ud på den anden side. Flere fængselsbetjente påpeger også, at deres mål for de indsatte også har ændret sig med erfaringen:

"Mine mål ændrede sig også, da jeg var på behandlingsafdelingen, fordi jeg tænkte inden, tænk sig så skal han bare ud og leve en stoffri tilværelse nu her resten af sin tid. Nej, det skal han nødvendigvis ikke, men det, at han ikke tager stoffer, mens han sidder inde, det kan faktisk også være rigtig flot og være et succeskriterium, så det ændrer man selvfølgelig på i takt med, at man får mere erfaring" (Anette, lukketfængsel2:517).

Et aspekt Lipsky berører i sin teori om frontmedarbejdere, hvor frontmedarbejderen for at kunne passe sit arbejde og ikke brænde ud, skal tilpasse sine arbejdsvaner og attituder, så de afspejler lavere og mere realistiske forventninger til klienterne (Lipsky 1980:xii). Der er dog nogle fængselsbetjente, som fortæller, at de oplever, at der er flere misbrugere, der kommer ud af deres misbrug efter, at de har været

¹² Størstedelen af betjentene der har svaret 'ved ikke' arbejder på afdelinger, som enten ikke tilbyder dag- eller døgnbehandling (Bilag 49).

i behandling.

3.2.4.2 Den enkelte indsattes trivsel

Empirien peger på, at formålet med behandlingen ifølge fængselsbetjentene ikke kun drejer sig om, at misbrugerne kommer ud af deres misbrug eller får reduceret misbruget, men at det også handler om den enkelte indsattes trivsel. Som det fremgår af tabellen herunder, svarer over halvdelen af fængselsbetjentene i spørgeskemaundersøgelsen, at behandlingen har en positiv betydning for den enkelte indsattes trivsel og det er kun omkring 1/10, der mener, at døgnbehandlingen enten har en negativ betydning eller ingen betydning for den indsattes trivsel. Derimod mener omkring 1/5 af fængselsbetjentene, at dagbehandlingen har en negativ eller ingen betydning for den enkelte indsattes trivsel. Dette kan hænge sammen med, som omtalt ovenfor, at der er flere fængselsbetjente, der mener, at døgnbehandlingen virker bedre end dagbehandlingen.

Tabel 16: Behandlingens betydning for den enkelte indsattes trivsel

	Døgnbehandling	Dagbehandling
Negativ betydning	3,2pct.	8,7pct.
Ingen betydning	6,9pct.	12,4pct.
Positiv betydning	55,8pct.	57,5pct.
Ved ikke ¹³	34,1pct.	21,4pct.
Total	100,0pct.	100,0pct.

Resultatet af spørgsmålet indikerer at størstedelen af fængselsbetjentene mener, at det er en god ide med dagbehandling i fængslerne, selvom deres overordnede holdning til behandlingen er, at døgnbehandlingen er mere effektiv end dagbehandlingen. Af den kvalitative empiri fremgår det, at fængselsbetjentene med den indsattes trivsel mener, at behandlingen kan hjælpe de indsatte med at tage toppen af frustrationerne samt lære at styre deres vrede og tænke sig om en ekstra gang. Ligeledes har behandlingen også den betydning, at det kan gøre de indsattes afsoning lettere, fx fordi de kan snakke med en behandler, de har tillid til. Fængselsbetjentene giver udtryk for, at de har en opfattelse af, at de indsatte ofte føler, at de bedre kan snakke med behandlerne om flere ting, fordi behandlerne ikke har uniform på. Fængselsbetjentene fortæller, at nogle indsatte grundet behandling har fået det bedre på flere fronter. Én fængselsbetjent fortæller, at behandlingen på behandlingsafdelingen også drejer sig om, at den indsatte skal igennem et selvstudie og en selvransagelse, hvoraf en del relaterer sig til at bedre den indsattes relation til sine pårørende, som ofte er hæmmet eller ophørt i forbindelse med misbruget. Ligeledes lærer de indsatte igennem behandlingen, hvordan de skal behandle andre

¹³ Størstedelen af dem der har svaret 'ved ikke' arbejder på afdelinger, som enten ikke tilbyder dag- eller døgnbehandling (Bilag 50).

mennesker og om at sige stop, hvilket igen kan hjælpe både den indsatte selv og fængselsbetjentene i hverdagen (Sandie, lukketfængsel1:287).

3.2.4.3 Behandlingens betydning for omfanget af stoffer på afdelingen

Af spørgeskemaets besvarelser fremgår det, at små 50pct. af respondenterne oplever, at døgnbehandlingen har en positiv betydning for omfanget af stoffer på afdelingen, mens det for dagbehandlingen ligger på lidt over 20pct. Omkring 40pct. af fængselsbetjentene mener derimod, at dagbehandlingen ingen betydning har for omfanget af stoffer. Kun et fåtal af fængselsbetjentene mener, at døgnbehandlingen og dagbehandlingen har en negativ betydning for omfanget af stoffer, hvorimod knap 35pct. ved døgnbehandling og 25pct. ved dagbehandling svarer 'ved ikke'¹⁴ (Bilag 51).

Som allerede nævnt, fortæller de fleste fængselsbetjente under observationerne og interviewene, at det flyder med stoffer på fællesskabsafdelingerne, mens fængselsbetjentene på behandlingsafdelinger fortæller, at disse afdelinger ofte er stoffrie i lange perioder ad gangen. Når dette sammenholdes med fængselsbetjentenes besvarelse på ovenstående spørgsmål, kan det indikeres, at døgnbehandlingen er en stor del af årsagen til, at der ofte er stoffrit på behandlingsafdelingerne. Ligeledes synes der at være en tendens til, at dagbehandlingen ikke har den samme effekt på de afdelinger, dagbehandlingen er tilknyttet.

Det skal i forlængelse heraf nævnes, at flere fængselsbetjente fortæller, at de ikke ved ret meget om behandlingen, hvorfor deres holdning ifølge betjentene selv ikke altid er på et velbegrundet grundlag og behandlingen står som 'et fremmet land' (Rune, åbentfængsel2:432).

Sammenfattende kan det konstateres, at behandlingstiltagene og narkotikakontrollen ifølge fængselsbetjentene altså har meget forskellige både intenderede og uintenderede konsekvenser. Et aspekt der vil blive berørt yderligere i afsnittet nedenfor.

3.3 Politikens betydning for relationer

I nærværende afsnit belyses, hvilken betydning fængselsbetjentene mener, politikken har for tre typer af relationer: relationen mellem behandlere og fængselsbetjente, relationen de indsatte imellem og relationen mellem fængselsbetjentene og de indsatte. Dette, fordi 'Kampen mod Narko' på baggrund af empirien, synes at have interessante og nævneværdige konsekvenser for disse relationer.

---

¹⁴ Størstedelen af dem der har svaret 'ved ikke' arbejder på afdelinger som enten ikke tilbyder dag- eller døgnbehandling (Bilag 52).

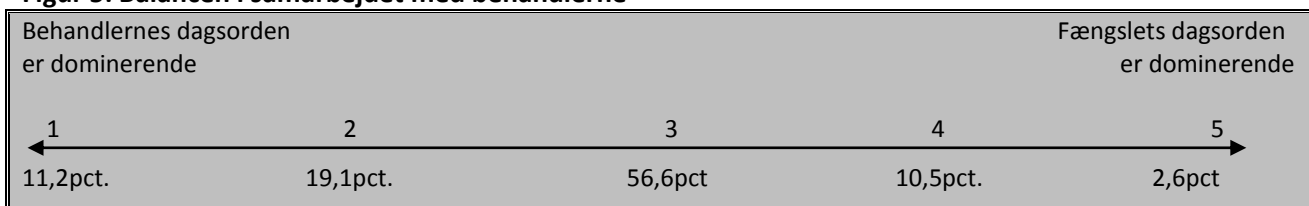

3.3.1 Relationen mellem fængselsbetjente og behandlere

Behandlingens indtog i fængslet har betydet, at fængselskulturen og behandlingskulturen, som er to forskellige kulturer med to forskellige værdisæt, skal forenes i en organisation. Det betyder, at for at behandlingspolitikken kan implementeres i praksis, bliver fængselsbetjentene og behandlerne nødt til at forsøge at forene de to kulturers dagsordener. Kulturforskellene lader sig i et teoretisk aspekt sjældent udrydde, hvilket heller ikke er nødvendigt eller hensigtsmæssigt. Det afgørende er, at forskellene ikke har en negativ karakter og at de ikke modarbejder hinanden. Forskellene skal kunne sammenføjes under en fælles kultur, hvilket imidlertid kan være vanskeligt, når to kulturer hviler på helt forskellige og modsatrettede værdier (Gundelach m.fl. 1994:41). I det følgende afdækkes, hvordan de to kulturers dagsordener forenes eller vægtes i forhold til hinanden i samarbejdet mellem fængselsbetjentene og behandlerne.

Af spørgeskemaundersøgelsen fremgår det, at lidt over halvdelen af fængselsbetjentene vurderer, at fængselsbetjentenes og behandlernes dagsorden er vægtet lige i samarbejdet mellem de to parter, hvilket fremgår af nedenstående figur:

Figur 5: Balancen i samarbejdet med behandlerne

Empirien peger på, at samarbejdet bl.a. handler om at få kombineret det behandlingsmæssige med de sikkerhedsmæssige hensyn og regler. Af spørgeskemaet fremgår det, at der er flere fængselsbetjente på behandlingsafdelingerne end på fællesskabsafdelingerne, der mener, at behandlernes dagsorden er dominerende i samarbejdet (Bilag 53). Samarbejdet på behandlingsafdelinger er præget af, at de indsattes behandlingsliv og fængselsliv forenes. Den kvalitative empiri viser ligeledes, at en overvejende del af fængselsbetjentene mener, at behandlernes dagsorden er mere dominerende end fængslets dagsorden. På de observerede behandlingsafdelinger giver betjentene udtryk for, at de er utilfredse med samarbejdet med behandlerne i forbindelse med, hvordan de to kulturer vægtes i forhold til hinanden:

”Lige pt. kunne jeg faktisk godt tænke mig, at der blev lidt mere fokus på fængselsdelen, fordi jeg synes, at behandlingsdelen har taget en lille smule for meget over, og det skal forstås sådan, at de indsatte generelt er nogen, der godt kan lide struktur og nogen gange [...]så lærer de også lidt bedre ved at have noget struktur og køre efter” (Pernille, lukketfængsel2:571).

Behandlingsdelen bliver altså for styrende både på afdelingen og i samarbejdet mellem behandlerne og fængselsbetjentene. Den kvalitative empiri vidner om, at fængselsbetjentene mener, at behandlerne ikke altid lytter til, hvad fængselsbetjentene har at sige, og i stedet trumfer behandlerne deres idealer og dagsordenen igennem, ofte uden at give plads til fængselsbetjentenes: ”*Det [er]oftest rådgiverne, der dikterer dagsordenen. Og det skaber splid, hvis rådgiverne overrouler de sikkerhedsmæssige vilkår og fængselsbetjentenes grænser*” (Observation, lukketfængsel1:112). På en behandlingsafdeling fortæller fængselsbetjentene, at samarbejdet bliver bedre, jo mere fængselsvante behandlerne bliver, samt at der er nogle behandlere, der er mere lydhøre end andre (Tove, lukketfængsel2:552). På en efterbehandlingsafdeling fortæller fængselsbetjentene, at samarbejdet fungerer rigtigt godt og at det er lykkedes at forene begge kulturer, idet behandlerne er gode til at inddrage betjentene og der er en god balance i samarbejdet og sparring mellem parterne (Observation:85-86).

Empirien peger på, at på de afdelinger, hvor der er tilknyttet dagbehandling, er der et stort skel mellem fængselslivet og behandlingslivet. Når de indsatte ikke er til en behandlingssession, er det fængselsbetjentene, der bestemmer og deres dagsorden, der er styrende, og når de indsatte er til en behandlingssession, er det behandlerne, der sætter dagsordenen. Hermed ikke sagt, at der ikke eksisterer et samarbejde mellem de to parter, men de to verdener holdes mere adskilte, hvorfor de to kulturer i mindre grad smelter sammen til en helhed.

Før der kom behandling i fængslerne, arbejdede fængselsbetjentene kun ud fra fængslets dagsorden, men dette ændres med behandlingens indtog, da fængselsbetjentene nu også i højere grad skal integrere behandlernes dagsorden med fængslets. Etableringen af behandlingen og behandlingsgarantien i fængslet er altså med til at skabe en relation mellem fængselsbetjentene og behandlerne.

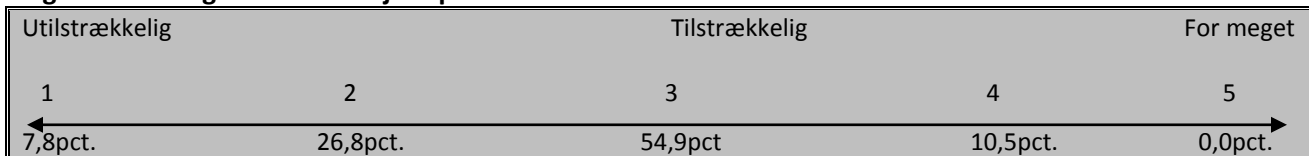
3.3.1.1 Samarbejde eller kontakt med behandlerne

I dette afsnit vil relationen mellem fængselsbetjentene og behandlerne blive beskrevet på baggrund af begreberne samarbejde og kontakt. I et organisationsteoretisk perspektiv er dette et vigtigt aspekt at diskutere i forlængelse af ovenstående, da mangelfuld kommunikation, manglende kendskab til hinanden, forskellige uddannelser og forskellig stil vanskeliggør en fælles organisationskultur mellem fængselsbetjentene og behandlerne (Gundelach m.fl. 1994:41). Under indsamlingen af den kvalitative empiri blev det tydeligt, at der i relationen mellem fængselsbetjentene og behandlerne kan skelnes mellem et samarbejde og en kontakt mellem parterne. To former for relationer der vil blive beskrevet nedenfor.

Fængselsbetjentenes samarbejde med behandlerne

154 fængselsbetjente svarede i spørgeskemaet, at de havde et samarbejde med de tilknyttede misbrugsbehandlere (Bilag 54). Af besvarelserne fremgår det, at der er stor forskel på, om fængselsbetjentene har et samarbejde eller ej med behandlerne, alt efter hvilken afdeling de arbejder på. Eksempelvis har 90pct. af de fængselsbetjente, der arbejder på en behandlingsafdeling, et samarbejde med behandlerne, mens 60pct. af betjentene på fællesskabsafdelingerne har et samarbejde (Bilag 55). Denne tendens støttes også op af den kvalitative empiri, hvor fængselsbetjentene på behandlingsafdelingerne eksempelvis fortæller, at de har et tværfagligt samarbejde med behandlerne, hvis fundament ofte hviler på sparring og vidensdeling. På kontraktafdelingerne er det forskelligt fra fængsel til fængsel, om der tilbydes behandling på afdelingen, hvilket kan forklare, hvorfor det kun er halvdelen af fængselsbetjentene, der har et samarbejde med behandlerne på kontraktafdelingerne. På fællesskabsafdelingerne fremgik det, at, hvorvidt fængselsbetjenten havde et samarbejde eller ej med behandlerne, meget afhang af den enkelte fængselsbetjent og dennes interesser, som tidligere nævnt. I spørgeskemaundersøgelsen kan der spores en tendens til, at flere fængselsbetjente i de åbne fængsler har et samarbejde med behandlerne end i de lukkede fængsler (Bilag 56). En tendens der bliver underbygget i den kvalitative empiri:

Figur 6: Omfanget af samarbejdet på en skala fra 1 til 5

Af ovenstående figur fremgår det, at over halvdelen af fængselsbetjentene mener, at deres samarbejde med behandlerne er tilstrækkeligt. Mens der er flere fængselsbetjente, der finder samarbejdet utilstrækkelig i forhold til gruppen af betjente, som mener, at der er for meget samarbejde. Det er, som det fremgik under præsentationen af fængselsbetjentenes arbejdsopgaver i forbindelse med stofmisbrugsbehandlingen, forskelligt fra afdeling til afdeling og fra betjent til betjent, hvor meget samarbejde fængselsbetjentene har med behandlerne.

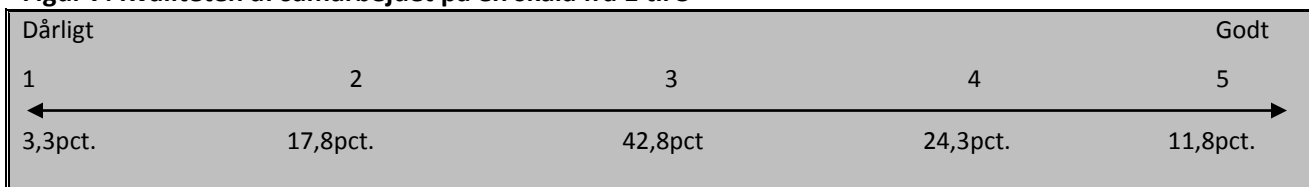
Af den kvalitative empiri fremgår det, at fundamentet i samarbejdet mellem fængselsbetjentene og behandlerne bygger på sparring og vidensdeling, hvor de to parter drager nytte af hinandens spidskompetencer og sparrer omkring den indsatte. Eksempelvis behandles til sagsbehandlingsmøderne på en behandlingsafdeling: *"Hvor den indsatte er opgavemæssigt og behandlingsmæssigt, hvem der er af besøgende og om disse kan godkendes af både behandlerne og fængselsbetjente. Fængselsbetjentene tjekker straffeattest, mens rådgiverne ser på, hvilken indflydelse vedkommende må have på den indsatte"* (Observation:102). Sparringen og vidensdeling

handler om, at fængselsbetjentene giver den viden, de får om den indsatte gennem deres job, videre til behandlerne og omvendt. En sparring og vidensdeling, der er begrænset af, at begge parter har tavshedspligt omkring den indsatte. De problemer fængselsbetjentene kan opleve i forbindelse med samarbejdet til behandleren er eksempelvis, at kommunikationen kan blive en envejskommunikation, hvor behandlerne fortæller fængselsbetjentene om de indsatte, men ikke selv efterspørger eller inddrager, hvad fængselsbetjentene oplever i forhold til den pågældende indsatte. En kommunikation fængselsbetjentene alligevel beskriver som bedre end ingenting, da det største problem for fængselsbetjenten er, når kommunikationen fejler eller udebliver. Eksempelvis når fængselsbetjentene ikke får de informationer, de har brug for at kunne vurdere de sikkerhedsmæssige foranstaltninger i forhold til en indsat. Én fængselsbetjent fortæller om en episode, hvor hun var på udgang med en indsat, som stak af:

”Vi så det tydeligt, at man [behandlerne] havde glemt at informere os [fængselsbetjentene] om, at han altså lige havde et par lig i lasten, så han skulle aldrig være gået [på udgang], så nu, når vi aftaler en udgang [...] så giver vi rådgiveren besked om, selvom de er med til mødet og hører, hvornår han skal på den her udgang, så får rådgiveren igen at vide, at Sandie hun skal gå med ham den og den dato, og lige op til et par dage i forvejen, når jeg er på vagt, går jeg ned og tager en snak med den rådgiver, som er kontaktperson for den indsatte for at høre, hvad det er for en indsat, jeg skal gå med, hvor er han henne i forløbet” (Sandie, lukketfængsel:289).

Havde behandlerne inden udgangen informeret fængselsbetjenten om den indsattes situation, var den indsatte aldrig kommet på udgang og havde dermed ikke haft mulighed for at stikke af. Fængselsbetjentene fremhæver generelt, at i et godt samarbejde skal der være kommunikation, respekt og vidensdeling. Nedenstående figur viser, hvorledes fængselsbetjentene i spørgeskemaundersøgelsen vurderer kvaliteten af deres samarbejde med behandlerne:

Figur 7: Kvaliteten af samarbejdet på en skala fra 1 til 5

Overordnet er der altså flere fængselsbetjente, der mener, at kvaliteten af samarbejdet med behandlerne er godt end dårligt, hvilket også støttes op af den kvalitative empiri, da fængselsbetjentene overordnet beskriver samarbejdet som:

”Rigtig godt, det er kun lige omkring de der få fængselsregler og rutiner, som vi skal lave. Der kolliderer det altid, men ellers synes jeg faktisk, det er godt. Og man kan altså også selv gøre meget til det, man kan jo ikke bare forvente, at de selv skal komme til en hele tiden, man må også godt selv være opsøgende og nysgerrig” (Pernille, lukketfængsel2:578)

Om samarbejdet er godt eller dårligt, afhænger for mange af fængselsbetjentene om, hvorvidt de føler, at behandlerne inddrager fængselsbetjentenes viden i behandlingsforløbet og lytter til deres meninger om den indsatte:

”Personligt har jeg et godt samarbejde med dem, men det er også fordi, at jeg bare spørger, og jeg siger også, hvad jeg mener. Hvis jeg har en sag jeg er uforstående overfor, så spørger jeg dem, hvad det er, der gør, at de synes sådan og sådan eller også gør dem opmærksomme på, hvis jeg synes, at de gør noget dumt”
(Tove, lukketfængsel2:556).

Under indsamlingen af den kvalitative empiri fremhæver fængselsbetjentene, at det særligt positive ved samarbejdet med behandlerne er, at de har mulighed for at udnytte hinandens viden og spidskompetencer. Fængselsbetjentene og behandlerne har mulighed for at lære af hinanden, fordi de har to forskellige typer af uddannelser og syn på mennesker. Det betyder, at både behandlernes og fængselsbetjentenes indsigt i den enkelte indsatte kan bygge på tværfaglig viden, og dermed bliver forståelsen af den indsatte også mere dybdegående.

Kontakten mellem fængselsbetjentene og behandlerne

I nedenstående tabel illustreres, hvor ofte de fængselsbetjente, der ikke er omfattet af et samarbejde med behandlerne, er i kontakt med misbrugsbehandlerne:

Tabel 17: Fængselsbetjentenes kontakt til misbrugsbehandlerne

	Meget sjældent	Sjældent	Af og til	Ofte	Ved ikke
Fængselsbetjente	39pct.	20pct.	36pct.	1pct.	4pct.

Størstedelen af fængselsbetjentene, der ikke har et samarbejde, har altså meget sjældent eller sjældent kontakt med misbrugsbehandlerne. Næsten ingen af fængselsbetjentene har ofte kontakt med behandlerne, men lidt over 1/3 af fængselsbetjentene vurderer, at de af og til har kontakt med behandlerne (Spørgeskema).

På baggrund af den kvalitative empiri defineres kontakt mellem misbrugsbehandlerne og fængselsbetjentene som en tilstand, hvor de udveksler overordnede informationer om den indsatte eller behandlingen. Kontakten mellem fængselsbetjentene og misbrugsbehandlerne består bl.a. i, at fængselsbetjentene tager kontakt til behandlerne, hvis en indsat ønsker behandling og når behandlingsforløbet er i gang, tager fængselsbetjentene eller behandlerne ofte kun kontakt til hinanden, hvis der er konkrete spørgsmål eller informationer, parterne skal udveksle:

”Det er jo nemlig det, det er der jo i et eller andet format, når vi giver dem besked, om en indsat vil i behandling[...] de kommer en gang i mellem til mødet og det er jo sikkert et af de møder, jeg ikke er med til,

fordi vi har heller ikke mødepligt til de ugentlige møder. Det har kun dem der er på arbejde den dag. Men de kommer da forbi en gang i mellem, de ringer da også, hvis personen ikke dukker op, så finder vi ud af hvorfor. Så selvfølgelig arbejder vi sammen på den måde, men det er da ikke sådan, at vi sidder rundt om det store bord og sidder og diskuterer Peter og Poul” (Lau, åbentfængsel2:441).

Videre fremgår det af den kvalitative empiri, at der også er den uformelle kontakt over kaffen og hilsen på gangen. Fra spørgeskemaundersøgelsen fremgår det, at de fængselsbetjente, der svarer, at de ikke har et samarbejde, men kun har kontakt med behandlerne, næsten alle sammen arbejder på afdelinger, hvor dagbehandlingen er tilknyttet (Bilag 57). På baggrund af den kvalitative empiri kan det også indikeres, at det oftest kun er på fællesskabsafdelingerne og kontraktafdelingerne, hvor der er tilknyttet dagbehandling, at kontaktrelationen mellem fængselsbetjentene og behandlerne fremkommer. Flere af de fængselsbetjente, som kun har kontakt med behandlerne, fortæller, at de gerne vil have et større samarbejde med behandlerne:

”Jeg kunne ønske mig, at der var mere kontakt til kontaktpersonen, altså hvad de[behandlerne] har gang i med den her indsatte, altså som den her gang er vi kommet så og så langt, altså vi aner jo næsten ikke engang, hvad det er, at de snakker om vel, men at de sådan ligesom gav feedback hver gang, at de havde haft en samtale med dem[...]Det eneste, vi får at vide, er, at klokken det og det, den og den dag skal den og den over til misbrugsbehandlerne, og det er det, det er lidt synd, for når man sådan kommer til at tænke sig om, så aner vi faktisk ikke, hvad det er, at de laver” (Betty, åbentfængsel2:480).

Betjentene efterspørger i den forbindelse mere vidensdeling mellem dem selv og behandlerne. Eksempelvis at behandlerne informerer om behandlingsstatus eller at fængselsbetjentene meddeler behandlerne om, hvis de har fundet stoffer inde på den indsatte celler eller hvis de har oplevet, at den indsatte stadig bruger stoffer på afdelingen.

Ud af de 231 respondenter der svarer, at der er behandling tilknyttet afdelingen, de arbejder på, mener lidt under 75 pct., at der burde være mere samarbejde mellem behandlerne og fængselsbetjentene, omkring 15 pct. synes, det er fint, som det er nu og cirka 10 pct. svarer 'ved ikke' (Bilag 58). Af den kvalitative empiri fremgår det, at langt de fleste fængselsbetjente ønsker mere samarbejde med behandlerne, hvor betjentene fortæller, at det ikke kan realiseres, fordi betjentene ikke har tiden til det eller omvendt, at der er nogen af fængselsbetjentene, som ikke er interesseret i behandlingen og derfor ikke gider bruge tid på det.

Behandlingens indmarch i fængslet danner altså grobund for forskellige typer af relationer og problematikker i håndteringen af disse relationer. Mellem nogle behandlere og fængselsbetjente skabes der et samarbejde, mens der i mellem andre fængselsbetjente og behandlere skabes en kontakt. For det første eksisterer der en problematik, fordi at behandlernes dagsorden bliver for dominerende i forhold

til fængslets. For det andet ønsker flere fængselsbetjente et tættere samarbejde med behandlerne. Begge områder, der for fængselsbetjentene betyder, at de ikke føler, at de kan udføre jobbet så optimalt, som hvis relationen til behandlerne blev bedre. Ligesom behandlingen har en betydning for forholdet mellem fængselsbetjentene og behandlerne, har deres forhold ligeledes en betydning for, hvordan behandlingspolitikken bliver implementeret i praksis. Behandling vil uden tvivl blive implementeret forskelligt, alt efter om fængselsbetjentene og behandlernes forhold bygger på samarbejde eller kontakt. Et samarbejde mellem de to parter betyder, at behandlingen vil komme mere til udtryk på de afdelinger, hvor disse relationer præger miljøet.

3.3.2 Politikks betydning for relationen mellem indsatte

Dagbehandling, døgnbehandling, urinprøvekontrol samt de 3 visitationsformer er alle politiske værktøjer i 'Kampen mod Narko'. Under empiriindsamlingen blev det tydeligt, at de 6 politiske værktøjer har en betydning for relationen mellem de indsatte, men at denne effekt ikke er entydig. De 6 værktøjer påvirker forholdet mellem de indsatte på både godt og ondt. Nedenstående tabel illustrerer, hvilken betydning fængselsbetjentene i spørgeskemaundersøgelsen synes, at de 6 værktøjer har på forholdet mellem de indsatte:

Tabel 18: Fængselsbetjentenes vurdering af følgende forholds betydning for forholdet indsatte imellem

	Dag-behandling	Døgn-behandling	Urinprøve-kontrol	Krops-visitiation	Celle-visitiation	Visitiation af fællesarealer
Negativ betydning	10,7 pct.	4,0 pct.	8,4 pct.	12,1 pct.	10,4 pct.	10,7 pct.
Ingen betydning	32,7 pct.	10,7 pct.	60,1 pct.	65,0 pct.	67,3 pct.	65,9 pct.
Positiv betydning	27,5 pct.	48,8 pct.	21,4 pct.	11,3 pct.	12,7 pct.	12,7 pct.
Ved ikke ¹⁵	29,2 pct.	36,4 pct.	10,1 pct.	11,6 pct.	9,5 pct.	10,7 pct.
Total	100,0 pct.	100,0 pct.	100,0 pct.	100,0 pct.	100,0 pct.	100,0 pct.

Det er de færreste fængselsbetjente, der mener, at de fire forskellige typer af kontrol har en negativ eller positiv betydning for forholdet mellem indsatte. Urinprøvekontrollen skiller sig en smule ud, idet omkring 1/5 svarer, at urinprøvekontrollen har en positiv betydning. Derimod er der mange, der svarer, at de fire typer af kontrol ingen betydning har for relationen mellem de indsatte. I forhold til behandlingen er det de færreste fængselsbetjente, der mener, at behandlingen har en negativ betydning for forholdet mellem de indsatte. Ligeledes er der kun en 1/10, der svarer, at døgnbehandlingen ingen betydning har, mens 1/3 svarer, at dagbehandlingen ingen betydning har. Sammenlagt er behandlingen

¹⁵ Størstedelen af dem, der har svaret 'ved ikke' under dag- eller døgnbehandling, arbejder på afdelinger, som enten ikke tilbyder dag- eller døgnbehandling (Bilag 60).

det værktøj, som ifølge fængselsbetjentene, har den største positive betydning for forholdet mellem de indsatte, hvor flest betjente mener, at dagbehandlingen har en positiv betydning. Det er især de ældre fængselsbetjente mellem 55 og 62 år, der mener, at behandlingen og kontrolfunktionerne har en positiv betydning for forholdet mellem de indsatte (Bilag 59). Den kvantitative empiri indikerer altså, at behandlingen i overvejende grad har en positiv betydning, mens kontrolfunktionerne ingen betydning har for forholdet de indsatte imellem. Den kvalitative empiri indikerer ligeledes, at fængselsbetjentene kunne have svært ved at sætte ord på, hvilken betydning de seks værktøjer har på forholdet mellem de indsatte, når de blev spurgt herom. Men overordnet kan der, på trods af betjentenes manglende direkte besvarelser, udledes tendenser på, at fængselsbetjentene i deres dagligdag oplever, at, de 6 forskellige værktøjer kan indvirke på relationen mellem de indsatte, hvilket vil blive uddybet i to nedenstående afsnit.

Det naturlige hierarki

Af den kvalitative empiri fremgår det, at der altid har været et hierarki imellem de indsatte. Dette hierarki påvirkes også af den politik, der føres i fængslerne i forbindelse med behandlingen og narkotikakontrollen. Misbrugere har i mange år og er stadig rangeret nederst i hierarkiet, hvor stiknarkomanerne er nederst blandt misbrugerne. Der er kun en kategori under misbrugerne og det er voldtægtsforbrydere og pædofile. Øverst i hierarkiet er dem, der sidder på narkotikamarkedet inde i fængslerne. Førhen var de misbruger, der søgte behandling også nederst i hierarkiet, men sådan er det ikke mere: *"I dag er det mere normalt at være i behandling end at være misbruger blandt de indsatte, fordi så gør personen i det mindste noget ved det. [...] Blandt de indsatte er misbrugerne lavest i hierarkiet"* (Observation, lukketfængsel2:186). I dag er det blevet så almindeligt for den indsatte at deltage i både dag- og døgnbehandling, at andre indsatte støtter op herom og at de indsatte, der er i behandling, kan motivere andre indsatte til at søge behandling. Så i dag kan de indsatte på fællesskabsafdelingerne deltage i behandlingen uden at skulle lyve om det som tidligere, hvor behandlingen var mindre velset. Der ligger også et hierarki gemt mellem fællesskabsafdelingerne og behandlingsafdelingerne, fordi der er mange indsatte, som ikke bryder sig om konceptet på behandlingsafdelingerne, eksempelvis at de indsatte på flere behandlingsafdelinger spiser sammen med fængselsbetjentene. Derfor kan det også være svært for de indsatte fra behandlingsafdelingerne at vende tilbage til en fællesskabsafdeling, fordi de indsatte her vil se ned på dem. For at behandlingen kan fungere på behandlingsafdelingerne, skal der være en indbyrdes respekt mellem de indsatte, hvilket påvirker hierarkiet mellem de indsatte på behandlingsafdelingerne. Hierarkiet eksisterer stadig væk, men i langt mindre grad:

"Her skal alle indsatte åbne sig op i behandlingen og det accepteres ikke, at man spiller smart, som indsat. Alle skal åbne op og det er noget for noget, som en bytte handel, 'ser du, hvem jeg er og ved hvad jeg tænker og føler, vil jeg også vide noget om dig'. Alle deler og ingen går fri. Men der er stadig en tendens til, at narkomaner er nederst i hierarkiet, men det afhænger meget af afdelingen" (Observation, lukketfængsel2:117).

Hierarkiet på en behandlingsafdeling udlignes også af, at alle indsatte er der af samme årsag, nemlig at komme ud af deres stofmisbrug. En fængselsbetjent fortæller:

"Alle er i samme båd, der er ikke nogen, der kan pege fingre ad hinanden. Vi har alle sammen taget et eller andet, snydt nogen, svigtet familie for at være skæve, så udgangspunktet er mere ens. Oppe i huset [fællesskabsafdelingerne] sidder der jo stadigvæk fanger, der sælger stoffer, men som ser ned på dem, der tager det, hernede har vi nogen, der har solgt mange stoffer, men de tog det også selv, så afgrunden er ikke så stor, så derfor er det godt, at man har behandling, fordi der er man lige der, hvad det angår, alle har været afhængige af noget" (Janne, lukketfængsel1:328).

Behandlingen kan altså på mange måder udligne forskellen mellem de indsatte og være med til at gøre hierarkiet mindre tydelig. Modsat behandlingen indikerer den kvalitative empiri, at narkotikakontrollen og herunder de fire kontrolværktøjer kan være med til at gøre hierarkiet mellem de indsatte endnu større, hvor de nederste i hierarkiet lige pludselig har meget mere at tabe, grundet de konsekvenser, der er ved narkotikakontrollen:

"Narkotika og andre ulovlige stoffer har en virkning, fordi det åbner op for, at de stærke kan tryne de svage, for der er jo ingen tvivl om, hvem der sidder på stofferne og hvem der handler med det, det er de stærke, og hvem er det, der bliver sorteper, der kommer i gæld og ikke kan betale, det er de svage" (Morten, åbentfængsel1:242).

Den kvalitative empiri indikerer videre, at de stærke, negativt styrende indsatte, som er dem, der sidder på narkotikamarkedet i fængslerne, ikke selv vil risikere at blive taget med narkotika på sig, hvorfor de får de svage indsatte til at bære stofferne via trusler. Det kan også være, at den svage indsatte føler, at han er nødt til at være 'stik-i-rend-dreng' grundet gæld til den stærke indsatte eller at den svage indsatte indvilliger for at få nogle gratis stoffer:

"Der vil altid være dealere, der har stik-i-rend-drenge. Dealerne har aldrig stoffer på sig, da de er kloge nok til ikke at blive stoppet. De vil ikke miste deres privilegier. De er derfor svære at få knaldet. Men det forekommer, at konkurrerende dealere angiver hinanden og giver tips til fængselsbetjentene om, hvornår fængselsbetjentene skal slå til, i håb om at få markedet for sig selv" (Morten, åbentfængsel1:242).

I fængslerne er der en magtkamp om stofferne, som det også fremgår af ovenstående citat. Det er kampe om, hvem der skal sidde på stofferne i fængslerne. Fængselsbetjentene fortæller under indsamlingen af den kvalitative empiri, at der er slåskampe mellem forskellige bander, indtil én bande

vinder markedet. Men det kan også være, at banderne og indsatte stikker hinanden for at vinde markedet eller for at få visse fangere flyttet fra afdelingen.

Indsattes æreskodekser og selvjustits

Den kvalitative empiri vidner om, at de indsatte danner forskellige grupperinger, hvor de på forskellige måder hjælper og støtter hinanden på grund af narkotikakontrollen og behandlingstiltagene. Men hvis indsatte fra en gruppering overskrider de interne, bestemte normer, er de indsatte ikke bange for at stikke hinanden. Eksempelvis dannes der en særlig forståelse blandt de indsatte på en behandlingsafdeling, hvor de indsatte hjælper hinanden med at holde sig stoffrie og hjælper hinanden med deres opgaver. I det hele taget så støtter de indsatte hinanden på deres rejse mod en stoffri tilværelse: ”Men i bund og grund så støtter og hjælper de hinanden utroligt meget, også meget mere end de måske selv er klar over” (Steffen, lukketfængsel1:307). Den støtte eksisterer, fordi der er nogle helt særlige normer på behandlingsafdelingerne om, at de indsatte ikke må tage stoffer:

”De færdigbehandlede indsatte eller indsatte med længere tid på efterbehandlingsafdelingen bliver dybt forargede og sladrer om hinanden, hvis en medindsat er faldet i eller smugler stoffer ind. Der har været to episoder [...] hvor to indsatte har været til NA-møder og overskredet reglerne, hvorfor de andre medindsatte sladrede til os. Dette for at passe på sig selv og hinanden, der er en meget god selvjustits på afdelingen, fordi de indsatte godt selv ved, hvad det vil gøre ved dem, hvis de falder i” (Observation, lukketfængsel1:88).

Fængselsbetjentene fortæller, at behandlingsafdelinger kører på, at afdelingerne skal være stoffrie og ligeledes de indsatte på afdelingen. Selvjustits er stor årsag til, at afdelingen kan holdes stoffri, fordi de indsatte fortæller fængselsbetjentene, hvis der er stoffer på afdelingen for at beskytte sig selv og hinanden fra at falde i. Førhen har der været en tendens til, at indsatte anså det som stikkeri, men på nogle områder er det nu vendt til, at det er en hjælp til de indsatte selv, en tankegang der kan være svær at forstå for nye indsatte på behandlingsafdelingerne.

Observationerne og interviewene peger på, at der også kan eksistere forskellige normer og regler på fællesskabsafdelingerne. Overordnet ser det ud som om, der eksisterer to former for grupperinger med hver sine regelsæt. Grupperinger som oftest ikke eksisterer på samme afdeling. Ligesom på behandlingsafdelingen kan der være afdelinger, hvor normerne blandt de indsatte er, at der ikke skal være narkotika på afdelingen. På disse afdelinger afleveres fund af narkotika til fængselsbetjentene. Dette kan resultere i, at misbrugerne tvinges væk fra afdelingen, hvis de ikke overholder normerne og reglerne, som de stærkeste indsatte på afdelingen dikterer. Der er også de afdelinger, hvor det er de stærkt negativtstyrende indsatte, som sætter dagsordenen og som ønsker, at der skal være stoffer på afdelingen, fordi disse indsatte selv sidder på narkotikamarkedet. Her er der et særligt æreskodeks om,

at de indsatte ikke stikker hinanden til fængselsbetjentene. En fængselsbetjent fortæller efter en cellevisitering, hvor der er fundet hashmix og rygeudstyr:

”Den indsatte vil med sikkerhed ikke fortælle, hvor han har det fra, når han kommer til forhør. Tit siger de, at de selv har haft det med udefra. Fordi der er nogle bestemte æreskodekser blandt de indsatte og de får prygl, hvis de stikker en anden indsat” (Observation, lukketfængsel2:180).

De grupperinger, der er dannet på afdelingerne, påvirkes af den pågældende politik på afdelingen og i fængslet således, at de indsatte støtter og hjælper hinanden enten med at holde hinanden fra stofferne eller at skjule stofferne for betjentene. I forbindelse med narkotikakontrollen betyder det altså, at de indsatte prøver at modarbejde politikken, når de indsatte sammen hjælper hinanden med at bibeholde stofferne i fængslerne. Omvendt arbejder de indsatte med behandlingspolitikken, når de støtter hinanden i at være stoffrie eller i at søge behandling.

3.3.3 Politikks betydning for relationen - fængselsbetjente og indsatte

Af empirien fremgår det yderligere, at behandlingspolitikken og kontrolfunktionerne ligeledes har en betydning for forholdet mellem de indsatte og fængselsbetjentene, hvilket vil blive belyst nedenfor.

Empirien indikerer, at behandlingen skaber flere positive relationer mellem fængselsbetjentene og de indsatte end kontrolfunktionerne. Ligeledes skaber kontrolfunktionerne flere negative relationer mellem de to parter end behandlingen gør. Af nedenstående tabel fremgår det, hvordan fængselsbetjentene i spørgeskemaet vurderer betydningen af kontrolfunktionerne og behandlingsformerne for forholdet mellem fængselsbetjentene og de indsatte:

Tabel 19: Fængselsbetjentenes vurdering af følgende forholds betydning for forholdet mellem fængselsbetjente og indsatte

	Dag-behandling	Døgn-behandling	Urinprøve-kontrol	Krops-visitation	Celle-visitation	Visitation af fællesarealer
Negativ betydning	4,6 pct.	1,2 pct.	22,3 pct.	38,4 pct.	38,7 pct.	14,2 pct.
Ingen betydning	33,5 pct.	16,2 pct.	48,6 pct.	45,4 pct.	46,0 pct.	67,9 pct.
Positiv betydning	41,9 pct.	49,1 pct.	23,4 pct.	9,5 pct.	10,7 pct.	10,7 pct.
Ved ikke ¹⁶	19,9 pct.	33,5 pct.	5,8 pct.	6,6 pct.	4,6 pct.	7,2 pct.
Total	100,0 pct.	100,0 pct.	100,0 pct.	100,0 pct.	100,0 pct.	100,0 pct.

Af tabellen fremgår det, at størstedelen af fængselsbetjentene mener, at kontrolfunktionerne ingen betydning har for forholdet mellem fængselsbetjentene og de indsatte. Mens størstedelen under behandlingen mener, at behandlingen har en positiv betydning for forholdet. Der er også mange flere betjente, der svarer, at kontrolfunktionerne har en negativ betydning for relationen end en positiv.

¹⁶ Størstedelen af dem, der har svaret 'ved ikke' under dag- eller døgnbehandling arbejder på afdelinger, som enten ikke tilbyder dag- eller døgnbehandling (Bilag 61)

Fængselsbetjentene bedømmer her, hvilken betydning behandlingen og kontrolfunktionerne har for forholdet mellem dem selv og de indsatte ud fra, at fængselsbetjentenes specifikke livsindstillinger er de overlegne og legitime over de indsatte (Järvinen 2005:17-19). Ifølge Erving Goffman er det et centralt aspekt i at forstå relationen mellem fængselsbetjente og indsatte, at inddrage betjentenes logik, som bygger på en rationel tankegang om, at alene det, at den indsatte er kommet ind i fængslet, beviser, at vedkommende er en person, som fængslet skal og er beregnet til at tage sig af (Goffman 1967:68). Järvinen skriver, at der derfor i mødet mellem fængselsbetjentene og de indsatte vil være en indbygget magt, som består i strukturens stumme tvang. Her er det op til fængselsbetjentene at dømme, hvad normal adfærd er og prøve at lære de indsatte dette, hvilket vil fremkalde modkampe og modstrategier fra den indsatte side (Järvinen 2005:17-19,23-25). Fængselsbetjentene skal derfor ifølge Goffman være på vagt overfor eventuelle planlagte handlinger, som den indsatte med overlæg og på intelligent vis kan finde på at udføre (Goffman 1967:65). De indsatte er ifølge Järvinen altså meget bevidste om, hvordan de skal opføre sig overfor fængselsbetjentene, for at fremstå som gode indsatte med chance for at undgå sanktioner. De indsatte agerer i denne forstand på en scene, hvor det gælder om at spille deres rolle rigtigt overfor betjentene. Dette spil kræver en betydelig anstrengelse og er næsten umulig at opretholde over en længere periode (Järvinen 2005:9-12). Disse aspekter synes centrale for at forstå, hvordan politikken i forhold til narkotikakontrollen og misbrugsbehandlingen indvirker på relationen mellem de indsatte og fængselsbetjentene.

3.3.3.1 Fængselsbetjentenes kendskab til og syn på misbrugerne

Af den kvalitative empiri fremgår det, at behandlingstiltagene og kontrolfunktionerne både kan være en metode til at betjentene bliver opmærksomme på de indsatte brug af stoffer, men det kan også give den modsatte effekt. Fængselsbetjentene ved ikke altid, om de indsatte har et stofmisbrug eller ej, men betjentene fortæller, at der er typiske måder at finde ud af det på. En af måderne til at afdække, om en indsat tager stoffer, er i fængselsbetjentenes samtaler med de indsatte. Her har betjentene mulighed for at opnå en fortrolighed med den indsatte, således at den indsatte føler det legitime at fortælle betjenten om sin misbrugshistorie. En anden måde er ved udfyldelsen af rusmiddelmodulet, når den indsatte indsættes i fængslet og skal fortælle betjenten om sin misbrugshistorie. Men her er betjentene uenige om, hvorvidt den indsatte til disse samtaler fortæller sandheden. En betjent fortæller, at: *"De fleste er relativt ærlige og siger, jamen det har jeg, jeg har taget sådan og sådan"* (Mads, lukketfængsel:362), mens en anden betjent siger:

"Du kan være 100 % sikker på, at han svarer meget meget taktisk. Enten så er det måske en eller anden, som måske har et reelt behov for behandling, der vil sidde og nægte, at han tager noget som helst og nægte, at han

har behov for behandling, fordi han har, måske to børn derhjemme og han ligger og slås med konen om, hvem der skal have forældremyndigheden. Og så er han helt sikkert på, at hvis han erkender over for os, at han har et problem og at det bliver registreret [...] så er han sikker på, at han mister de børn [...]der er en meget bred vifte af taktik, der gør, at de kan svare alt andet end sandfærdigt” (Rune, åbentfængsel2:425).

Taktik fra den indsattes side kan altså være en årsag til, at betjentene ikke altid opnår et sandfærdigt billede af den indsattes misbrugshistorie.

Videre fremgår det af den kvalitative empiri, at hvis en indsat fortæller, at denne har et misbrug, så bliver der taget urinprøver på ham, hvorfor urinprøver også er en måde at spotte misbrugerne på. Ligeledes ser fængselsbetjentene efter fysiske tegn i den indsatte adfærd. De typiske tegn er, hvis den indsatte har en sjusket opførsel, dvs. ikke er soignerede, ikke kan holde orden på cellen eller finde ud af at gøre rent. En pakke rugbrød og leverpostej i køleskabet ved lønningsdag er også et typisk tegn på, at den indsatte har en større gældsafdragelse på grund af sit stofmisbrug. Adfærdsændring kan være et andet tegn, fx humørsvingninger, at den indsatte ikke længere kan komme op om morgenen eller pludselig ikke kan finde ud af at passe medicintidspunkterne. Derimod kan tegn i udseendet snyde, da en stofmisbruger kan være meget andet end en ’stakkels narkoman’, der er usoigneret og ikke får nok at spise, men fx også kan være en ung fyr med hang til ’feststofferne’.

Af den kvalitative empiri fremgår det, at langt de fleste af fængselsbetjentene har ondt af misbrugerne og synes, at det er ærgerligt, at misbrugerne spilder deres liv. Men omvendt fremhæves det, at det er misbrugernes egen skyld og at dem, man virkelige skal have ondt af, er misbrugernes pårørende, som gang på gang bliver skuffede, når deres far, mand eller søn svigter dem:

”Et eller andet sted kan man få lidt ondt af dem, men det er jo trods alt hans egen skyld, altså ham der, der håber på, at han kan komme hjem juleaften, hjem til kone og børn, men som gang på gang ryger og ryger, man kan godt få lidt ondt af dem, men det er sådan mere det liv, de lever, den der stakkelhed” (Rasmus, åbentfængsel2:467).

En udtalelse, der stemmer overens med en af de dominerende diskurser i det sociale arbejde i dag, som omhandler en ’individualisering af ansvaret’. Klienten, som ikke ønsker at ændre på sit liv, så det er i overensstemmelse med de gældende normer, opleves som umotiveret og derfor bliver det klientens egen skyld, mens klienten, som udviser vilje og motivation, opleves som ideel klient og at have gennemgået en individuel udvikling og påtaget sig sin borgerpligt (Carstens 2005:28-37).

Samtidig understreger fængselsbetjentene under indsamlingen af den kvalitative empiri, at misbrugerne nogle gange kan være svære at arbejde med, da det kan være svært at snakke fornuftigt med en person,

der altid er påvirket af stoffer. Ligeledes mener nogle fængselsbetjente, at det kan være spild af energi at støtte og motivere nogle af misbrugerne, fordi de ikke erkender, at de har et problem eller ikke ønsker at gøre noget ved problemet. De fleste af fængselsbetjentene giver udtryk for, at fængselsbetjentene ikke tilgodeser eller anser nogle misbrugsgrupper, som værende bedre end andre misbrugsgrupper, dog kan fængselsbetjentens personlige sympati variere afhængig af de indsatte situationer, dette dog uden at være bundet af faste grupperinger.

3.3.4 Behandlingens betydning for relationen - fængselsbetjente og indsatte

Der er forskelligt fra fængselsbetjent til fængselsbetjent, hvilken betydning de mener, behandlingen har for forholdet mellem fængselsbetjentene og de indsatte. Nogle fængselsbetjente mener ikke, at behandlingen har en indflydelse på forholdet mellem dem og de indsatte. Andre betjente mener, at behandlingen har en positiv effekt og en tredje gruppe af fængselsbetjente mener, at det har nogle negative konsekvenser for forholdet mellem dem selv og de indsatte. Hvordan behandlingen enten har en positiv, negativ eller slet ingen betydning for forholdet mellem de indsatte og fængselsbetjentene bliver beskrevet nedenfor på baggrund af det kvalitative materiale.

Overordnet bliver fængselsbetjentenes omgang med de indsatte lettere, når de indsatte er i et behandlingsforløb, fordi behandlingen er med til at tage toppen af de indsatte frustrationer og vrede. Ligeledes forbedres relationen mellem de indsatte og betjentene også, hvis de indsatte kommer ud af deres stofmisbrug. Af den kvalitative empiri fremgår det, at der på behandlingsafdelingerne skabes yderligere nogle andre former for relationer mellem de indsatte og fængselsbetjentene grundet behandlingen og måden afdelingen er organiseret på. Her har det en negativ betydning for forholdet mellem betjentene og de indsatte, når behandlingens dagsorden tager for meget over og fængselsrammerne bliver for pædagogiske. Fængselsbetjentene mener, at de pædagogiske rammer påvirker de indsatte, så de ingen pli og respekt har overfor fængselsbetjentene, hvorimod de strukturerede fængselsrammer giver de indsatte en forståelse af, at de skal lave deres pligter, holde sig inden for strengen og behandle betjentene med respekt. Modstriden mellem behandlingskulturen og fængselskulturen skaber altså i denne forbindelse problemer (Gundelach 1994:45).

En fængselsbetjent, der både har arbejdet på én fællesskabsafdeling og på en behandlingsafdeling på samme fængsel, fortæller under en observation, at de indsatte ændrer adfærd, når de flyttes mellem afdelingerne med forskellige regler og kodekser. Mens betjenten arbejdede på hver af de to afdelinger, oplevede hun enkelte indsatte, der afsonede på begge afdelinger og så hvordan de indsatte adfærd ændredes, når de flyttede mellem afdelingerne. Eksempelvis fortæller betjenten, at en indsat på én

fællesskabsafdeling kan stå og fortælle, at han aldrig kunne finde på at spise sammen med fængselsbetjentene, men når den indsatte først kommer over på behandlingsafdelingen, gør det ikke den indsatte noget (Observation lukketfængsel2:194). Den kvalitative empiri vidner om, at stemningen på behandlingsafdelingerne er anderledes end på én fællesskabsafdeling og at det på behandlingsafdelingen er legalt for de indsatte at snakke med fængselsbetjentene, også på et mere personligt plan på behandlingsafdelingerne: ”De taler og hygger sig jo faktisk med os, det gør de jo ikke på de andre afdelinger, der snakker de slet ikke med os” (Sandie, lukketfængsel1:292). Kommunikationen er altså langt bedre på behandlingsafdelingerne mellem betjentene og de indsatte, der får en tættere kontakt, der gør, at fængselsbetjentene bedre kender de indsatte historier og lærer dem bedre at kende. En kontakt, der også gør det nemmere for fængselsbetjentene at gennemskue, hvis en indsat er faldet i med stofferne igen. En tættere kontakt, der skal ses i lyset af, at fængselsbetjentene udvælger de indsatte til behandlingsafdelingen efter, at de passer ind i målgruppen og målsætningen. Eksempelvis skal de indsatte have en vis hygiejnisk standard, fordi de skal kunne lave mad til fængselsbetjentene. Den tætte kontakt betyder også, at de indsatte nogle gange kan finde på at holde kontakten til fængselsbetjentene på behandlingsafdelingen, når de bliver løsladt. Omvendt kan den tætte kontakt også betyde, at fængselsbetjentene bliver skuffede, hvis en indsat, de virkelig havde troet på, kommer igen, fordi han er faldet i.

Ifølge Goffman er de to grupper, fængselsbetjentene og de indsatte, til for den andens skyld i fængslet og her har de to grupper tendens til at positionere hinanden og opfatte hinanden stereotypt fjendtligt. Dermed bliver den sociale bevægelighed mellem de to grupper stærkt begrænset og den sociale afstand stor (Goffman 1967:14). Den kvalitative empiri vidner imidlertid om, at denne tankegang skal fornyes, da behandlingen kan være med til at skabe en tættere kontakt mellem de indsatte og fængselsbetjentene og nedtone de almene positionskampe mellem de to parter.

3.3.5 Kontrollens betydning for relationen - fængselsbetjente og indsatte

Under observationerne og interviewene nævner fængselsbetjentene kun et positivt aspekt ved narkotikakontrollens betydning for forholdet mellem indsatte og fængselsbetjentene. Dette er, at de forskellige kontrolfunktioner kan være med til, at fængselsbetjentene bliver bevidste om, at en indsat har et misbrug, og dermed kan prøve at hjælpe dem med at komme ud af misbruget. De tendenser, der overordnet kan forefindes i den kvalitative empiri, er, at kontrolfunktionerne enten har en negativ betydning eller ingen betydning for forholdet mellem fængselsbetjentene og de indsatte, hvilket vil blive uddybet nedenfor.

3.3.5.1 Kontrolfunktionerne som konfliktoptrappende element

Mange af fængselsbetjentene fortæller, at det medfører konflikter, når de skal udføre kontrolfunktionerne. Det skaber uro på en afdeling, når der skal laves urinprøver eller visitationer, fordi de indsatte føler, at fængselsbetjentene ikke respekterer de indsattes privatliv. Fængselsbetjentene udtrykker forståelse for, at de indsatte finder det irriterende og frustrerende ikke at have noget privatliv, men omvendt udfører fængselsbetjentene bare det job, de er ansat til:

”Men jeg har det omvendt sådan, at det giver uro, når vi laver en visitation, for ligeså snart vi laver en visitation, så er der uro, altså fordi det er de skide trætte af og det ville jeg sgu også være, hvis jeg skulle have raget alle mine sager igennem, selvom at man røg eller ikke gjorde eller aldrig nogensinde har haft hænderne i nærheden af nogle stoffer, for deres stuer bliver jo også visiteret, altså det er jo alt og alle og vi gennemser det hele” (Betty, åbentfængsel2:483).

Fængselsbetjentene understreger, at det ikke er alle de indsatte, der bliver sure, men at det påvirker alle på afdelingen, når kontrolfunktionerne udføres, fordi det er alle, der bliver mistænkeliggjort, også dem, som aldrig nogensinde har haft noget med narkotika at gøre. Andre fængselsbetjente giver modsat udtryk for, at de ikke oplever, at det giver problemer mellem dem selv og de indsatte, når de skal lave kontrol, fordi de indsatte kender og accepterer reglerne og godt ved, at betjentene kun udfører kontrolfunktionerne, fordi betjentene skal passe deres arbejde. Dette er ifølge Lipsky et eksempel på fængselsbetjentenes socialisering af den indsatte, idet fængselsbetjenten søger at få forståelse og sympati for deres arbejde ved at fortælle de indsatte: ’du ved, jeg følger bare ordre’ og dermed accepterer de indsatte, at betjentene udfører arbejdet (Lipsky 1980:61-64). Modsat kan kontrollen også nogle gange være med til at skabe et ’dem mod os’ forhold mellem betjentene og de indsatte. Det bliver en kamp, hvor fængselsbetjentene prøver at finde stofferne, og hvor de indsatte prøver at skjule dem, og dermed kan man tale om en kamp om at vinde spillet om stofferne. Her ser vi, at narkotikakontrollen modsat behandlingstiltagene forstærker positionskampene mellem de indsatte og betjentene, hvilket uddybes yderligere nedenfor.

3.3.5.2 ’Visitationssvin’

Som tidligere omtalt er der en ulige fordeling af varetagelsen af kontrolfunktionerne blandt fængselsbetjentene. Denne skævhed i varetagelsen påvirker, ifølge spørgeskemaundersøgelsen, forholdet i en negativt retning mellem de indsatte og de fængselsbetjente, som oftest foretager kontrollen. Det fremgår af spørgeskemaundersøgelsen, at 40pct. af betjentene mener, at det påvirker forholdet negativt, mens 2pct. mener, det påvirker forholdet positivt mellem de indsatte og betjentene (Bilag 62)¹⁷. Nogle fængselsbetjente giver under observationerne og interviewene udtryk for, at det er

---

¹⁷ Respondenterne har ved disse spørgsmål haft mulighed for at angive flere svarmuligheder.

problematiske, at alle fængselsbetjente ikke laver de cellevisiteringer, der ifølge reglerne skal laves, fordi det betyder, at de fængselsbetjente, der gerne vil overholde reglerne, bliver de 'dumme svin':
"Jamen det gør, at vi er visitationssvin, de ved udmærket godt, hvem det er, der visiterer, og dem gider de ikke snakke med og de får øgenavne og det bliver meget med så er det dem og os" (Betty, åbentfængsel2:483).

3.3.5.3 Tillid eller mistillid

Af den kvalitative empiri fremgår det, at narkotikakontrollen og behandlingspolitikken påvirker forholdet mellem den indsatte og fængselsbetjenten, som både skaber mistillid og tillid, hvilket vil blive forklaret i det følgende. Kontrollen skaber mistillid mellem fængselsbetjentene og de indsatte, ikke fordi det er det, fængselsbetjentene ønsker, men fordi det er uundgåeligt. Flere fængselsbetjente fortæller, at de ønsker at hjælpe de indsatte, der har et misbrug, hvorfor de indsatte gerne må komme og fortælle fængselsbetjentene, hvis de har et problem med stoffer, men samtidig er fængselsbetjentene nødt til at reagere og sanktionere ud fra denne viden. Dermed kan fængselsbetjentenes tosidede opgavevaretagelse problematiseres:

"Egentlig så tror jeg også, at de [indsatte] er bange for en gang i mellem at komme og sige det [frygter eller har fået tilbagefald], fordi hvad så, hvad sker der rent disciplinært, kan de risikere at blive smidt væk fra afdelingen eller.. så nogen gange tror jeg faktisk, at de er lidt bange for at komme og sige det." (Tove, lukketfængsel2:551).

Dermed efterlader de indsattes bevidsthed, om fængselsbetjentenes tosidede opgavevaretagelse, et aflukket spillerum for fængselsbetjentenes mulighed for at støtte og motivere de indsatte i forbindelse med, at den indsatte vil prøve at stoppe sit misbrug eller er bange for et tilbagefald. Problemet er, at hvis betjentene ved, at en indsat tager stoffer, så skal de reagere på det via kontrolfunktionerne, hvorfor fængselsbetjentene så kun har et lille spillerum tilbage, hvilket omfatter støtte og motivation. Her har fængselsbetjentene mulighed for at fortælle den indsatte om de positive sider ved at være clean og hvordan det er godt for de indsattes kroppe, fremtidige liv og relationer til omverdenen, og samtidig tale om de indsattes nedture og de svære sider ved at komme gennem behandlingen. Videre kan fængselsbetjentene rose de indsatte for deres indsats og den tid, de indsatte har været clean eller for deres ønske om at være clean. I et teoretisk perspektiv skal dette ses i en sammenhæng med, at menneskets vigtigste drivkraft for at handle er maksimeringen af positiv selvopfattelse, som personen først og fremmest opnår ved at leve op til andres forventninger og gældende normer. En opfattelse, der indebærer, at fængselsbetjenten kan kontrollere den indsattes adfærd med ros, belønning eller straf (Carstens 2003:33).

Den kvalitative empiri vidner om, at behandlingspolitikken kan være med til at udjævne et af de problemer, narkotikakontrollen skaber. Dette fordi den manglende tillid, som narkotikakontrollen skaber mellem de indsatte og fængselsbetjentene, i stedet opstår mellem behandlerne og de indsatte. De indsatte kan i stedet for at tale om deres stofproblemer med fængselsbetjentene, tale med behandlerne om det. Eksempelvis er kravet for at deltage i dagbehandlingen, at den indsatte ønsker at nedsætte sit brug af stoffer, men den indsatte bliver ikke smidt ud, hvis han aflægger en uren urinprøve. Et fundament, der kan medvirke til at skabe mere tillid mellem indsatte og behandler, så den indsatte kan fortælle behandlerne, hvordan det i virkeligheden forholder sig med den indsattes stofbrug. Der skal hertil nævnes, at der også i højere grad opstår en tillid mellem fængselsbetjentene og de indsatte på behandlingsafdelingerne grundet den tætte kontakt, men her accepteres brug af rusmidler ikke.

Politikken 'Kampen mod Narko', både i forhold til behandlingsdelen og den kontrolpolitiske del, er altså på mange måder med til at påvirke forholdet mellem de indsatte og fængselsbetjentene. Fængselsbetjentene skal forholde sig til de indsattes reaktion på de beslutninger fængselsbetjentene tager på de indsattes vegne, hvilket er med til at ødelægge det bureaukratiske ideal om upersonlig objektivitet, når fængselsbetjentene træffer beslutninger. De indsatte kan reagere vredt på reelle eller oplevede uretfærdigheder og udvikler strategier til at indynde sig ved fængselsbetjenten, handle taknemligt, opstemt eller trist og passivt som reaktion på fængselsbetjentenes beslutninger (Lipsky 1980:9).

Dermed må det konstateres, at behandlingstiltagene og kontrolfunktionerne har forskellige intenderede og uintenderede konsekvenser for både den enkelte indsatte, for relationerne imellem de indsatte, mellem behandlere og fængselsbetjente samt mellem de indsatte og fængselsbetjentene.

4 Konklusion og perspektivering

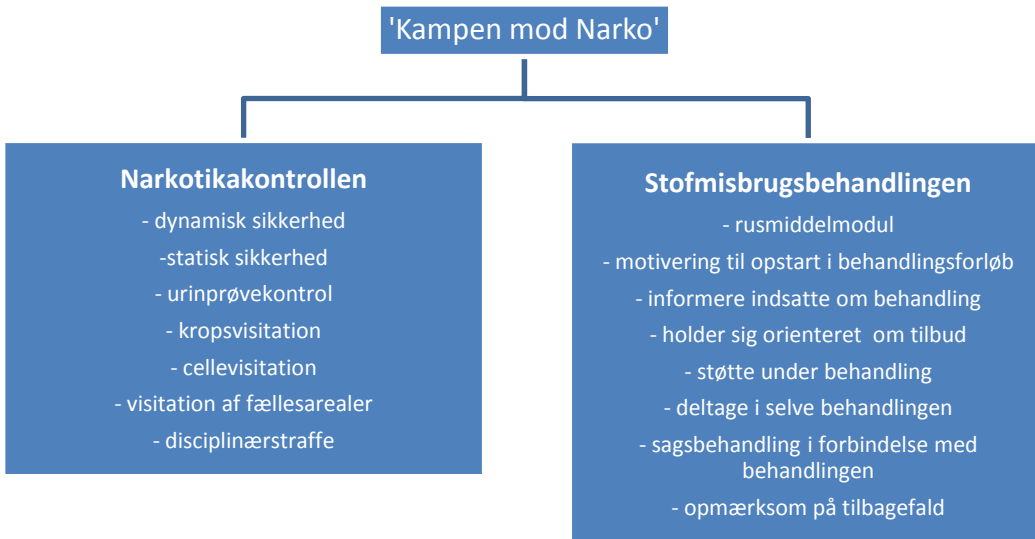
I det følgende afsnit vil der blive konkluderet på de empiriske fund og analytiske resultater, vi er nået frem til undersøgelsen. I denne forbindelse vil resultaterne inden for de forskellige aspekter af analysen blive diskuteret, og der vil i denne sammenhæng blive reflekteret over konsekvenserne, som kan udledes som følge af politikken.

Siden 2004 har 'Kampen mod Narko' betydet, at man i fængslerne har skærpet kontrolementet og opprioriteret stofmisbrugsbehandlingen. Dette fordi 'Kampen mod Narko' bygger på en nul-tolerancepolitik, der sigter mod at bekæmpe brug af narkotika i fængslerne ved at mindske adgangen til stoffer samt øge behandlingsmulighederne.

Vores overordnede mål med denne undersøgelse har været at afdække de danske fængselsbetjentes erfaringer med implementeringen af handlingsplanen 'Kampen mod narko', herunder narkotikakontrollen samt behandlingstiltagene i de danske fængsler. Dette for at belyse, hvordan politikken 'Kampen mod Narko' kommer til udtryk i praksis og hvilken betydning dette har for fængselsbetjentenes arbejdsopgaver og arbejdsbetingelser og hvordan betjentene håndterer dette. Endvidere sigter undersøgelsen på at belyse, hvorvidt fængselsbetjentene oplever, at der er overensstemmelse mellem lovgivningen og deres arbejdsbetingelser i forhold til at håndhæve 'Kampen mod Narko' og hvad betjentenes generelle holdning er til politikken og de konsekvenser, der er fulgt med politikken for den enkelte indsatte og for relationerne mellem individerne i Kriminalforsorgen.

Det politiske tiltag 'Kampen mod Narko' med øget fokus på narkotikakontrol og stofmisbrugsbehandling har resulteret i, at fængselsbetjentene har fået en række nye arbejdsopgaver samtidig med, at allerede eksisterende arbejdsopgaver er opprioriteret. Af nedenstående figur fremgår, hvilke arbejdsopgaver, fængselsbetjentene har i forbindelse med det politiske tiltag:

Figur 8: Fængselsbetjentenes arbejdsopgaver ved 'Kampen mod narko'

Disse arbejdsopgaver tager sig forskelligt ud, afhængig af om der er tale om et lukket eller åbent fængsel samt afhængig af, hvilken type afdeling der er tale om. Variationerne skal ses i lyset af, at der i de danske fængsler og fængselsafdelinger eksisterer forskellige formelle regler og uformelle normer, samt at den enkelte fængselsbetjent i sit arbejde udøver en række skøn og prioriteringer mellem arbejdsopgaverne.

På baggrund af den kvalitative og kvantitative empiri fremgår det, at de åbne fængsler prioriterer den dynamiske sikkerhed højt, idet de åbne rammer i et åbent fængsel besværliggør kvaliteten i den statiske sikkerhed. En opprioritering af den statiske sikkerhed i de åbne fængsler vil betyde, at filosofien bag et åbent fængsel vil forsvinde, hvorfor dette ikke er en mulighed. I de lukkede fængsler er den statiske sikkerhed særligt virkningsfuld og prioriteret lige så højt eller højere end den dynamiske sikkerhed. Samtidig er visitationsformerne typisk mere grundige i de lukkede fængsler end i de åbne, da det ofte kan virke som en umulig kamp for fængselsbetjentene at finde narkotika i de åbne fængsler, hvor de indsatte har kæmpe udendørsarealer at gemme narkotika på. Normerne i forbindelse med narkotikakontrollen synes at variere, således at kontrolfunktionerne udføres forskelligt både i forhold til måden, hyppigheden og begrundelsen for, at disse udføres. I forbindelse med narkotikakontrollen indikerer empirien ingen mønstre i normerne på tværs af afdelingstyperne. Derimod synes de enkelte fængsels- og afdelingsnormer at have en afgørende betydning for, hvordan kontrolopgaverne udføres i praksis.

I forhold til arbejdsopgaverne i forbindelse med stofmisbrugsbehandlingen synes der en tendens til, at fængselsbetjentene i de åbne fængsler varetager flere arbejdsopgaver i denne forbindelse end fængselsbetjentene på de lukkede fængsler. Dog varierer disse tendenser afhængig af, hvilken type afdelinger der er tale om. Overordnet synes på baggrund af den kvalitative og kvantitative empiri at være en tendens til, at behandlingsafdelingerne varetager flere arbejdsopgaver i forbindelse med stofmisbrugsbehandlingen end fællesskabsafdelingerne og kontraktafdelingerne. Videre fremgår det, at behandlingsafdelingernes primære opgavevaretagelse i forbindelse med stofmisbrugsbehandlingen ligger under selve behandlingen, mens fængselsbetjentene på fællesskabsafdelingerne primært har arbejdsopgaver forud for behandlingen. Kontraktafdelingerne synes i alle henseende at varetage færrest af arbejdsopgaverne i forbindelse med stofmisbrugsbehandlingen, hvilket formentlig skal ses i forlængelse af, at det varierer mellem kontraktafdelingerne, om disse afdelinger er tilknyttet nogle former for behandling.

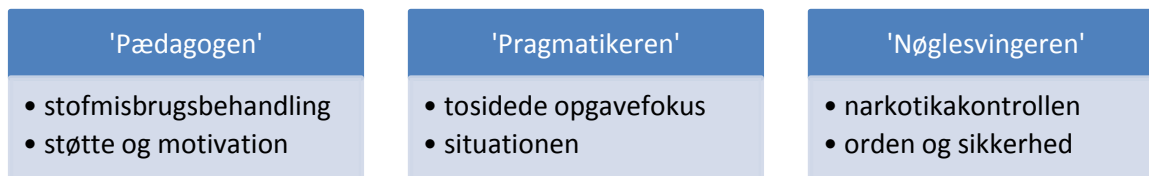
Årsagen til, at der i undersøgelsen inddrages både åbne og lukkede fængsler samt forskellige afdelingstyper er, at det for at afdække implementeringen af 'Kampen mod Narko' er nødvendigt at se på Kriminalforsorgens institutioner som en helhed. Da der forekommer store individuelle forskelle mellem lukkede og åbne fængsler samt afdelingstyperne og det dermed er forskellige kontekster og rammer 'Kampen mod Narko' implementeres indenfor.

For fængselsbetjentene betyder det, at de udover de formelle krav står overfor en række uformelle normer, som alle skal forenes i den enkelte fængselsbetjents arbejdsdag. Dertil kommer kravene fra de

indsatte, hvorfor der er tale om krav både nedefra, oppefra og fra ligestillede kollegaer. Krav der ikke altid er lige forenelig i den enkelte situation, hvorfor fængselsbetjentene er nødsaget til at foretage skøn mellem kravene. Betjentene står med meget kontekstuel bundne arbejdsopgaver og skal i denne forbindelse foretage en række skøn imellem kravene og forventningerne til deres opgavevaretagelse og situationen. Endvidere virker den enkelte fængselsbetjents holdninger, værdier og præferencer ind på den enkelte fængselsbetjentes daglige virke og dermed på implementeringen af 'Kampen mod Narko'. Fængselsbetjentenes varettagelse af arbejdsopgaverne skal videre ses i lyset af, at de formelle krav og regler i 'Kampen mod Narko' samt generelt i Kriminalforsorgen er formuleret på en sådan vis, at fængselsbetjentene efterlades med et vist spillerum og fortolkningsfrihed inden for en række elementer, mens andre dele af fængselsbetjentenes arbejdsopgaver er fastformulerede.

Fængselsbetjentens arbejdsbetingelser og arbejdsopgaver er altså meget situationsbestemte og fængselsbetjentene foretager dagligt en række skøn, som er afgørende for, hvordan 'Kampen mod Narko' udspiller sig i praksis. På baggrund af analysen kan der udledes tre idealtyper af fængselsbetjente i forhold til måden, hvorpå de enkelte fængselsbetjente vægter at implementere politikken:

Figur 9: Idealtyper af fængselsbetjente

Fængselsbetjenten som pædagog har en primær orientering med fokus på den indsatte og dennes behov, hvilket går forud for systemkravene. Pædagogen vægter i overvejende grad den 'støttende og motiverende' del i jobvaretagelsen og er mere positivt stemt for behandlingen end narkotikakontrollen. Pædagogen ser behandlingen som en nødvendighed og lægger vægt på, at hvis bare én indsat kan reddes denne vej, så er det alle pengene værd. Ligeledes mener pædagogen, at narkotikakontrollen kun rammer de svage indsatte og at kontrollen ødelægger tillidsforholdet mellem fængselsbetjenten og den indsatte. Pædagogen fokuserer på at få opbygget et tillidsforhold til den indsatte og hjælper den indsatte på at komme ud af sit misbrug. Pædagogen varetager i overvejende grad arbejdsopgaver i forbindelse med stofmisbrugsbehandlingen og lader i højere grad kollegaerne om at foretage arbejdsopgaverne i forbindelse med narkotikakontrollen. **Fængselsbetjenten som pragmatiker** tager udgangspunkt i situationen og prøver at varetage kravene til arbejdsopgaver ud fra, hvad der kan lade sig gøre i situationen. Dermed bliver 'støtte og motivation' samt 'orden og sikkerhed' vægtet ud fra et pragmatisk

synspunkt, det samme gælder prioriteringen mellem arbejdsopgaverne i forbindelse med narkotikakontrollen og stofmisbrugsbehandlingen. Pragmatikerens præferencer og arbejdsstil er dermed situationsbestemte og svinger som et pendul mellem den tosidede opgavefunktion. Pragmatikerens holdning til de to indsatsområder i 'Kampen mod Narko' varierer ligeledes afhængigt af den konkrete indsattes situation og pragmatikeren kan både se fordele og begrænsninger ved begge tiltag. **Nøglesvingeren** er den fængselsbetjent, hvis primære orientering er rettet mod 'orden og sikkerhed' og systemkravene frem for hensynet til den indsatte. Nøglesvingeren varetager primært arbejdsopgaver i forbindelse med narkotikakontrollen og synes det er vigtigt, at denne del af arbejdsopgaverne varetages, ligesom nøglesvingeren er mere for narkotikakontrollen end for stofmisbrugsbehandlingen. Nøglesvingeren synes, at der bruges for mange penge på behandlingen og mener, at pengene kunne bruges bedre, eksempelvis på flere ressourcer i form af fængselsbetjente eller til forbedring af forholdene ved narkotikakontrollen som fx scannere. Dermed synes pædagogen at vægte tilliden, mens nøglesvingeren vægter kontrollen og pragmatikeren prøver at forene de to afhængig af situationen.

På de åbne fængsler er der større tilbøjelighed til, at fængselsbetjenten kan kategoriseres som pædagoger i forhold til de lukkede, mens der omvendt er tilbøjelighed til, at fængselsbetjentene på de lukkede fængsler har større tendens til at være nøglesvingere end fængselsbetjentene på de åbne fængsler. På tværs af afdelingstyperne er der større tilbøjelighed til at være nøglesvinger på fællesskabsafdelingerne end på behandlingsafdelingerne og kontraktafdelingerne, hvor der omvendt er større tilbøjelighed til at påtage sig pædagogkasketten. Dog vidner empirien om, at den overvejende del af fængselsbetjentene på tværs af fængselstyper og afdelingstyper kan kategoriseres som pragmatikere, mens det er en mindre andel af betjentene, der kan kategoriseres som henholdsvis pædagoger og nøglesvingere. Kategoriseringen af fængselsbetjentene indenfor disse idealtyper skal samtidig ses i forhold til de arbejdsopgaver, fængselsbetjentene er ansat til at varetage, og i forhold til de individuelle præferencer, personkarakteristika samt formelle regler som uformelle normer på afdelingerne og fængslerne. Eksempelvis indikerer en grov analyse af både den kvantitative og den kvalitative empiri, at kvinder i større grad kan kategoriseres som pædagoger, mens mændene i højere grad kan karakteriseres som nøglesvingere.

Der skal nævnes, at de beskrevne idealtyper ikke så ofte findes i deres rendyrkede form i den virkelige verden. Den enkelte fængselsbetjent kan besidde karakteristik fra flere typer, og dermed udelukker den ene ikke den anden.

Overordnet kan der efter fem år med 'Kampen mod Narko' konkluderes, at fængselsbetjentene ikke oplever, at man med 'Kampen mod Narko' er kommet narkotika til livs i fængslerne. Dette skyldes at det ikke er muligt med de beføjelser og ressourcer, som fængselsbetjentene har til rådighed. De beføjelser, det vil kræve at stoppe al indsmugling af narkotika i fængslerne, vil medføre mange negative konsekvenser for den enkelte indsatte, hvorfor det ikke vil være hensigtsmæssigt. Samtidig synes der i selve 'Kampen mod Narko' at være indbyggede paradokser, som kan forekomme svære at forene i en og samme organisation, samt at disse er besværlige for den enkelte fængselsbetjent at håndtere på gulvet. Bl.a. synes politikken nul-tolerance overfor narkotika at være mindre forenelig med visse af behandlingstiltagenes accept af og tolerance overfor indsattes fortsatte brug af narkotika under selve behandlingen.

Alle disse faktorer spiller ind på 'Kampen mod Narko', hvilket betyder, at den ikke implementeres direkte, som den politisk er tænkt og vedtaget. I forlængelse heraf synes politikken ikke på alle områder at have de konsekvenser, som politikken er tiltænkt, men har i stedet både en række intenderede og uintenderede konsekvenser. Disse intenderede og uintenderede konsekvenser, har ifølge fængselsbetjentene en betydning både for den enkelte fængselsbetjent, den enkelte indsatte samt for relationerne og politikken virkning som helhed.

Der er af nævneværdige uintenderede og intenderede konsekvenser af 'Kampen mod Narko' både konsekvenser i forhold til stofmisbrugsbehandlingen og narkotikakontrollen. I forbindelse med narkotikakontrollen er tanken om at bekæmpe brug af narkotika i fængslerne delvist realiseret, idet der nu sættes hårdere ind overfor hash, hvilket har betydet, at forbruget heraf er mindsket. En uintenderet konsekvens heraf er ifølge fængselsbetjentene, at skærpsen overfor hash i stedet skubber indsatte ud i brugen af andre typer hårdere stoffer, som ikke kan spores i urinen mere end et par døgn modsat hash, der kan spores i op til 8 uger. Dette opleves problematisk, idet hash ifølge en overvægt af betjentene opfattes som det mindst problematiske rusmiddel. Samtidig fremgår det af empirien, at fraværelsen af hash kan afføde adfærdsmæssige problemer hos de indsatte og dermed for fængselsbetjentenes arbejdsbetingelser. I den forbindelse kan det problematiseres, hvorvidt narkotikakontrollen på sigt skaber flere problemer end den løser.

En positiv, intenderet konsekvens af narkotikakontrollen er omvendt, at denne medvirker til at afdække, hvem der tager stoffer. Ligeledes er der flere indsatte, som kommer i behandling, fordi de ønsker at bevare de goder, som kontrollen ellers inddrager ved konstatering af narkotikabrug. Stofmisbrugsbehandlingen har i forlængelse heraf den intenderede konsekvens, at den har en effekt og hjælper nogle indsatte ud af misbruget. Samspillet mellem narkotikakontrollen og behandlingstiltagene

har altså her en særlig gavnlig effekt, hvor det ene tiltag uden det andet ikke vil have haft den samme positive indvirkning.

Der synes omvendt at være en længere række uintenderede konsekvenser forbundet med 'Kampen mod Narko'. Flere fængselsbetjente nævner, at narkotikakontrollen kan opleves som konfliktoptrappende mellem fængselsbetjente og de indsatte, hvilket især går ud over de fængselsbetjente, som primært varetager kontrolfunktionerne. Her kan fængselsbetjentenes autonomi i arbejdet problematiseres, da nogle fængselsbetjentes beslutning om ikke at varetage kontrolfunktionerne så højt, som de brude, går ud over de fængselsbetjente, der opfylder kravene. Narkotikakontrollen har ligeledes negative, uintenderede konsekvenser for relationerne mellem de indsatte, da de svageste indsatte udnyttes til at bære narkotika for de stærke indsatte, der på denne måde selv undviger disciplinærstraffene. Dermed bliver de svageste indsatte straffet yderligere og uligheden mellem de indsatte forstærkes og hierarkiet bliver mere udtalt. Omvendt kan narkotikakontrollen føre til, at de indsatte skaber et fællesskab omkring enten kampen mod narko på de afdelinger, hvor narko blandt indsatte er ilde set, eller et fællesskab omkring kampen for narko på de afdelinger, hvor narkotika er legalt blandt de indsatte. Ligeledes kan behandlingen have en forenende effekt mellem de indsatte, der deltager i behandlingen, da de indsatte får et fælles mål og støtter hinanden, ligesom relationen mellem fængselsbetjentene og indsatte i behandlingen bedres og distancen mellem parterne mindskes. Overordnet kan narkotikakontrollen siges at bygge på mistillid mellem fængselsbetjentene og de indsatte, mens behandlingen bygger på tillid mellem parterne, og dermed kan det siges, at behandlingstiltagene er med til at fremme relationen mellem fængselsbetjentene og de indsatte, mens narkotikakontrollen vanskeliggør relationen.

Endnu en uintenderet konsekvens ved stofmisbrugsbehandlingen er ifølge fængselsbetjentene, at nogle indsatte søger i behandling for at opnå anseelse og de goder, der er forbundet med behandlingen, uden den indsatte har et reelt behov herfor. Dette er især et problem, da den indsatte kan have en negativ indflydelse på de indsatte, som har et reelt ønske om at komme ud af misbruget. Omvendt er en positiv uintenderet konsekvens, at stofmisbrugsbehandlingen udover at hjælpe indsatte ud af narkotikabrug og misbrug. Endvidere medvirker stofmisbrugsbehandlingen til at lette fængselslivet for de indsatte samt de indsattes relationer til omgivelserne, hvilket alt andet lige bedrer muligheden for reintegration i samfundet.

På baggrund af disse udledte intenderede og uintenderede konsekvenser synes det tydeligt, at når et politisk tiltag regulerer et sted, fremmer det en reaktion og effekt et andet sted. Med 'Kampen mod

Narko' opprioriteres både narkotikakontrollen og stofmisbrugsbehandlingen, hvilket indeholder nogle indbyggede problematikker og resulterer i ændringer og konsekvenser andre steder i systemet. For at håndtere 'Kampen mod Narko' har fængselsbetjentene udviklet arbejdsrutiner og simplifikationer, mens de indsatte har udviklet modstrategier og forholdsregler. I forlængelse heraf synes 'Kampen mod Narko' at indeholde en række huller, som fængselsbetjentene forsøger at håndtere og som de indsatte tilstræber at undvige med undvigelsesmanøvre, hvilket igen kræver en yderligere reaktion fra fængselsbetjentene for at modsætte sig de indsattes forsøg på at undsætte sig 'Kampen mod Narko'.

På trods af, at 'Kampen mod Narko' har mange positive og negative uintenderede samt intenderede konsekvenser må det konstateres, at fængselsbetjentene i overvejende grad mener, at tiltagene der er fulgt med 'Kampen mod Narko' indvirker positivt på, at holde indsatte fra brug af narkotika. Især mener en overvejende del af betjentene, at de politiske tiltag; dynamisk sikkerhed, urinprøvekontrol, visitationer, udgangsspærring, døgnbehandling samt kontraktafdelinger har en gavnlig effekt. Ligeledes erfarer godt halvdelen af fængselsbetjentene at dagbehandling og statisk sikkerhed virker på, at holde indsatte fra brug af narkotika. Bøder og strafcelle er de politiske tiltag, færrest fængselsbetjente tilskriver en positiv effekt, men er stadig af positiv betydning (Bilag 63). Dermed kan det konkluderes, at de politiske tiltag i 'Kampen mod Narko' ifølge fængselsbetjentene trods alt har en gavnlig effekt på at holde de indsatte fra brug af narkotika.

På baggrund af empirien udledes en række tiltag, som ifølge fængselsbetjentene kunne forbedre 'Kampen mod Narko'. I forhold til narkotikakontrollen er der blandt fængselsbetjentene et helt klart ønske om flere ressourcer, hvis 'Kampen mod Narko' skal virke efter hensigten. Dette værende både i forhold til fx flere hunde, flere scannere, mere tid til kontrolfunktionerne, blodprøver eller tungeskrab frem for urinprøver, som giver et mere retfærdigt og sikkert billede, hvilket man med succes anvender i Sverige, hvor der også føres en strengere narkotikakontrol i fængslerne. I forbindelse med stofmisbrugsbehandlingen efterspørger fængselsbetjentene i undersøgelsen mere kommunikation mellem behandlere og fængselsbetjente, samt mere viden om behandlingen. Videre efterspørger mere tilpassede behandlingsforløb og at der ikke skal være ventelister til behandling eller at disse nedbringes. Der er også fængselsbetjente, der efterspørger, at retten afsiger flere behandlingsdomme for stofmisbrugere og at "noget-for-noget-politikken" skal gøres mere realistisk og indeholde flere 'gulerødder', samt at der kommer mere fokus på den indsattes løsladelsessituation og det efterfølgende forløb. I forlængelse af fængselsbetjentenes forbedringsforslag i forbindelse med stofmisbrugsbehandling kunne det videre være interessant at skele til et land som Canada, hvor man i en årrække har gjort brug af det såkaldte 'Inake Assessment program', som mere detaljeret forsøger at kortlægge den indsattes profil fysisk så vel som psykisk. Programmet sikrer, at de indsatte modtager de

rette behandlingstilbud, i det rette fængsel, med det rette personale. Målet med programmet er, at de indsatte kommer ud af fængslerne som bedre mennesker, end da de kom ind, hvilket kræver at den indsattes behov kortlægges og at de rette behandlingstilbud forefindes (Internetkilde 37). Dermed synes der at forekomme en række muligheder for at intensivere og målrette realiseringen af 'Kampen mod Narko'.

På baggrund af ovenstående analyse kan det konkluderes, at fængselsbetjentes erfaringer med implementeringen af handlingsplanen 'Kampen mod Narko', herunder narkotikakontrollen samt behandlingstiltagene i de danske fængsler varierer drastisk afhængig af de enkelte fængsler, afdelinger og fængselsbetjente, idet 'Kampen mod Narko' er implementeret forskelligt landet over. Der kan dog spores tendenser på tværs af fængslerne, afdelinger og fængselsbetjentene, tendenser der alle har konsekvenser for realiseringen af 'Kampen mod Narko'.

5 Summary

In 2003 the Danish government began a plan of action against narcotics called ‘The War on Drugs’ which the Parliament made law in 2004. The law aimed to implement two goals, one being no tolerance of narcotics; the other, expansion of treatment facilities for drug addicts in Denmark.

This report is a case study which examines the experiences of prison guards with the treatment and control of narcotics within the prison system. It explores how prison guards, during the implementation of ‘The War on Drugs’ administrated and used this policy in practice, and how the policy was altered by their implementation of it.

The Centre for Alcohol and Drug Research was our connection to the Danish Prison and Probation Service. Through them it was possible to contact different prisons, prison departments, and prison guards. The methodology of this thesis includes: observation, interviews, and questionnaires. Four prisons were chosen for qualitative analysis, two maximum security prisons and minimum security facilities. Based on the knowledge gathered from the observations and interviews, a survey was constructed and distributed to all prison guards working in all Danish prisons.

The empirical knowledge is then used to examine five main topics: (1) the role of prison guards in controlling narcotics and job tasks regarding treatments of prisoners; (2) how guards constantly strike a balance between ‘safety and order’ and ‘support and motivation’; (3) how individual guards, influence by outside structures, when using their personal discretion to make judgments; (4) the attitudes of guards towards the implementation of controlling and treating narcotics in the Danish prisons; and (5) how the control of narcotics and new form of treatment affects the individual prisoner, relations between inmates, relations between prison guards and those treating inmates, guard-inmate relations.

This research has a strong empirical focus that drives its gathering of specific, relevant data. Theory is drawn on for support where relevant. This research takes in Peter Kragh Jespersen’s views of the bureaucracy and its influence on the individual employee. Michael Lipsky’s theoretical work on prison guards, who he claims are the real political decision makers in the prison system because of their contact with inmates and the individual evaluations they must make to carry out their daily responsibilities. Further, the theories of Margaretha Jarvinen and Erving Goffman are used to illustrate the power plays that take place between guards and inmates, while organizational culture theory is used to examine the relationships between prison guards and those treating the inmates.

Through the implementation of ‘The War on Drugs’, methods for treating inmates, and the implementation of various aspects of control, have been given greater priority. In the latter area, focus has been placed on control of urine samples, body searches, cell searches, search and monitoring common areas, and disciplinary actions. The implementation of drug treatment has meant that treatment is now guaranteed, but varies between prisons. Some offering day treatment others twenty-four hour care. This has led to a variety of changes in the daily routines and job tasks of guards. These new duties vary across departments because of differing organizational and personal values, as well as the individual discretion guards use to perform their jobs.

On the other hand, the implementation of narcotics control regimes and new treatments is influenced by the many formal and informal rules and norms. Especially the informal rules and norms, in each department, is important for the individual prison guards implementation of ‘The War on Drugs’. Further, the attitudes, values, and preferences of guards affect their daily decision-making processes. The many decisions made each day by guards are crucial in how ‘The War on Drugs’ works in practice. Hence, anti-drug policies, as actually implemented in prisons, differ from the intentions of policymakers.

After five years of implementation, it is clear that ‘The War on Drugs’ in prison cannot be won with the level of resources currently available to prison guards. To stop the flow of drugs into the prisons would require a different and tighter set of controls, with potential negative consequences for inmates. As a result, the guards do not support such a policy. Further, ‘The War on Drugs’ has led to many unforeseen and unintended consequences, affecting guards and prisoners. Further, the relations between; guards, prisoners, guards and prisoners, and the guards and those treating the prisoners for drug abuse have also been influenced. To carry out the fight against drugs, the prison guards have developed specific work routines and streamlined their jobs, while the inmates have responded with strategies to evade controls. In conclusion, the increase in drug treatment fosters better relationships between guards and inmates, even as stepped up narcotics controls make these relationships more problematic.

This research finds that within ‘The War on Drugs’ are conflicting tendencies in the prison system and the individual departments within prisons. The way that individuals handle their jobs, and the politicization of their tasks, varies between the minimum and maximum security facilities. These create tendencies that can be tracked across three different types of departments within the prison. Among the guards were found three ideal types of job performer: the counselor, the pragmatist, and the initiator. All have consequences for the practical realization of ‘The War on Drugs’.

6 Litteraturliste

Bøger:

Adler, Michael m.fl. (1993): "Discretion and power" i Michael Hille (red). *The Policy Process: A Reader*. Exeter: BPC Wheatons.

Antoft, Rasmus m.fl. (2007): "Det kvalitative casestudium" i Rasmus Antoft, Michael Hviid Jacobsen, Anja Jørgensen og Søren Kristiansen (red). *Håndværk og horisonter – Tradition og nytænkning i kvalitativ metode*. Odense: Syddansk Universitetsforlag.

Asmussen, Vibeke m.fl. (2007): "Dansk narkotika og kontrolpolitik – aktuelt og historisk" i Jacob Sejer Pedersen (red). *Ret og Samfund 2007*

Carstens, Annette (2005): "Motivation i visitationssamtaler på aktiveringsområdet" i Margaretha Järvinen, Jørgen Elm Larsen og Nils Mortensen (red). *Det magtfulde møde mellem system og Klient*. Århus: Århus Universitetsforlag.

Dahl, Helle Vibeke m.fl. (2008): "Cannabis treatment in Danish prisons: a product of new directions in national drug policy"

De Vaus, David (2002): *Surveys in Social Research*. London: Routledge.

Ebsen, Frank m.fl. (2005): "Kommunal klassificering af langtidsledige" i Margaretha Järvinen, Jørgen Elm Larsen og Nils Mortensen (red). *Det magtfulde møde mellem system og Klient*. Århus: Århus Universitetsforlag.

Frank, Vibeke Asmussen (2008a): "Danish drug policy – shifting from liberalism to repression" i Axel Klein (red) *drugs and alcohol today*. Volume 8, Issue 2, June 2008. Brighton, East Sussex: Pavilion

Frank, Vibeke Asmussen m.fl. (2008b): "Dilemmas experienced in prison-based cannabis treatment – drug policy in Danish prisons" i Vibeke Asmussen Frank (red) *Drug Policy – History, Theory and Consequences*. Århus: Aarhus University Press

Gibbs, Graham R. (2002): *Qualitative Data Analysis*. New York: Two Penn Plaza.

Gundelach, Peter m.fl. (1994): *Organisationskultur og ledelse I det offentlige*. København: Teknisk Forlag

Gustafsson, Jeppe (1980): *Grænser for deltagelse – om politisk indflydelse og medbestemmelse*. Ålborg: Ålborg Universitetsforlag

Goffman, Erving (1967): *Anstalt og menneske*. Jørgen Paludans forlag: Viborg

Hudson, Bob (1993): "Michael Lipsky and street level bureaucracy: A neglected perspective" i Michael Hille (red). *The Policy Process: A Reader*. Exeter: BPC Wheatons.

- Højbjerg Henriette (2005):** ”Hermeneutik” i Lars Fuglsang og Poul Bitsch Olsen (red). *Videnskabsteori i samfundsvidenskaberne*. Frederiksberg: Roskilde Universitetsforlag
- Jepsen, Jørgen (2000):** Lovens liv. Randers: Jurist- og Økonomiforbundets forlag
- Jespersen, Peter Kragh (1996):** Bureaukratiet – magt og effektivitet. Gylling: Jurist- og Økonomiforbundets Forlag.
- Järvinen, Margaretha m.fl. (2003):** *At skabe en klient – institutionelle identitet I socialt arbejde*. København: Hans Reitzels Forlag
- Järvinen, Margaretha (2005):** *Det magtfulde møde mellem system og Klient*. Århus: Århus Universitetsforlag.
- Kneer, George m.fl. (1997):** *Niklas Luhmann – introduction til teorien om sociale systemer*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Kristiansen, Søren m.fl. (1999):** *Deltagende observation – Introduktion til en forskningsmetodik*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Kvale, Steinar (2005):** *Interview – En introduction til det kvalitative interview*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Layder, Derek (1998):** *Sociological practice – Linking Theory and Social Research*. London: Sage Publications.
- Lipsky, Michael (1980):** *Street-Level Bureaucracy*. New York: Russel Sage Foundation.
- Luhmann, Niklas (1997):** ”Sthennographie und Euryalistik” i Hans Ulrich Gumbrecht og Ludwig Pfeiffer (red). *Paradoxien, Dissonanzen, Zusammenbrüche. Situationen offener Epistemologie*. Frankfurt
- Pedersen, Mads Uffe (2005):** Udvikling af misbrug og afhængighed af rusmidler. Århus: Aarhus Universitetsforlag
- Smith, Peter Scharff (2003):** *Moralske hospitaler – Det moderne fængselsvæsens gennebrud 1770-1870*. Forum
- Storgaard, Lau Laursen (2000):** *Konstruktionen af dansk narkotikapolitik siden 1965*. København: Jurist- og Økonomiforbundets forlag
- Rasborg, Klaus (2005):** ”Socialkonstruktivismen i klassisk og moderne sociologi” i Lars Fuglsang og Poul Bitsch Olsen (red). *Videnskabsteori i samfundsvidenskaberne*. Frederiksberg: Roskilde Universitetsforlag
- Rendtorff, Jacob Dahl (2005):** ”Fænomenologien og dens betydning” i Lars Fuglsang og Poul Bitsch Olsen (red). *Videnskabsteori i samfundsvidenskaberne*. Frederiksberg: Roskilde Universitetsforlag.
- Riis, Ole (2001):** *Metoder på tværs*. København: Jurist og Økonomiforbundets forlag.

Riis, Ole (2004): *Sociologiske metoder i praksis. Hvordan kan man lave en sociologisk undersøgelse?* Aalborg: Sociologisk Laboratorium.

Yin, Robert K. (1994): *Case study research – Design and Methods.* London: Sage Publications.

Internetkilder:

Internetkilde 1: <http://www.kriminalforsorgen.dk>

Internetkilde 2: <http://www.kriminalforsorgen.dk/publika/aars/clean.htm>;

<http://www.rettid.dk/artikler/20020057.pdf>

Internetkilde 3:

http://www.justitsministeriet.dk/fileadmin/downloads/Pressemeddelelser2004/Udmoentningsplan_for_kriminalforsorgen.pdf, side: 4-5

Internetkilde 4:

http://www.justitsministeriet.dk/fileadmin/downloads/Pressemeddelelser2004/Baggrundspapir_om_regeringens_politik_om_nul-tolerance_i_faengslerne.pdf, side: 1

Internetkilde 5: http://www.kriminalforsorgen.dk/publika/aarsberetning_2007/pdf/helepubl.pdf, side: 38

Internetkilde 6: [https://www.retsinformation.dk/Forms/R0710.aspx?id=2160#K1: § 63-70](https://www.retsinformation.dk/Forms/R0710.aspx?id=2160#K1:§63-70);

<http://www.danskfaengselsforbund.dk/6storage/348/2.7skrpededisciplinrstraffe.pdf>

Internetkilde 7: http://www.kriminalforsorgen.dk/publika/aarsberetning_2007/pdf/helepubl.pdf;

<http://www.kriminalforsorgen.dk/publika/aarsrapport2004/pdf/helepubl.pdf>;

http://www.justitsministeriet.dk/fileadmin/downloads/Pressemeddelelser2004/Udmoentningsplan_for_kriminalforsorgen.pdf, side:6

Internetkilde 8: <https://www.retsinformation.dk/Forms/R0710.aspx?id=2160#K1:§45.a.stk.2>

Internetkilde 9: <https://www.retsinformation.dk/Forms/R0710.aspx?id=2160#K1:§45.a>

Internetkilde 10: <http://www.rettid.dk/artikler/20020057.pdf>, side:58-60

Internetkilde 11: <http://www.rettid.dk/artikler/20020057.pdf>, side:60-61;

http://www.stofbladet.dk/6storage/586/16/stof8__26-29pdf.pdf

Internetkilde 12: <http://www.rettid.dk/artikler/20020057.pdf>, side:61-63

Internetkilde 13: <http://www.im.dk/publikationer/narko/kap07.htm>

Internetkilde 14: <http://www.kriminalforsorgen.dk/Projekter/Diverse/Behandlingsafdelinger>

Internetkilde 15: <http://www.im.dk/publikationer/narko/kap07.htm>

Internetkilde 16: <http://www.kriminalforsorgen.dk>: (Flerårsaftale for kriminalforsorgen for 2008 – 2011)

Internetkilde 17: <http://www.kriminalforsorgen.dk/Projekter/Diverse/Behandlingsafdelinger>

- Internetkilde 18:** <http://www.kriminalforsorgen.dk/publika/rusmiddelundersogelsen/pdf/helepubl.pdf>, side: 68
- Internetkilde 19:** http://www.kriminalforsorgen.dk/publika/aarsberetning_2007/html/kap08.htm, side:39; <http://www.kriminalforsorgen.dk/publika/Statistik%202007/pdf/helepubl.pdf>, side:46
- Internetkilde 20:** http://www.kriminalforsorgen.dk/publika/aarsberetning_2007/html/kap08.htm, side:38
- Internetkilde 21:** <http://www.kriminalforsorgen.dk/publika/Statistik%202007/pdf/helepubl.pdf>, side:46
- Internetkilde 22:** http://www.kriminalforsorgen.dk/publika/aarsberetning_2007/html/kap08.htm, side:40
- Internetkilde 23:** <http://www.kriminalforsorgen.dk/publika/rusmiddelundersogelsen/pdf/helepubl.pdf>, side: 7-8, 47-48
- Internetkilde 24:** <http://www.kriminalforsorgen.dk/publika/rusmiddelundersogelsen/pdf/helepubl.pdf>, side:104
- Internetkilde 25:** <http://www.kriminalforsorgen.dk/publika/rusmiddelundersogelsen/pdf/helepubl.pdf>, side:52, 77-78
- Internetkilde 26:** [http://www.kriminalforsorgen.dk/Indhold.aspx?page=Kriminalforsorgens hovedopgaver](http://www.kriminalforsorgen.dk/Indhold.aspx?page=Kriminalforsorgens_hovedopgaver)
- Internetkilde 27:** <http://www.kriminalforsorgen.dk/Projekter/Diverse/Principprogram/7.html#0001>
- Internetkilde 28:** <http://www.kriminalforsorgen.dk/Projekter/Diverse/Principprogram/7.html#0001>; H: [http://www.kriminalforsorgen.dk/Indhold.aspx?page=Kriminalforsorgens hovedopgaver](http://www.kriminalforsorgen.dk/Indhold.aspx?page=Kriminalforsorgens_hovedopgaver)
- Internetkilde 29:** http://www.stofbladet.dk/6storage/586/16/stof8__26-29pdf.pdf, side:27
- Internetkilde 30:** <http://www.rettid.dk/artikler/20020057.pdf>, side: 27
- Internetkilde 31:** <http://www.kriminalforsorgen.dk/Projekter/Diverse/Behandlingsafdelinger>
- Internetkilde 32:** <http://www.rettid.dk/artikler/20020057.pdf>, side: 27-28
- Internetkilde 33:** http://www.emcdda.europa.eu/attachements.cfm/att_33706_DA_Dif07da.pdf, side:3-4
- Internetkilde 34:** <http://www.kriminalforsorgen.dk/>
- Internetkilde 35:** <http://www.logir.fo/foldb/bek/1978/0000491.htm>
- Internetkilde 36:** <http://www.danskfaengselsforbund.dk/6storage/348/2.7skrpededisciplinrstraffe.pdf>
- Internetkilde 37:** http://www.crf.au.dk/fileadmin/site_files/filer_rusmiddelforskning/dokumenter/rapporter/2006/Kvinder_i_motivations-_og_stofmisbrugsbehandling.pdf

Personlig korrespondance:

Mailkorrespondance 1: Personlig korrespondance mellem Kragsskovhede og Kontrolenheden under Direktoratet for Kriminalforsorgen angående stikprøvevis urinprøvekontrol: d.7. & 9.2.2007

Mailkorrespondance 2: Fængselsbetjentenes overordnede opgavebeskrivelse